İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MODERN DÜNYADA SOSYAL TEDİRGİNLİKLERİN METROPOL MEKANINA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Çağrı Küçükay

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARİ TASARIM

HAZİRAN 2005

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MODERN DÜNYADA SOSYAL TEDİRGİNLİKLERİN METROPOL MEKANINA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Çağrı KÜÇÜKAY
(502021018)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 9 Mayıs 2005
Tezin Savunulduğu Tarih : 3 Haziran 2005

Tez Danışmanı :	**Doç. Dr. Belkıs ULUOĞLU**
Diğer Jüri Üyeleri	**Doç. Dr. Bülent TANJU (Y.T.Ü.)**
	Prof. Dr. Günkut Akın (İ.T.Ü.)

HAZİRAN 2005

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans eğitimim sürecinde, kendisine özgü bir sabırla, tüm bilgi ve birikimini benimle paylaşan, kaybolduğum anlarda verdiği cevaplarla olduğu kadar, sorduğu sorularla da yolumu bulmama yardımcı olan ve akademik kariyer hedefime, çizdiği eğitmen ve araştırmacı profiliyle, daha sıkı sarılmamı sağlayan hocam Doç. Dr. Belkıs Uluoğlu'na başta olmak üzere, dostlukları, destekleri ve zekalarıyla hem eğitim, hem de meslek hayatımın ayrılmaz parçaları haline gelen Ali Ersina, Onur Arabacıoğlu ve Ahmet Balkan'a ve bu uzun süreç boyunca ellerinden gelen yardımı esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Mayıs 2005 Çağrı Küçükay

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ **ıv**
ÖZET **v**
SUMMARY **vii**

1. GİRİŞ **1**

2. KİMLİK KAYBI VE YABANCILAŞMA **4**
2.1. Mekan-Kimlik İlişkisi ve Aidiyet Problemi 4
2.2. Sürekli Yabancı 8
2.3. Modern İnsanın Psikolojisi 12

3. MEKANIN PARÇALANMASI **17**
3.1. Sınır 17
3.2. İçeride/Dışarıda Olma Durumu 21
3.3. Sınırın Kestirilemezliği 24
3.4. Sınır-Duvar Kavramı 27
3.4.1. Sınır-Duvarın Ayırdıkları 30

4. KİMLİKLERİN OLUŞTURDUĞU MEKANLAR **33**
4.1. İki Kimlik Karşı Karşıya 34
4.1.1. Ulusal-Dinsel Kimlik Çatışması / Filistin Duvarı 35
4.1.2. İdeolojik-Politik Kimlik Çatışması / Berlin Duvarı 39
4.1.3. Sosyal-Dinsel Kimlik Çatışması / Belfast Duvarı 43
4.2. Metropollerde Kimlik Çatışmaları 47
4.2.1. Gündelik Yaşam Stratejileri 48
4.2.2. Kamusal Alanın Çöküşü 53
4.2.3. Kontrollü Site Yerleşimleri 61
4.2.4. Postmetropol 65
4.3. Bir Sonraki Adım? Kimliksizleştiren Mekanlar 68
4.3.1. Kamp-Kent 69

5. SONUÇ **76**

KAYNAKLAR **80**

ÖZGEÇMİŞ **85**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 3.1 : Dikenli Teller ve Ahşap Çitler 19
Şekil 3.2 : Duvarlarla Çevrilmiş Cennet Tasviri 21
Şekil 4.1 : Filistin Duvarı 36
Şekil 4.2 : Filistin Duvarı Detayı 38
Şekil 4.3 : Filistin Duvarı'nın Şiddetlendirdiği Sosyal Çatışmaların Bir Yansıması 39
Şekil 4.4 : Berlin'in Parçalanması 41
Şekil 4.5 : Berlin Duvarı'na Eklenmiş Gözetleme Kuleleri 41
Şekil 4.6 : Berlin Duvarı'nı Protesto Gösterileri 42
Şekil 4.7 : Cupar Sokağı'nda Yükselen Belfast Duvarı..... 46
Şekil 4.8 : Belfast'ta Paramiliter Temalı Duvar Resimleri 46
Şekil 4.9 : Avrupa'dan Bir Çıkmaz Sokak Örneği 52
Şekil 4.10 : Central Park 54
Şekil 4.11 : Yonge-Dundas Meydanı / Toronto 55
Şekil 4.12 : Los Angeles / Skid Row'dan Bir Görüntü 58
Şekil 4.13 : Bir Kontrollü Site Girişi 63
Şekil 4.14 : Auschwitz-Birkenau Konsantrasyon Kampı 72
Şekil 4.15 : Guantanamo'daki Kamp Delta 73

MODERN DÜNYADA SOSYAL TEDİRGİNLİKLERİN METROPOL MEKANINA ETKİLERİ

ÖZET

Değişim olgusunun, sürekliliği ve büyük etkileriyle, toplumlar, milletler veya devletlerin inanışlarının, düşünce sistemlerinin ve kültürlerinin sürekli devinimini beraberinde getirdiği ortadadır. Böylesi devinimlerin en büyük etkilerinden biri de, başta kentsel yerleşimler olmak üzere, içinde yaşanılan fiziksel çevreleri şekillendirip, dönüştürüyor olmalarıdır.

Ancak tersten bir okumayla, kentlerin de, daha ilk örneklerinden itibaren, kendi fiziksel yapısını da şekillendiren bu sosyal dinamiklerin ana üreticilerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Kırsal alanlardan veya diğer yerleşimlerden çok daha büyük bir yoğunlukta ve yakınlıkta yaşayan kent toplumunun, yarattığı dinamiklerle, sürekli devinimi mümkün kılan başlıca unsurlardan biri olduğu, ortadadır.

Bu bağlamda, kent mekanı ile sosyal dinamikler arasında güçlü bir diyalektik olduğundan bahsedebiliriz. Bu diyalektik, değişimi mümkün kılmasının yanı sıra, birey veya toplumların kendilerine özgü kimlikler oluşturma ve kendilerini kesintisiz bir dönüşüm halindeki dünyaya ait hissedebilmeleri noktasında önem kazanmaktadır. Sosyal ve fiziksel dünyası arasında kurulan bu uyumun insanoğlunun varoluşu için ne kadar büyük önem taşıdığı, özellikle de Endüstri Devrimi'ni takip eden yıllarda belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Artık toplumun kontrolünden çıkan dinamiklerin, yüzeyde farkedilemeyen, ancak derinlerde tetiklediği karmaşık sosyal birikimlerle hazırlamış olduğu bu tarihsel sıçrama noktasından itibaren modern insan gittikçe artan oranda yabancılaşma fenomenine teslim olmaya başlamıştır.

Feodal sistemden kapitalist sisteme geçiş aşamasında yaşanan bu büyük sosyal sarsıntıların, doğan yeni sosyal strüktürler ve toplumsal sınıflaşmaların da etkisiyle ciddi kentsel sonuçlar üretmiş olduğunu biliyoruz. Bu sonuçların en büyüğü de kuşkusuz, modern öncesinin kentlerinin yerini, kendine özgü problemleri ve karmaşalarıyla, yabancılaşmanın doğum yeri olarak kabul edilen büyük metropollerin almış olmasıdır.

İlk örneklerinden günümüze kadar, yine sosyal dinamiklerle olan ilişkisi dahilinde büyük bir evrim geçirmiş olan metropollerin, bugün içine girmiş olduğu sosyal atmosfer, bir çok araştırmacı tarafından, yabancılaşmanın ve geçiciliğin doğurduğu tedirginlik, korku ve kimliksizlik duygularıyla ilişkilendirilmektedir.

İşte bu çalışmanın amacı, sosyal dinamiklerle kent mekanı arasındaki diyalektiği temel alarak, modern metropollerin bugün içinde bulunduğu öne sürülen tedirginlik ve kimliksizlik atmosferinin kent mekanını ne yönde etkilemiş, ve/veya etkilemekte olduğunu incelemek ve aynı zamanda, kurgulanan, veya kendiliğinden oluşan güncel mekansal organizasyonların yine aynı diyalektik çerçevesinde, sosyal atmosfer üzerindeki etkisini anlaşılır hale getirmek olmuştur.

Bu amaçlar doğrultusunda, çalışmanın ikinci bölümünde, modern metropolde varolan güncel sosyal atmosferin kökenleri, yabancılaşma kavramının kentsel bağlamda özellikle öne çıktığı düşünülen, mekansal ve sosyal aidiyet problemleri merkez alınarak irdelenmiştir. Bu bağlamda, insan kimliği ile mekan arasındaki varoluşsal bağların önemine değinilmiş ve takibinde, bu bağın modern dönemle beraber sarsılmasının etkileri incelenmiştir. Bu etkilere ek olarak, "yabancı" kavramının modern metropollerin oluşumuyla beraber kazandığı yeni özellikler vurgulanmış ve bölüm sonunda, tüm bu unsurların bir arada değerlendirilmesi sonucunda, metropollerde sınırların öneminin ve yoğunluğunun arttığı ve metropol yerleşimcilerinin bu sınırlar yoluyla birbirlerinden uzaklaşma tercihini kullandıkları tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde, bugünün sosyal tablosu ve metropol mekanının şekillenmesinde önemli rol oynadığı tespit edilen sınır kavramı, geleneksel anlamları ve özellikleri yanında, modern dönemde edindikleri yeni anlamlar ve üstlendikleri yeni roller gözönünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Sınırların kazandıkları yeni anlam ve nitelikler sayesinde artan etkilerinin anlaşılmasıyla, dördüncü bölümde güncel örneklerine değinilen metropol içi parçalanmaların ne gibi sosyal sonuçlar doğurabileceği ortaya konumuştur.

Takip eden dördüncü bölüm, önceki bölümlerde değinilen noktalar ışığında, güncel metropol mekanlarının derinlemesine bir analizini, kimliksel endişeler ve tedirginliklerle şekillenen mekansal stratejilerin ve toplumsal yönelimlerin örneklerini ve belli başlı metropol örneklerinin incelenmesini içermektedir. Bu çerçevede, sosyal parçalanmalar sonucunda hedef haline gelip hızla özelleşme yoluna sokulan kamusal alanlar ve metropollerdeki tedirginliklerin en çarpıcı örneklerinden olan kontrollü site yerleşimleri mercek altına alınmış, metropol mekanının kesintisiz dönüşümünün varabileceği noktalar ve metropol evriminin olası -sonraki- halkalarını kestirmeye çalışan akademik çalışmalara değinilmiştir.

Sonuç bölümünde, çalışma genelinde ortaya çıkan güncel metropol tablosu değerlendirilmiş, hızlı modernleşme ve küreselleşme etkisiyle tedirginleşen ve korku atmosferine yenik düşen metropollerin bugünü ve geleceği yorumlanmaya çalışılmıştır.

THE IMPACT OF SOCIAL ANXIETIES ON METROPOLITAN SPACES IN THE MODERN AGE

SUMMARY

The concept of change, with its continuity and enormous impacts, brings about continual dynamics in the beliefs, thought systems and cultures of nations and states. One of the most significant effects is substantially urban dwellings and the fact that they shape and transform the physical surroundings.

However, when scrutinized through a counter perspective, urban spaces, starting from the very first instances, have always been one of the major producers of these social dynamics that have shaped their own physical structure. Urban community that lives within greater intensity and closer vicinity when compared to rural areas or other dwellings, is obviously one of the major factors that enable a continuous flow with the dynamics it creates.

In this context, we can say that there is a significant dialectical relationship between urban space and social dynamics. This dialectical relationship, aside from enabling the change, pertains special importance in relation to unique identity formation of individuals and communities and to their feelings of belonging to a world that is in incessant change. The fact that the harmony that is established between his/her social and physical worlds bears importance for the existence of human beings was especially brought about during the years that followed the Industrial Revolution. Modern man has been exposed to the escalating alienation phenomenon starting from this historical turning point prepared by the dynamics that have gone beyond the control of the society with complex social accumulations that could not be realized on the surface but that have been triggered in profound levels.

We know that these gigantic social turmoils that have been experienced during the transfer from feudal system to capitalistic system, produced crucial urban outcomes influenced by new social structures and social stratifications. Without a doubt, the most significant outcome of these formations is that metropolitan areas have replaced the pre-modern cities with their unique problems and chaotic environments.

The social atmosphere the metropole that has gone through great evolution within the framework of its relationship with social dynamics starting from its first instances up to date, has been, by several researchers, related to anxiety, fear and loss of identity that are outcomes of alienation and ephemerality.

The objective of this study is analyzing how the atmosphere of the said anxiety and loss of identity that today's urban space has, have influenced or is currently influencing modern metropoles and at the same time clarify how self-formed contemporary spatial organizations influence the social atmosphere within the same dialectical perspective.

Within the direction of these objectives, in the second chapter of the study, roots of contemporary social atmosphere existent in the modern metropole have been investigated by considering in the core the spatial and social belonging problems of alienation concept that specifically appear in the urban context. In this context, importance of existential connections between human identity and space have been emphasized and impacts of the diffusion of this connection have been investigated. In addition to these impacts, new features that the term 'alien' has gained have been elucidated with the formation of modern metropoles. At the end of the chapter, it has been concluded that importance and intensity of boundaries in metropoles have increased and metropolitan dwellers have chosen to live in detachment from one another through these boundaries.

In the third chapter, the term boundary that has played a vital role in the shaping of today's social panorama and metropolitan space has been assessed by considering new meanings acquired in modern times and new roles they have undertaken, aside from the traditional meanings and features. Acknowledging the increasing effects owing to the new meanings and features acquired by the boundaries, what sort of social consequences metropolitan fragmentations that have been exemplified throughout the chapter might bring about have been discussed in the fourth chapter.

The fourth chapter that follows, within the light of the points that have been tackled in previous chapters, contains a profound analysis of the contemporary metropolitan areas, instances of spatial strategies and social inclinations and trends shaped by identity anxieties and fears and eventually the analysis of specific metropolitan instances. Within this framework, public spaces that are immediately rendered as private spaces as a result of social fragmentations and gated communities that immensely exemplify metropolitan anxieties have been scrutinized and the extent that incessant transformation can achieve and academic work that aims at presuming possible prospective chains of metropolitan evolution have been cited.

In the conclusion, the contemporary metropolitan panorama that has appeared in the general study has been evaluated, present situation and future of the metropoles that have become anxious as a result of rapid modernization and globalization and that have fallen victim to the atmosphere of fear.

1. GİRİŞ

"Tarihten de çıkarabileceğimiz gibi, hiçbir şey sabit ve korunmuş olarak kalmaz; her şey sürekli bir hareket ve değişim halindedir. Her şey yaşlanmaya ve geçerliliğini yitirmeye mahkumdur. Trajik olan her şey komiğe, gerçek olan gerçek dışına, doğru olan yanlışa, uygun olan uygun olmayana ve güncel olan geçmiş olana dönüşür. Eğer hiçbir şey yerinde durmuyorsa, her şey – fikirler, stiller, bilgi, zenginlik, başarı, sınıflar, toplum – bu sürekli değişime kurban gidecektir" (Moravia, 1987).

Moravia'nın da değindiği gibi değişim olgusu, insanoğlunun, varoluşunun her adımında iç içe yaşadığı, tarihsel süreçlerin, bireysel, toplumsal deneyim ve çekişmelerin temelini oluşturan güçlü bir kavram olmuştur. Değişimin kaçınılmazlığı, beraberinde toplumlar, milletler veya devletlerin inanışlarının, düşünce sistemlerinin ve kültürlerinin sürekli devinimini getirirken, başta kentsel yerleşimler olmak üzere, içinde yaşanılan fiziksel çevreler de bu sosyal etkenlere bağlı olarak şekillenmiş, dönüşmüştür. Buna karşılık kentlerin, daha ilk örneklerinden itibaren, aynı zamanda kendi fiziksel yapısını da şekillendiren sosyal dinamiklerin özellikle yoğunlaştığı mekanlar olageldiğini de belirtmek gerekir. Kırsal alanlardan veya diğer yerleşimlerden çok daha büyük bir yoğunlukta ve yakınlıkta yaşayan kent toplumunun, yarattığı dinamiklerle, sürekli devinimi sağlayan başlıca unsur olduğu, ortadadır.

Bu bağlamda, fiziksel çevre ile sosyal dinamikler arasında kağıda dökülmemiş ancak son derece önemli bir eşgüdümün, bir diyalektiğin varolduğunu kabul edebiliriz. Bu diyalektiğin değişimi mümkün kılmasının yanı sıra, bir diğer önemi de hiç kuşkusuz, birey veya toplumların kendilerine özgü kimlikler oluşturma ve kendilerini kesintisiz bir değişim ve dönüşüm halindeki dünyaya ait hissedebilmeleri noktasında belirginleşmektedir. Bu bakımdan, insanoğlunun dünya üzerindeki varlığının temel yapı taşları olan soyut ve somut dünyası, diğer bir deyişle, sosyal-psikolojik ve fiziksel-mekansal konumlanışı arasındaki kurulmuş hassas dengenin, yakın zamana kadar uyumla sürdürülebilmiş olduğunu gözlemleyebiliriz.

Ancak bu uyumun, özellikle de Endüstri Devrimi'ni takip eden yıllarda, korunamamış olduğu, bir çok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir. Yine değişim olgusunun, yüzeyde farkedilemeyen, ancak derinlerde tetiklediği karmaşık sosyal birikimlerle hazırlamış olduğu böylesi bir tarihsel "sıçrama" veya "kopuş" noktasından itibaren, modern insanın gittikçe artan oranda "yabancılaşma" fenomenine teslim olduğunu söyleyebiliriz. Tarih boyunca insana eşlik etmiş olan "değişim" olgusunun, belki de ilk kez bu kadar belirgin bir şekilde gözönüne serilmesiyle, birey ve toplumların dünya üzerindeki konumunu, kimliğini edindiği mekansal ve sosyal referansların anlamlarında oluşan denge kaybı ve alışılmadık derecede kuvvetli ve hızlı sarsıntıların, yabancılaşma kavramının bu derece ön plana çıkması üzerinde büyük pay sahibi olduğu da söylenebilir.

Feodal sistemden kapitalist sisteme geçiş aşamasında yaşanan büyük sosyal sarsıntıların, doğan yeni sosyal strüktürler ve toplumsal sınıflaşmalar dahilinde ciddi kentsel sonuçlar üretmiş olduğunu biliyoruz. Bu sonuçların en büyüğü de kuşkusuz, modern öncesinin kentlerinin yerini, kendine özgü problemleri ve karmaşalarıyla, yabancılaşmanın doğum yeri olarak kabul edilen büyük metropollerin almış olmasıdır.

Ancak kentsel değişim hiç olmadığı gibi, bu noktada da durmayacaktır. Modernleşmenin ilerleyen safhalarında, ekonomik küreselleşmenin, hızı gün geçtikçe artan modern teknolojilerin ve tüketim kültürünün de devreye girmesiyle metropoller, sosyal dinamiklerin kontrolden çıktığı mekanlar haline dönüşmektedir. Bauman'ın da değindiği gibi, metropollerde değişim ve geçicilik kavramlarının ağırlığı akıl almaz boyutlara ulaşmış, yakın zamana kadar kadar ancak büyük devrimlerle bu derece sarsılabileceği düşünülen sosyal yaşam, sürekli bir devrim haliyle başedemez duruma gelmiştir (Bauman, 2003). Bugün metropollerin içine girmiş olduğu sosyal atmosfer, bir çok araştırmacı tarafından, yabancılaşmanın ve geçiciliğin doğurduğu tedirginlik, korku ve kimliksizlik duygularıyla ilişkilendirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, sosyal dinamiklerle kent mekanı arasındaki diyalektiği temel alarak, modern metropollerin bugün içinde bulunduğu öne sürülen tedirginlik ve kimliksizlik atmosferinin kent mekanını ne yönde etkilemiş, ve/veya etkilemekte olduğunu incelemek ve aynı zamanda, kurgulanan, veya kendiliğinden oluşan güncel mekansal organizasyonların yine aynı diyalektik çerçevesinde, sosyal

atmosfer üzerindeki etkisini anlaşılır hale getirmek olacaktır. Günümüz metropol mekanlarının bu gözle değerlendirilmesi, çalışmanın diğer bir amacı olan, metropol kavramının geleceği hakkında bazı varsayımlarda bulunulmasını da kolaylaştıracaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmanın ikinci bölümünde, öncelikle modern metropolde varolan güncel sosyal atmosferin kökenleri, yabancılaşma kavramının kentsel bağlamda özellikle öne çıktığı düşünülen, mekansal ve sosyal aidiyet problemleri merkez alınarak irdelenecek ve bu irdeleme çerçevesinde, kimlik sorunları yaşayan modern metropol yerleşimcisinin psikolojisi, mekansal yönelim ve tercihlerine ışık tutabilecek bir gözle analiz edilecektir.

Üçüncü bölümde ise, bugünün sosyal tablosu ve metropol mekanının şekillenmesinde önemli rol oynadığı düşünülen "sınır" ve "duvar" kavramları, geleneksel anlamları ve özellikleri yanında, modern dönemde edindikleri yeni anlamlar ve üstlendikleri yeni roller gözönünde bulundurularak değerlendirilecektir. Bu bölümde aynı zamanda, bahsedilen mekansal kavramların, bugünün kentsel mekanı için hangi nedenlerle önem kazandığı sorusu, ilk bölümde edinilen sosyal veriler yardımıyla cevaplanmaya çalışılacaktır.

Takip eden dördüncü bölüm, önceki bölümlerde değinilen noktalar ışığında, güncel metropol mekanlarının derinlemesine bir analizini, kimliksel endişeler ve tedirginliklerle şekillenen mekansal stratejilerin ve toplumsal yönelimlerin örneklerini ve belli başlı metropol örneklerinin incelenmesini içerecektir. Bunun yanında, kent mekanının kesintisiz dönüşümünün varabileceği noktalar ve metropolün evriminin olası -sonraki- halkaları, çalışmanın ilerleyen safhalarında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. KİMLİK KAYBI VE YABANCILAŞMA

Günümüz kent mekanının şekillenmesinde önemli rol oynayan "yabancılaşma" olgusunun, modernleşme ile birlikte bir çok açıdan mercek altına alındığını görebiliriz. Farklı disiplin ve ideolojilerin bu ortak kavramı değişik perspektiflerden yorumlamış olmaları, yabancılaşmanın büyük bir kuvvetle modernleşmenin merkezine oturduğunun bir kanıtıdır. Ya da Pappenheim'ın deyimiyle gerçek, yabancılaşmanın güçlerinin, yoğunluğunu büyük bir ölçüde arttırmış ve geliştirmiş olduğudur (Pappenheim, 1968).

Marx, yabancılaşmayı ekonomik ve siyasi bir eksene oturturken, Lefebvre, kavramın gündelik yaşamdaki izlerini takip etmiştir. Heidegger ve Sartre konuya varoluşçu bir pencereden bakarken, Simmel yabancılaşmanın sosyolojik boyutlarını araştırmıştır. Kafka ve Miller gibi yazarlar ise bu fenomenin gerçekliğini edebi eserlerinde vurgulamışlardır.

Kuşkusuz ki yabancılaşma fenomeni, bir çok yönüyle hayatımızdaki önemli yerini almıştır. Ancak konu, kent mekanının dönüşümü ve bu dönüşüme önayak olan sosyal dinamikler olduğunda, yabancılaşma fenomeniyle güçlenen özellikle iki aidiyet problemi ön plana çıkmaktadır. Sosyal ve mekansal aidiyetlerdeki sarsıntının yarattığı kimlik problemleri, metropol hayatı ve mekanının biçimlenmesinde büyük oranda etkili olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

2.1. Mekan-Kimlik İlişkisi ve Aidiyet Problemi

İnsanın mekan ile olan ilişkisinin önemini anlamak, modern dönemde, özellikle de kent hayatına şekil veren sosyal dinamikleri çözümleyebilmek açısından büyük öneme sahiptir. Modern insanın tecrübe ettiği ve halen tecrübe etmekte olduğu sosyal dönüşümlerin mekansal sonuçlarını incelemek, ancak insan kimliği ile mekan arasındaki güçlü bağın öneminin kavranabilmesiyle mümkündür.

Aslında konu insan - mekan ilişkisi olduğunda, en azından olumlu sonuçlar oluşması açısından, aksinin düşünülmesi bile güç bir birliktelikten bahsediyor olduğumuzu

farkedebiliriz. Ya da, daha doğru bir söylem ile, bu çok önemli birliktelikte yaşanabilecek kopuşun, çevresine ait olma ihtiyacı hisseden bir varlık olan insanın varoluşunda büyük boşluklar yaratacağını tahmin edebiliriz (Relph, 1976).

İsviçreli psikolog Jean Piaget'nin çocuklar üzerinde yaptığı bir araştırma, mekan kavramının, çok küçük yaşlardan itibaren, insan benliği üzerinde oynadığı etkiyi görmemizi sağlar. Piaget'ye göre çocuklar, dünya üzerindeki varlıklarının farkına varma aşamasında, mekansal mesnet noktalarının ihtiyacını hissetmeye başlamaktadırlar. Üstüne üstlük, bu tip mekansal referanslarla duygusal ilişkiler kurmanın, kendi varlıklarını olumlamanın vazgeçilmez bir koşulu olduğu ortaya çıkmaktadır. Gerek ihtiyaç duyulan duygusal bağlar, gerekse, özellikle bir döneme kadar çocuk yaşamının merkezi durumunda bulunması nedeniyle, tüm mekansal mesnet noktaları arasında, "ev" kavramı ve evin sürekliliği ön plana çıkmaktadır. Çevredeki benzerlikler ve devamlılıklara dayalı bir dünya oluşturan çocuk, diğer her noktaya gidişte çıkış noktası olan ve her koşulda geri dönülen evi ile kendi varlığını bütünleştirmiştir (Schulz, 1988).

Tabi ki mekanın bu derece önem kazanması, sadece devamlılığından ve aşinalığından ileri gelmez. Aile ile, sevdikleri ile kurduğu sosyal ilişkiler dahilinde çocuk, bu sosyal dinamiklerin harekete geçtiği mekana olan aidiyetini pekiştirmiştir. Soja'nın da değindiği gibi, mekan, fiziksel bir kurgu olarak ortaya çıkıyor olsa da, organizasyonu ve anlamı, sosyal dönüşümlerin, okumaların ve deneyimlerin ürünüdür (Soja, 1989).

Neredeyse varlığının bir kanıtı olarak önem kazanan bu "varoluşsal mekan", Schulz'a göre, çocuğun benmerkezci dünyasının bir ürünüdür. Ancak böylesi bir öznelliğin ve mekana duyulan böylesi bir ihtiyacın çocuklara has bir dünya bakışından kaynaklandığını iddia etmek doğru olmaz. Kevin Lynch, bu gerçeğin altını çizer. Lynch'e göre, tıpkı çocuklar gibi, yetişkin bireyler de, hayatlarını belli mekansal merkezlere göre kurgular ve bu kurgu dahilinde "tanınan" ve "ait hissedilen" bölgeler oluşur (Schulz, 1988). Bu bağlamda bireyin yaşam içerisindeki hareketleri de, başlangıç ve varış noktalarının anlamlı mekanlar olması durumunda, anlam kazanır.

Schulz, mekan ile varoluş arasındaki bağlantının önemini vurgularken, bu bağın küçük bir gevşekliğinin bile insan kimliği ve bütünlüğü açısından ciddi problemler

doğuracağını vurgular. Schulz'a göre kişinin kendini ait hissettiği varoluş alanı ile o anki somut konumunun çakışmaması durumu, kişide uzakta, dışarıda olma duygusu, hatta kaybolmuşluk hissine yol açar (Schulz, 1988). Bu tespit, modern kent insanının şu an içinde bulunduğu psikolojiyi anlamak açısından önemli olacaktır.

Mekan ile kimliğin yakın ilişkisi, özellikle varoluşçular ve varoluşçu fenomenolojinin önemle üzerinde durduğu bir noktadır. Bu alanda, Martin Buber'in "Distance And Relation" (1957) kitabı önemli bir kaynak olarak gösterilmektedir (Soja, 1989).

Buber kitabında, mekansallığın, insan bilincinin temel prensibi olduğunu, varoluşunun, kendine özelleşmiş bir mekana ihtiyaç duyduğunu belirtir. İnsan, kendini doğadan, nesnelerin dünyasından ayırıp, bu ayrım sonucunda kendi mekanını yarattığı an, varoluşunu bilinçli kılmıştır. Bu varoluş mekanı, kişinin kendinin, yani öz kimliğinin farkına varabilmesi ve dünyasını somutlaştırabilmesi için gereklidir. Fakat bu ayrım, varoluşun ancak ilk adımını oluşturabilir. Çünkü özellikle Sartre ve Heidegger'e göre bu öznelleşme, beraberinde bir de ikilemi getirmektedir. İnsan, kendisinin farkına varabilmek için nesne dünyası ile arasında koyduğu mesafe nedeniyle yabancılaşmanın da temellerini atmaktadır. Öte yandan, bu yolu seçmeyip, kendini diğerleri üzerinden anlamlandırmak da, insanı özünden ayrılışın getirdiği yabancılaşmaya itecektir (Soja, 1989).

İşte bu noktada varoluşun ikinci adımı devreye girer. Heidegger'in "Dasein" ve Sarte'ın "L'Etre pour-soi" kavramları, yani "orada olma" durumuna ulaşabilmek noktasında, diğerleriyle araya konan mesafeyi takiben, yeni ilişkilerin kurulması öngörülür. İlişki kurulması gereken başlıca şey de mekandır. Farkına varma aşamasından sonra insan, ancak bu yolla varoluşunu onaylar ve kimliğini kazanır (Soja, 1989).

Tüm bu tartışmalar çerçevesinde Heidegger ve Sartre'ın vardığı ortak nokta, yersizliğin bilinçli bir varlık için mümkün olmadığıdır. Walter Benjamin, "kim olduğunu bilmek, nerede olduğunu bilmektir" sözüyle aynı gerçeğin altını çizer.

Kuşkusuz, mekanın insan benliği için apayrı bir anlamı daha vardır. Kendimizi ait hissettiğimiz mekanlar, bireysel tercihlerimizi, zevklerimizi ve hatta kişiliğimizi ifade edebileceğimiz semboller görevini de üstlenirler. İnsan, hayat içerisinde ilerlerken, maneviyatı ile maddi çevresi arasında güçlü bağlantılar kurar.

Deneyimler, algılamalar ve diğer tüm öznel özellikler fiziksel çevreyi biçimlendirir, anlamlandırır ve bireyin varlığını güçlendirir. Fiziksel olarak benzer özellikler gösteren mekanlar, öznel veya kitlesel algılamalar yoluyla farklı kimliklerin güçlü sembolleri haline gelebilirler. Bu bağlamda özellikle evimiz, kendimizi ifade edebilmenin ve özel dünyamızı kurabilmenin en önemli araçlarından biridir (Marcus, 1995). Yani varoluşsal mekan bireyseldir ve kişiden kişiye farklılıklar gösterir (Schulz, 1988).

Soja'nın değindiği gibi, mekanı anlamlı kılan, orada yaşanmış bireysel veya toplumsal tecrübeler, nesnellikten uzak dinamiklerdir. Bir anlamda, mekansal algılamanın bireyselliği de bu yolla açıklık kazanmaktadır. Alman filozof Otto Friedrich Bollnow da mekan kavramının insan aksiyonları ve tecrübeleriyle bağlantılı olduğunun altını çizer: "Mekan, insan aksiyonları yoluyla fethedilir" (Schulz, 1988).

Bu noktada durduğumuzda, insan benliği ile mekan arasında çok yakın bir bağ olduğunu ve mekana anlam katanın da, insanın içinde bulunmasından dolayı oluşan duygusal, sosyal ve psikolojik dinamikler olduğunu tespit edebiliriz. İşte bu tespitten yola çıkarak, birbiri için böylesine büyük önem arzeden iki değişkenin modernleşme ve küreselleşme etkisi altında sarsılan birlikteliklerinin, modern insanın psikolojisi üzerinde oynadığı sarsıcı rolü anlamak zor olmamalıdır.

Modernleşmenin kendine özgü büyük sosyal, toplumsal ve ekonomik dinamikleri, daha önceleri birarada durarak anlamsal bütünlükler oluşturan birçok bileşeni etkilediği gibi, insan - mekan ilişkisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Birey ve kitlelerin kontrolleri dışında oluşan sosyal dinamikler, büyük hızları ve değişkenlikleriyle, mekanları anlamlandırma gücünü toplumun elinden alırken, mekanın belki de nostaljik varoluşsal anlamlarını dönüştürmüş, her geçen gün daha da politik ve stratejik hale getirmiştir (Soja, 1989).

Mekan ile insan kimliği arasında varoluşsal anlamlar içeren bağlar, görüldüğü kadarıyla, dünya sahnesinin yeni paradigmalarıyla başetmekte zorlanmaktadır. Örneğin, modernist kent planlamasının rasyonel, standartlaşmaya dayalı, evrensel mekansal kurgularının, kendi kimliğini mekanına yansıtma ve ait olma ihtiyacı hisseden kent insanının bu ihtiyacına cevap verme endişesi taşımadan, homojenite hayali peşinde koşmuş olması, insanın mekan ile bağlarını zayıflatan önemli bir

etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bauman, bu girişimlerin sonuçlarına değinir: "Modernizmin transparan, homojen ve yapay kent hayali, ciddi bir bedelin ödenmesini de beraberinde getirdi. Kimliksiz tekdüzelik ve koşulsuz saflık, kimliksizleşme ve mekanla olan bağların kopmasını hızlandırdı" (Bauman, 1998).

Bu tip dönüşümlere ek olarak, modernleşme ve hızlı küreselleşme etkileriyle kent mekanının anlam itibariyle sürekli yeniden üretilmesi, birey ve toplumların oluşan yeni anlamlar üzerinde kontrolünün olmaması, belki de Piaget'nin araştırmalarının en önemli sonuçlarından biri olan mekansal mesnet noktalarının devamlılığına duyulan ihtiyacın karşılanamaması sonucunu beraberinde getirmiştir. Keith ve Pile, mekanın artık durgun ve sabit olmadığına değinir. Bu yönüyle mekan, artık sosyal, politik ve ekonomik çatışmaların sonucu olarak şekillenmektedir (Keith ve Pile, 1993).

Görüldüğü gibi, günümüzde mekan, artık sadece bireye veya topluma ait olmaktan çıkmıştır. Kişinin kendisiyle özdeşleştirebileceği, kimliğini edinebileceği veya işleyebileceği mekanlar, sürekli sosyal devinimlerle anlamlarındaki süreklilikleri kaybetmişlerdir. Bu istikrarsızlık ve belki de insan varoluşuna aykırı durum, aidiyet hissinin kaybolmasına yol açmaktadır. Süreklilik kaybını yine Keith ve Pile açıklar: "Anlam çok hassas dengeler üzerinde durmaktadır ve anlam oluşumunun bu kadar kırılgan olduğu modern dünyada, mekanın tanımı sadece o an için doğru olabilir. Hareket ve dinamizmin çılgınlığında yerin kaybı, kimlikleri de zayıflatmaktadır (Keith ve Pile, 1993).

Yersizliğin, dolayısıyla kimliğini kaybetmenin telaşına kapılan modern insanın, bir açıdan, elinden kayıp giden mekanı kontrol altında tutabilmek, bu yolla da kimliğine sahip çıkabilmek çabasıyla, çevresine ördüğü sınırları belirginleştirme çabası içine girmesi, yaratacağı sosyal etkilerle, kent mekanının dönüşümünde önemli bir rol oynayacaktır.

2.2. "Sürekli" Yabancı

Modernleşme ile birlikte mekana aidiyet duygularının sarsılmasına ek olarak, sosyal aidiyet duygularında yaşanan keskin değişimler, yabancılaşma kavramının ikinci önemli paradigması olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern kapitalist sistemin gelişmesiyle birlikte, ekonomik odak noktaları haline gelen ve büyük bir hızla

büyüyen metropollerin büyük kalabalıkları barındırır hale gelmeleri, sosyal aidiyet duygularının sarsılması konusunda önemli bir faktör olarak görünmektedir. Önceki dönemlerde çok daha homojen ve sınırlı kitlelerin birarada yaşadığı kentler, özellikle de artan göç dalgası nedeniyle biraraya gelen çok farklı kimlik grupları, alışılmadık nüfuslarıyla yepyeni bir sosyal atmosferin etkisi altına girmişlerdir.

Bu atmosferin oluşumunda, anlaşılması oldukça kolay etken, artan nüfus sayısı ve çeşitlilik ile beraber, gündelik kent yaşamının her geçen gün daha fazla yabancı ile paylaşılıyor hale gelmesidir. Kuşkusuz bu, çok temel açıdan ele alındığında bile oldukça sarsıcı bir gelişmedir. Lofland, kent insanının karşı karşıya kaldığı önemli değişimin altını çizer: "Modern şehir hayatıyla beraber insan, bir gerçeği kabullenmek zorunda kaldı. Yabancı olan artık istisna değil, kuraldı" (Lofland, 1985). Modern kent yaşamı öncesinde, tercihleri doğrultusunda sosyal ilişkiler kuran ve kurduğu ilişkileri yüzeysel olmaktan çok uzak olan insan, genelde ekonomik şartlar çevresinde şekillenen yeni sosyal strüktürlerle tanışmaktadır.

Ferdinand Tönnies, bu yeni sosyal yapılanmayı mercek altına alan sosyologlardan biridir. Tönnies, yabancılaşma ve modernleşme ekseninde oluşan yeni toplum düzenini eski yapılanmayla kıyaslayan bir model oluşturmuş, iki toplum düzeni arasındaki farkları ortaya koymuştur: Modern dönemde, artık birbirlerine çeşitli değerler ve duygularla bağlanan bir toplum (Gemeinschaft) veya halk yoktur, onun yerini yüzeysel metropol ilişkilerine dayalı geçici birleşimler, yani ortaklıklar (Gesellschaft) almıştır. Bugün bildiğimiz anlamdaki rasyonel, çıkara dayalı kentsel sosyal ilişkiler modelinin gelişmekte olduğu ortadadır (Tönnies, 1957).

Anthony Vidler da, yerleşmeye başlayan yeni toplumsal yapı nedeniyle değişen kentsel ilişkilere değinir:

"Metropol yerleşimcisinin sosyal ilişkileri sözel ve duygusaldan çok, entelektüel oluyordu. Bilinci bilinçaltını domine ediyor, alışkanlıkları köklü ve sonsuz olmak yerine değişken ve adaptif oluyordu. Kişiselliğin önüne kişisel olmayan, öznel mesafenin yerine nesnel empati geçiyordu. Metropolde geçiciliğin doğası, bu değişimlerin nedeniydi. Büyük şehirlerdeki sosyal ilişkilerin öz doğası, mesafe ve yabancılaşmayı zorunlu hale getiren etkendi" (Vidler, 2000).

Görüldüğü gibi, modern dönemle birlikte kent insanı, sosyal dinamiklerdeki kontrolsüz dinamizme ek olarak, "yabancı" kavramıyla daha önce hiç olmadığı kadar

içiçe bir hayat sürdürmeye başlamıştır. Önceleri, gündelik hayatı içerisinde karşılaştığı hemen herkesle selamlaşan, birçoğunu tanıyan, tanımıyor olsa bile, aynı kentin insanları olarak ortak değerler paylaşan insan, belki de hayatında ilk defa hiç tanımadığı ve aslında tanımak istemeyeceği insanlarla aynı toplu taşıma araçları içerisinde seyahat ediyor, onları görmezden gelme, yoksayma ve alttan alta, kendi kimliği için bir tehdit olarak görme içgüdüleriyle tanışıyordu. Bugünün metropollerinde, yabancının tehdit olarak algılanmasıyla şekillenen hakim atmosferin belki de tohumlarını atmış olan bu tip uyarılar, "yabancı" kavramının doğasının ve modern dönemle beraber kazandığı yeni niteliklerin göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır.

İlk aşamada, çok da kolay olmayan adımı atıp, "yabancı"nın doğasını kavramaya çalışırken, yabancı olanla karşılaşmanın, bir açıdan, bilinçaltımızda yatan en temel korkulardan biri, yani "bilinmeyen" korkusu ile yakından ilintili olduğunu tespit edebiliriz. Dolayısıyla, bilginin eksik veya yetersiz kaldığı anlardaki çaresizliğimizle karşılaştığımızda hissettiklerimiz, "yabancı" kavramının doğasına yaklaşımımızı kolaylaştırabilir. Ancak diğer yandan, kavramın tetiklediği duygulanımların bu kadar basit bir şekilde ele alınamayacağı da ortadadır. Bu ayrımın en temel nedeni, yabancının sadece "bilinmeyen" ve "uzak olan" olarak tarif edilememesidir. Bu noktada da, "yabancı"yı tedirginlik verici kılan etkenler arasında en önemlisinin, onun kolayca tarif edilemeyen muğlak doğası olduğunu görebiliriz.

Bauman'a göre yakın olan, tanıdık, alışılagelmiş, alışkanlıklar rutininde karşımıza çıkandır. Uzak olan ise, tanınmayan, dolayısıyla anlaşılamayan, karşılaştığımızda nasıl tepki vereceğimizi bilemeyeceğimizdir . Olası bir uzak-yakın kesişmesinde ise kesin olan ile olmayan, ikilemde bırakan ve duraksatan bir ruh hali yaşanacaktır (Bauman, 1998). İşte bu kesişme, yabancılık kavramının da özünü oluşturur.

Bilinmeyen, karşılaşılmadığı sürece bilinmeyen olarak kalacaktır. Karşılaşıldığı andan itibaren ise, kimlik değiştirir. Diğer yandan bu dönüşüm, yakın olanın uzaklaşmasıyla da mümkün olabilir. Örneğin Heidegger'e göre yabancı, yakınlığın yitirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Heidegger, 1971). Her iki durumda da daha önce tanımlı olan, artık yabancıdır ve bilinen ile bilinmeyen arasındaki çizgide durur. Bilinmeyen kadar uzak veya bilinen kadar yakın değil, ötekidir. Bu ötekilik durumunu kavramın etimolojik köklerinde de tespit etmek mümkündür. "Yabancı"nın İngilizce karşılığı olan "alien" kelimesinin kökleri incelendiğinde,

latincedeki “alius” kelimesi karşımıza çıkar. “Alius”un kelime anlamı da öteki, diğeri’dir (Alova ve Karaağaç, 1994).

Yabancının bu özel durumu, anlaşılabilecek şekilde, kendine özgü psikolojik tepkileri de beraberinde getirmektedir. Bilinmeyene ve uzak olana karşı duyduğumuz kayıtsızlık, yabancı ile karşılaştığımızda yerini tarafsızlıktan çok uzak duygulanımlara bırakırken, tedirginlikle karışık merak, heyecan ve endişe, yabancının doğasının ayrılmaz parçaları olarak belirmektedir. Georg Simmel de, yabancı kavramı kapsamında, tüm insan ilişkilerinin yakınlık ve uzaklığının birliğinden ve aynı zamanda bu birliktelikten doğan gerginlikten bahsedebileceğimizi belirtir. Simmel’e göre bunun nedeni, yabancının başından beri orada olmayan, ancak “artık” orada olan kişi olmasıdır (Simmel, 1903).

Yabancının tedirginlik verici doğasını net bir şekilde ortaya koyan bu bakışa bir ekleme de Anthony Vidler’dan gelir. Vidler, Simmel’in yabancı tanımının Freud’un “tekinsizlik” olarak tanımladığı duruma yaklaştığını ifade eder. Tanıdık olan ve olmayan, yani Freud’un deyimiyle “heimlich” ve “unheimlich” içiçe geçerek muğlak bir yapı olan yabancıyı oluşturmaktadır (Vidler, 2000).

Yabancının, yakının ve uzağın, ya da tanıdık olan ile olmayanın tam ortasındaki sınırda duruyor olması, tersten okunduğunda, kent yaşamı için son derece önemli olacak ilk niteliğinin de net bir şekilde ortaya çıkmasını sağlar: Yabancı, sadece sınırda var olabilir.

Yabancı, doğasından kaynaklanan bu niteliğinin, modern dönemle beraber yeni bir paradigmayla birleşmesiyle, kent yaşamını şekillendiren ana etkenlerden biri haline gelmiştir. Bu yeni paradigmaya kısaca, yabancılığın “süreklilik” kazanması diyebiliriz. Muğlaklığı ve kestirilemezliğinin yanı sıra, edindiği bu özellik, modern döneme, modern kente özgü “sürekli yabancılığı” sosyal hayatın önemli bir parçası haline getirmiştir.

Kuşkusuz “yabancı olmak” veya “yabancı” kavramları modern döneme özgü kavramlar değillerdir. Çeşitli bireysel, sosyal ama öncelikle ticari nedenlerle modern öncesi kentlere veya yerleşimlere de yabancılar geliyor, yerli halk ve yabancılar arasında ilişkiler kuruluyordu. Ancak iş o kente yerleşmeye geldiğinde gerek ölçek, gerek sosyal şartlar nedeniyle, orada bulunmanın temel şartı, “yabancı olmaktan çıkmak” oluyordu. Bir yerleşim merkezinde ticari ilişkilere girmek, gündelik

yaşamın temel ihtiyaçlarını gidermek için, yerleşim halkı ile yakın temasa geçmek, sosyal ilişkilere dayanan yerleşik sistemin bir parçası haline gelmek zorunluydu. Dolayısıyla "orada kalmak", kısa süre sonra yabancılığın kaybedilmesi anlamına geliyordu.

Ancak modern dünyada küreselleşmenin, gelişen teknolojilerin de yardımıyla değişen ticari ilişkiler, büyüyen ekonomik pazar, sosyal ilişkilerdeki değişimler, ve tabi ki bunlara ek olarak katlanan nüfus sayıları, çoğunluğu "sürekli yabancılık" içerisinde yaşayan yeni bir toplum yaratmıştır. Bugün kentte yaşamanın temel şartı, modern öncesi kentlerde olduğu gibi yabancılığı kaybetmek değil, yabancılığı kabullenmek haline gelmiştir. Sınırlarda yaşayan yabancıların doldurduğu modern kent, yabancılıkların sürekli hale gelmesiyle, sınırlarla dolu bir coğrafya haline gelmiştir.

2.3. Modern İnsanın Psikolojisi

Yabancılaşmanın özellikle de ilk iki bölümde bahsedilen ana paradigmaları, yani, mekansal ve sosyal aidiyetlerde yaşanan kopmaların, modern insanın psikolojisinin, buna bağlı olarak da metropol atmosferinin belirlenmesinde yadsınamaz bir etkisi olduğu ortadadır.

Modernleşme ile beraber, kent insanının psikolojisinde yaşanan böylesi radikal dönüşümler ve bunların sosyal yansımaları, beraberinde bu fenomenleri açıklama çabasını da getirmiştir. Vidler, modern yaşama geçişin sadece kendine özgü bir kültüre ve avangard deneyimlere yol açmadığını, bu dönüşümlerin etkilerini anlama, kent fenomenini açıklama ve sosyal etkilerini inceleme amacını güden bir kültürün de filizlenmiş olduğunu belirtir. Kuşkusuz bu çaba, psikoloji, sosyoloji ve psikanaliz gibi yeni disiplinlerin de katılımıyla desteklenmiştir (Vidler, 1992).

Özellikle psikolojinin modern yaşam üzerindeki çalışmaları, kent insanının rahatsızlıklarını gözler önüne sürmesi açısından çarpıcıdır. Mekansal aidiyetin yitirilmesini takiben tespit edilen agorafobi (açık alan korkusu), veya yabancılıkların sürekli hale gelmesiyle belirginleşmeye başlayan zenafobi (yabancı korkusu) gibi yeni terimler de literatürdeki yerlerini almaya başlarken, kentlinin modernleşme ile alışılmadık bir dinamizm kazanan değişimlere uyum göstermekte zorlandığı gözlemlenmektedir.

Agorafobi ve zenafobi, modern insanın benliğine kazıdığı rahatsızlıklardan sadece ikisidir. Daha doğru bir söylemle, bu hastalıklardan, temelde yatan esas problemin parçalı dışavurumları olarak bahsedebiliriz. Kendini, tanımadığı, yabancılarla çevrili bir mekanda bulan modern kent insanının derinlerde yatan sıkıntısı, aslen kendi benliği ile olan ilişkilerini de yitirme yoluna girmiş olmasıdır. Mekansal ve sosyal mesnet noktalarını kaybetmiş olan kentli, hem nesne dünyasıyla, hem de manevi dünyasıyla bağlarını zayıflatmış ve kimliğini kaybetme korkusuyla yaşayan bir diğer yabancı haline gelmiştir.

İşte tam bu noktada şahit olduğumuz durum, modern kent insanının belki de çok anlaşılır bir şekilde yaptığı tercihle, modern yaşamın kaderini de çizmeye başladığı gerçeğidir. Metropol yaşamının getirileri sonucu, farklılıklarla belki de tarihte ilk kez bu kadar net bir şekilde yüzleşmek zorunda kalınmakta, ancak bu tarihsel dönemeç aynı zamanda, farklılıklarla yüzleşme yolunda en önemli gereksinimin kaybolmaya yüz tuttuğu bir ana denk gelmektedir. Kendi kimliğinden şüphe duyan ve sürekli bir tedirginlik halinde yaşayan kent insanının böyle bir yükü kaldırmakta zorlanmış olması bir tesadüf değildir. Zaman ve mekan elinden akıp giderken, kaybolan kimliğini kurtarmak amacıyla izolasyonu, kendi sınırları içine kapanmayı seçen modern insan, bu yolla talihsiz bir ikilemin de ilk adımlarını atmaktadır.

Bu ikilem, daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, varoluş için büyük önem arzeden sosyal bağların, yine varoluşu korumak endişesiyle koparılmasından kaynaklanır. Birey veya toplum kimliğinin en önemli unsurlarından mekansal aidiyetin zaten sarsıldığı bu dönemde, sosyal iletişim yollarının da artan yabancılıklar yoluyla tıkanma aşamasına gelmesinin üzerine, kent insanının bu yabancılıkları sert duygusal tepkilerle karşılamış olması, doğası gereği tedirginlik verici bir kavram olan "yabancı"nın, modern insanın artık sadece somut değil, manevi dünyasının da önemli bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Artan nüfus sayıları ve çeşitlenen sosyal tablonun kaçınılmaz kıldığı yabancılıklarla dolu bu sosyal ortam, zenafobinin güçlenmesini beraberinde getirmiştir.

Simmel'e göre, modern hayatın kalabalık düzensizliği ve karmaşasında, "duyarlı ve heyecanlı modern insan", psikolojik mahremiyetini korumak için bir çeşit yalıtıma ihtiyaç duymaktadır (Simmel, 1903). Bir yandan mekandan kopmayı sürdüren insan, diğer yandan da kendini yabancılardan ayırmaya devam etmekte, etrafındaki sınırları belirginleştirmektedir. Hatta böylesi psikolojik sınırlar öylesine önemlidir ki, ihlal

edildiklerinde kişide patolojik rahatsızlıklar başgöstermektedir (Simmel, 1903). Modern kentler de, bu tip psikolojik sınırların en şiddetle sergilendiği alanlar haline gelmekte, dolayısıyla kent insanının üzerinde yükseldiği psikolojik temeller hızlı ve sürekli uyaran değişimlerinin duygusal hayata yük olmasıyla şekillenmektedir.

Schulz da yaşadığımız dünyanın, evrensel yabancılık, ötekinin-diğerlerinin uzayı ile dolu olduğunu ifade eder. Kent yaşantısı da ötekinin dünyasına en yakın yaşanılan yer olarak şekillenmiştir (Schulz, 1993). Kent yaşamının ve insanının bizzat kendi oluşturduğu sınırlar, yarattıkları yeni yabancılıklar yoluyla, tedirginlikle şekillendirilmiş yeni insan ilişkilerini kurgulamakta, kimlik çatışmalarına dayalı sosyal gerginliklerin temellerini atmaktadır.

Bauman, yabancıların algılanış şekilleri ve uyardıkları duygusal reaksiyonları şöyle özetler: " Yabancılar, genellikle içeridekilerin bir türlü karar veremediği boş bir mekan içerisinde asılı dururlar ve her zaman iç ile dış, düzen ve kaos, arkadaş ve düşman arasındaki sınırda yer alırlar. Bu özellikleriyle, ne içerinin ne de dışarının bir parçasıdırlar. Onların sınırları yıkma girişimleri ve nerede olduklarının bilinemeyişi ise diğer yabancıların kişisel alanlarında korku ve endişe yaratır (Bauman, 1999).

Görüldüğü gibi, yabancının tanımı bir bakıma tüm kent insanlarının tanımı haline gelmektedir. Hiçbir yere ait olmayan, çevresinde sınırlar ördükçe, başkalarının sınırlarında gezinmeye başlayan modern insan, artık hem kendine hem de diğerlerine yabancıdır. Bu yabancılık, sosyal yaşamda ve kent mekanında sınırların belirginleşmesine, dolayısıyla parçalanmalara yol açtığı gibi, böylesi bir kimliksizliği telafi etme yönünde atılan her yanlış adım da, daha fazla sınırın doğmasını beraberinde getirmektedir. Sosyal bir varlık olan ve kökeninde ait olma ihtiyacı hisseden (Relph, 1976) insanın, bu ihtiyacını, doğasının gerektirdiği gibi (yani sosyal iletişim, mekanla iletişim, özdeşleşme vs.) karşılayamıyor olmasından dolayı, farklı aidiyetler peşinde koşmuş olması, toplumdaki parçalanmaları daha da arttırmıştır.

Örneğin Grosz, kent insanının kimliksizliğiyle başetme çabalarının toplumsal kamplaşmaları daha da arttırdığının altını çizer. Grosz'a göre, kültürü, dili, mimarlığı, kendi varoluşunun ispatları olarak kurgulayan kitleler, biraraya ortak değerler, ihtiyaçlar oluşturarak, evrensel ve tarafsız kanunlar yaratarak değil, dışladıklarını, reddettiklerini, kurban ettiklerini ve uzaklaştırdıklarını tanımlayarak gelmektedirler (Grosz, 2001). Dışlama yoluyla, diğerini karşısına alarak, yeni sınırlar

yaratarak birarada durduğunu zanneden bu kitlelerin, kendi aralarında çözülme ve kopmalardan veya karşılaştıkları yersizlikten kaçabilmeleri de mümkün gözükmemektedir.

Diğerleri üzerinden tanımlanan kimliklerin yanı sıra, anlamlı olmaktan uzak olduğunu düşündükleri varoluşlarını anlamlı kılmak amacıyla, etnik, dinsel veya ekonomik gibi farklı üstü kimliklere sarılanlar da, kent mekanında sınırların artmasına hizmet etmektedirler.

Tabi ki bu sınırlar, belki bir dönem olduğu gibi sadece psikolojik sınırlar olarak kalmamakta, çeşitli oranlarda fizikselleşmeye yüz tutmaktadırlar. Bunun çok şaşılacak bir yanı yoktur. Modern insanın en temel kaygılarından biri olan mekansızlık duygusu, bu bağlamda yeniden gündeme gelmekte, kent mekanı da bu kimlik savaşları esnasında farklı kimliklerin yeniden anlamlandırılma, dolayısıyla sahiplenme girişimlerine maruz kalmaktadır. Bu girişimler, "kentsel paylaşım" görüntüsünden oldukça uzak, "düşmanca" tablolar yaratmakta, bu bağlamda aynı mekanda bulunmanın yakınlık ve samimiyetinin yerine (Yu-Fi-Tuan, 1977), sınırlar yoluyla mekansal ayrımlar yaratmanın normalleştiği bir kent yaşamı şekillenmektedir. Aslında çok çarpıcı sayılabilecek böylesi bir değişimin, bugün kent insanı için ne kadar alışılagelmiş bir durum olduğunu çok basit bir örnekten bile çıkarabiliriz. Örneğin, "yabancılarla" beraber aynı asansörü kullanırken hissettiğimiz rahatsızlık ve çaresizlik, bugün sosyal iletişimin varmış olduğu noktanın çok küçük bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Elimizde olsa birçoğumuzun, o küçük asansör içinde bile, somut sınırlarımızı çizmeyi tercih edeceği gerçeği, metropole özgü davranış bozukluklarıyla ilgili gerçekçi bir yorum olacaktır. Öte yandan Engels, konu üzerinde çok daha sert bir tespitte bulunmuştur:

"Acımasız kayıtsızlık, herkesin kendi özel çıkarına yönelik duyarsız yalıtımı, bireyler sınırlı bir alana doluştukça daha pis ve iğrenç bir hale geliyor. Ve, insan bireyin bu yalıtılmışlığının, bu dar kafalı bencilliğinin her yerde günümüz toplumunun esas ilkesi olduğunun ne kadar farkında olsa da, bu gerçeklik burada, büyük bir kentin kalabalığında olduğu kadar yüzsüz ve arsız, bu kadar bilinçli ortaya çıkmıyor" (Karaman, 2004).

Modernleşmenin dinamikleriyle, küreselleşme, bilginin ulaşılabilirliği ve akışının dillerden düşmediği günümüzde, ekonomik "köprüler" ve "bütünleşmeler" dünyanın

en ücra köşelerini bile çevirmeye başlarken, aynı dinamiklerin, mekansal ve sosyal aidiyetlerin silinmesi, farklılıkların başedilmesi gereken bir fenomen halini alması ile sosyal yaşamda ve kentte "sınırları" ve "parçalanmaları" gündeme getiriyor olması, modern metropolleri incelenmeye değer fenomenler haline getirmektedir. Katznelson'un, "kişiliksizlik, uzaklaşma, yalıtım, parçalı dostluk, ilişkilerin metalaşması ve hepsinden öte, sınırların artan önemi"(Katznelson, 1992) sözleriyle özetlediği modern dönem atmosferini daha yakından tanımak için, sınırların doğasına, niteliklerine ve simgelediklerine dikkatle eğilmek gerekir.

3. MEKANIN PARÇALANMASI

3.1. Sınır

Modern dönemin kendine özgü dinamiklerinin büyük etkisiyle, sosyal yaşamda ve kentte yaşanan dönüşümlerin en göze çarpan sonuçlarından biri olan sınır artışlarının özellikle anlamsal içeriklerinin yakından incelenmesi, kavramın kent mekanının geleceği için ne anlama gelebileceği, veya sınırlarla dolu modern kentlerin sosyal dinamikler üzerinde oynayacağı rollerin kestirilebilmesi açısından yararlı olacaktır. Bu bağlamda belki de cevaplanması gereken soru, sınırların hangi nitelikleri dolayısıyla modern yaşamın bu kadar önemli birer parçası haline gelmiş olduklarıdır.

Çıkış noktası olarak, "sınır" kelimesinin sözlük anlamını kullanabiliriz. Çok temel bir bakış açısıyla, kelimenin tanımı Türk Dil Kurumu'na göre şöyledir:

- İki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi.
- Bir şeyin yayılabileceği ya da genişleyebileceği son çizgi, uç.

Ancak günümüz dünyasında kavramın içerdiği anlamların sadece bunlarla sınırlı olmadığı ortadadır. Doğal, topoğrafik oluşumlar, duvarlar, harita üzerindeki geometrik hatlar, kuma çizilmiş bir çizgi ya da bahçe çitleri alışılagelmiş sınır temsilleri iken, günümüzde psikolojik unsurlar, modernleşmenin beraberinde getirdiği yepyeni sosyal, psikolojik ve strüktürel kavramlarla beraber, sınır kelimesinin temsil ettiklerini de karmaşıklaştırmış, dinamikleştirmiştir. Bu bağlamda, bir önceki bölümde bahsedildiği gibi, modern metropol insanının varoluşunu emniyet altına almak, veya çeşitli aidiyetleri netleştirmek amacıyla, kent içinde yeni sınırlara başvurmuş olması, kavramın modern döneme özgü yepyeni bir kullanım şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Townsend ve Cloud'un sınır kavramına yaklaşımları, bu yeni kullanımın nedenlerini daha da belirginleştirmesi açısından önemlidir. Townsend ve Cloud'a göre sınırlar, insanların ve toplumların varoluş alanlarını kurarak kendi tanımlarını ve kimliklerini oluşturmalarını sağlar. Neyin kendilerine, neyin başkalarına ait olduğunu anlamak, ancak sınırlarla mümkündür (Townsend ve Cloud,

1996). Açık olan, sınırın bir tarafının diğerinden farklı veya farklılaşmış olduğu, ya da diğer bir deyişle, iki taraf arasındaki başkalıkların tarafsız bir sınır olarak mekanlaşıyor olduğudur.

Townsend ve Cloud'a paralel bir şekilde, Westerhoof da sınırların kimliklerin oluşumundaki rolünün altını çizerken, sınırın iki farklı kimlik arasındaki "komşuluk" ilişkilerini mümkün kılma özelliğini de ön plana çıkarır: "Sınırlar olmadan yerel bilgilerle yakınlık, güvenlik ile mekan hissi uyanmamakta, yerleşimler tanımlanamaz. Bir toplumun üyesi olmak, diğer toplumlardan ayrılan bir kimliğe sahip olmak ve komşuluk ilişkilerini oluşturmak imkansız hale gelir" (Westerhoof, 1997).

Bu noktada sınırın, modern kent mekanı için artan önemine ışık tutabilecek iki özelliği ile karşı karşıya kalmaktayız. Doğaları gereği farklılıkların merkezinde bulunan, farklılıklar arasındaki komşuluk ilişkilerini düzenleyen kimi zaman algılanabilir, kimi zaman ise algılanamayan psikolojik çizgiler olan sınırlar, şaşılmayacak şekilde, modern kent yaşamında da, oluşan sosyal kimlik farklılıkları arasındaki yerlerini almaktadırlar. Bu bakış açısıyla, ortada yadırganacak bir durum olmadığı, farklılıkların oluştuğu yerde, "tarafsız" sınırların da belirginleşeceği çıkarımında bulunabiliriz. Ancak, metropollerde sınırların belirginleşmesi ile birlikte, dördüncü bölümde örneklerine sıkça rastlayacağımız şekilde, komşuluk ilişkilerinden çok, sosyal tedirginliklerin ve kimlik çatışmalarının artıyor olduğu gerçeği, artık sınırların tarafsızlığının sorgulanması gerektiğini göstermektedir.

Günümüz metropollerinden çıkan veriler ışığında bu tip bir sorgulamaya giden Marcuse, modern kentte karşımıza çıkan sınırların tarafsızlığından bahsedilemeyeceğini iddia eder. Ona göre bu sınırlar insanları, aktiviteleri bölmeyi amaçlar ve modern dönemde değişen sosyal içerikleriyle tarafsızlıktan oldukça uzak, farklı anlamlar içerirler. Uygulamaların temel amaçları aynı olsa da, sınırların ve tarafların anlamlarındaki değişimler, farklı sonuçlar yaratmaktadır. Marcuse, bu iddiasını somut örneklerle güçlendirir. Örneğin bir evin bahçesindeki sevimli çitler kimseyi rahatsız etmeyen zararsız sınırlar olarak gözükebilirken, Johannesburg'da beyazların yaşadığı kuzey bölgesini sınırlayan dikenli tellerin üstlendiği temsil apayrı bir anlam yaratır (Marcuse, 1997) (Şekil 3.1.). Marcuse'nin yaklaşımında dikkat çeken vurgu, tıpkı mekan kavramının genelinde olduğu gibi, sınırların da varolan sosyo-mekansal diyalektik çerçevesinde yeni anlamlar kazanıyor olduğudur. Georg

Simmel, modern kente ışık tutmaya çalıştığı "Metropol ve Zihinsel Yaşam" makalesinde aynı noktaya parmak basmıştır:

"Sınır, sosyolojik sonuçları olan mekansal bir gerçek değil, kendini mekansal olarak şekillendirip dışavuran sosyolojik bir gerçektir" (Simmel, 1903).

Şekil 3.1. Değişik sınır kullanımlarının uyandırabileceği farklı duygulara dair örnek. Dikenli teller ve ahşap çitler.

Öyleyse modern kentlerde sayıları ve güçleri artan sınırların tetiklemekte olduğu endişe, tedirginlik duygularının temelinde, sınırın, merkezinde bir arayüz olarak vücut bulduğu farklılıkların ilişkilerinde yaşanan dönüşümün yatmakta olduğundan bahsedebiliriz. Metropollerde, değişiklik gösteren nitelik, nicelik ve kaliteleriyle, sosyal devinimleri, hayatın ve tüm üretim araçlarının zenginliğini körüklemesi öngörülen farklılıklar, artık farklı boyutlarda algılanmaya ve karşılanmaya başlamışlardır. Farklılıklar yerlerini eşitsizliklere, farklı olanı kabullenememe psikolojisine bırakıp, farklı kimliklerin birbirleri ve mekan üzerinde hakimiyet kurma çabasına giriştiği noktada, sınırların yarattığı olumlu anlamlar kaybolmaya başlamaktadır. Cooper'a göre sınırın modern dönemde olumlu bir denge yaratabilmesi için gereken iki önemli rolünden biri olan "içi ve dışı ayırıp, aradaki farklılıkları belirginleştirmek" özelliği güçlenerek sergilenmeye devam ederken, "kurulan iç ve dış arasındaki ilişkiyi sağlama" özelliğinin körelmekte olduğundan bahsedilebilir.

Örneğin Yerasimos, özgürlüğü, kişinin kendi varlık alanı ve sınırlarını kendisinin belirleyebilmesi ve bu sınırlara sahip çıkabilmesi olarak tanımlarken (Yerasimos, 1998), bugün, genelde ideolojik ve kimliksel çekişmelerle birleşen "sınırlarına sahip çıkabilme" ihtirası ile varlık alanları sosyal ve mekansal çatışmaların içine çekilmekte, böylece sınırlar olumlu anlamlarından uzaklaşıp, diğer kimliklerin özgürlüklerini kısıtlayan araçlar haline gelebilmektedir. Bu tip bir anlamsal dönüşüm, "sınır" kavramının modern dönemle beraber, birleştirici özelliğinden çok, ayırıcı yanıyla sahne almaya başladığının bir kanıtı gibidir. Sınırların "birleştirici" özelliği, ayırıcılığının yanında önemsiz gibi durmakta, sınırın içinde yer alanların birlikteliklerinin, sınırın dışında kalanlara karşı duyulan tedirginlikle belirleniyor olması gibi sonuçlar belirginleşmektedir. Özel-genel, bölge, bizler-onlar, bilindik-bilinmeyen, iç-dış kavramları da toplum ve toplulukların kurduğu sınırların sosyolojik karşılıklarıdır (Teymur, 1982).

Görüldüğü gibi, sınırlar ayırıcılıklarıyla, pratik dünyanın mekansal organizasyonunu ve tanımlanmasını sağlarken aynı zamanda dünyayı görünür kılma, karmaşıklık, çelişki ve farklılıkların dünyalarını, organizasyonların içindeki yerlerini kurarak, yine bu farklılıklara dayalı sembolik, kültürel, ideolojik anlamlar içerebilmektedirler (Townsend ve Cloud, 1996). Hatta modern kentle beraber, sınırın somut, niceliksel değerleri ve coğrafi özelliklerinden çok, böylesi yan anlamlarınının ön plana

çıktığını, sınır kavramının temel özelliklerinin de, sosyal anlamlardaki dinamizmden paylarını alarak, kente özgü, yepyeni nitelikler kazandığını söyleyebiliriz.

3.2. İçeride / Dışarıda Olma Durumu

Modern öncesi dönemlerin kalıcı ve rijit sınırlarının her şeyden önce, içi ve dışı birbirinden ayırmak ve "içeride" olma duygusunun güven veren atmosferini yaratmak amacıyla kullanıldığını görebiliriz. Bu amaçla, içeride ve dışarıda olmayı sağlayan temel yapı elemanları olarak sınırlar, çalı çırpıdan yapılmış bir üst örtü, taştan yapılmış duvar olarak temel mimari sınırları simgeler ve belirli mekansal boşlukları tanımlarken "içeride" olmayı yaratırlar (Hasol, 1992).

Sınırların içi ve dışının birbirleriyle olan ilişkisinin mimarlık ve kent üzerindeki etkisi önem kazandığı gibi, "sınır"ın, içi ve dışıyla olan iletişiminin kavranabilmesi için de çeşitli felsefi yaklaşımlar ortaya atılmıştır.

Bir görüşe göre sınır, doğası gereği ne içeriye ne de dışarıya aittir. İç ve dış arasında, her ikisinden de bağımsız, kendine özgü bir elemandır. Kökenlerini matematiksel bir yaklaşımla Leonardo da Vinci'nin attığı bu görüş, son zamanlarda Hestevold ve Sorensen tarafından da dile getirilmektedir (Hestevold, 1986 ve Sorensen, 1986). Casati ve Varzi ise bu görüşe karşı çıkar, sınırın iç veya dıştan herhangi birine ait olduğunu, ancak bu aidiyetin hangi tarafa ait olduğununun kestirilmesinin mümkün olmadığını belirtirler (Casati ve Varzi, 1999).

Bu görüşlerin yanı sıra, iç ve dış arasında sınırı oluşturan tek değil, iki katman olduğu da, ortaya atılan tezler arasındadır. Bu görüşe göre, hem "iç"in hem de "dış"ın kendilerine ait birer sınırı vardır. Ancak bu sınırlar mekansal olarak aynı noktada çakışmıştır (Brentano, 1976). Bu noktada ilginç olan, ortaya atılan tezlerin birbirini çürütmekten ziyade, sınırın varoluşunun farklı temsillerini örnekliyor olmasıdır. Belki de gerçek, sınırın hem içe hem de dışa ait olan bir "kesişme noktası" olduğudur. Bu durum, onun kendine özgü ve sıradışı yapısını mümkün kılar. Tıpkı uzak ve yakının tam ortasında duran yabancılar gibi, sınır da, iç ile dışın merkezinde durmakta, bu özelliğiyle tıpkı yabancılar gibi, muğlak bir kavram haline gelmektedir. Bu bağlamda, yabancının nereye ait olduğunun tam olarak kestirilememesinden doğan tedirginlikler gibi (Bauman, 1999), sınır da, tedirginlik verici bir unsur haline gelmektedir.

Yabancı kavramı ile sınırlar arasındaki paralelliği Shields'ın sınırların içi ve dışını kıyasladığı çalışmasında da tespit edebiliriz. Bir çok açıdan Bauman'ın uzak-yakın kıyaslamasıyla örtüşen bu tanımlamaya göre, sınırların içinde olmak, yakınlık, samimiyet, tanıdıklık ve düzeni çağrıştırırken, dışarıda olmak ise uzaklık, bilinmeyen, düzensizlik ve karmaşa kavramlarını barındırmaktadır (Shields, 1991). Basit bir bakışla, içeride olan için, sınırın bulunduğu yerden itibaren dışarısı başlamakta, dolayısıyla dışarının başladığı sınırda yabancı ile burun buruna gelinmektedir. Böylesi bir yaklaşım, sınır kavramının uyardığı tedirginlikleri anlaşılır kılıyor gibi gözükse de, yabancılıkların çatışmacı ilişkisi ortadaki tedirginliğin tek sebebi olarak gösterilemez.

Weiskopf, sınırların modern dönemle değişen bir başka özelliğinin de, kentte yaşanan tedirginliklerinin ana nedenlerinden biri olduğunun altını çizer. Modern öncesi dönemlerde kentin çevresini saran ve kent toplumu için bütünsel bir içeridelik ve güven duygusu yaratan sınırlar, modernleşmenin getirdiği dinamiklerle kent içine taşınıp çoğaldıkça, bir zamanlar varolan net iç - dış ayrımları da ortadan kalkmıştır. Öyle ki, içeridelik ve dışarıdalık duyguları tamamen göreceli hale gelmekte, sosyal çalkantılar sayesinde günden güne birbirine dönüşebilmektedir (Weiskopf, 2002). Bu aşamada belki de en can alıcı nokta, iç - dış arasındaki ilişkinin bu yepyeni döneminde, bütünsel içerideliklerden bahsedilemeyeceği gerçeği apaçık ortadayken, "dışarıya" karşı hissedilen ilkel korkunun değişmeden devam ediyor olmasıdır.

Dışarıya karşı hissedilen ilkel korku, ortaçağ feodal kentlerinin kesin sınırlarını oluşturup, içeriyi dışarıdan ayıran duvarlar ve surlarda gözlemlenebilirken, bu psikolojinin daha çarpıcı olan örneklerini, cennetin resmedildiği ortaçağ resimlerinde de yakalayabiliriz. McClung, cennetin bu tip eserlerde, her zaman olmasa bile, çoğunlukla çevresinde bir duvarla resmedildiğinden bahseder (McClung, 1983). Dışarıya duyulan korkunun, insanın tasavvur edebileceği en huzurlu, belki de en güvenli mekan olan ahirette bile sürdürülmüş olması, bu bakımdan ilgi çekicidir. (Şekil 3.2.)

Oysa ki bazı araştırmacılar, tıpkı farklı kimlikler arasındaki diyaloğun önemini vurguladıkları, farklı olanın olumlu yanlarını göstermeye çalıştıkları gibi, "dışarıda" olmanın olumlu yanlarını göstermeye, iç ile dış arasında modern döneme özgü yeni

Şekil 3.2. McClung, W.A., 1983. *The Architecture of Paradise: Survivals of Eden and Jerusalem*, pp. 4, University of California Press, Berkeley-L.A-London

bir ilişki kurulmasının gerekliliğini sergilemeye çalışmışlardır. Örneğin Grosz, dışarıda olmanın, kişiye, duruma içeride olabileceğinden daha iyi bir bakış perspektifi verebileceğini altını çizer. Sadece içeride olmayı arzu etmek, dışarının kazandırdığı perspektifi ve objektiviteyi kaybettirirken, dışarıda olmak ise, içerideliğin yakınlık ve deneyimini kaybettirmektedir. Yapılması gereken, dışarısını bir korku unsuru olmaktan çıkarıp, iç ve dış arasında ilişkiler kurmak ve iki tarafın olumlu yanlarını bir araya getirmektir (Grosz, 2001). Ancak Grosz'un bakış açısının modern toplumda kabul görmediği ortadadır. Bugün "dışarıda olan" hala korkutucu bir unsur, "dışarıda kalmak" ise hala en büyük korku olmaya devam etmektedir.

İşte bu nedenle, iç ve dış arasındaki muğlak ilişki, modern kent toplumunun sınırlar dolayısıyla yaşadığı tedirginlikleri daha da arttırmaktadır. Herkes (yaşadığı yabancılaşma nedeniyle içten içe dışarıda olduğunu hissettiği halde, veya tamamen bu nedenden dolayı) daimi içerideliklerin ihtirasını hissederken, sınırın hangi tarafında durulacağı seçimi bazen tarafların elinde olsa da, çoğu zaman, tezin ilk bölümünde de bahsedilen, toplumun kontrolü dışına çıkmış sosyal dinamikler ve mekanları anlamlandırma süreçleri sayesinde, içeride olmak isteyenin kendini bir anda dışarıda, dışarıda olmak isteyenin ise içeride bulması mümkün hale gelmekte, iç ve dış birbirine dönüşebilme özelliğini kazanmaktadır.

Örneğin korunmak için kendini içeriye kapatan taraf, yaşanan dönüşüm süreçleri ardından tecrit edilmiş, uzaklaştırılmak için dışarıda tutulmuş olan ise özgürleşmiş hale gelebilmektedir[1]. Modern hayatın hızı ve dinamizmi bu anlamları her zamankinden daha geçici hale getirmekte, sınır ve değişken sayısındaki artış, daimi içeridelikleri imkansız kılmakta iken, sınırlara yakın yaşayan modern toplum da, dışarının tehdidini sürekli ensesinde hissederek, elindekilerini kaybetme tedirginliğini üzerinden atamamaktadır. Çünkü dışarısı modern insan için, hala düzenlenmemiş olan ve içeriyi tehdit edendir (Weiskopf, 2002).

Tüm bu etkenler altında, kent içindeki sınırların güçlü psikolojik etkileri de beraberinde getirdiği ortadadır. İç ve dışın ilişkisinin, yabancı olana karşı hissedilenin yarattığı atmosfer sayesinde sınırlar, yaşanan, psikolojik olarak aktif çizgiler haline gelmekte, sadece pasif direnişleri değil, çok aktif tepkileri de doğurmaktadır. Böylelikle sınırlar, farklı algılamalar ve kullanımlar yoluyla, hem savunmacı, hem de saldırgan duruşlar sergilerken, birbiriyle sürekli potansiyel bir gerginlik halinde olan "komşu"ların ilişkisinin mekansal dışavurumunu üstlenmektedirler (Frisby ve Featherstone, 1997).

İç ve dışın kırılgan ilişkisinin ana değişkeni ve yabancılıkların doğal gelişim yerleri olarak sınırlar, gitgide daha da büyüyen oranda, zihinsel terör, izolasyon, tedirginlik ve korkuyu anlatmaktadırlar. Vidler'a göre sınırlar, bu etkenler çerçevesinde bireysel tuzakları ve özgürlük çatışmalarının doğuşunu simgelerken, rijit sanılan sınırların aynı zamanda genişlemeyi ve devamlılığı içeriyor olmaları ve tıpkı ayırdıkları taraflar gibi, dinamik, değişken ve belirsiz hale gelmeleri, kent mekanına etkiyen bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Vidler, 1992).

3.3. Sınırın Kestirilemezliği

Bugünün kent içi sınırlarını modern öncesinin sınırlarından ayıran ve sınırların sosyal atmosfer üzerindeki tedirgin edici etkisini arttıran nedenlerden biri de, artan yoğunluk ve sosyal önemleriyle birlikte, sınırların gittikçe daha dinamik ve belirsiz hale gelmeleridir. Vidler'ın da bahsettiği gibi, özellikle kent yaşamında ve sosyal ilişkilerde, artık çoğu sınır elle tutulur, görünür durumda ve rijit değildir. Modern

[1] Bu tip anlamsal dönüşümlere, metropollerdeki mekansal sonuçların inceleneceği 4. bölümde rastlanacaktır. Özellikle kamusal alanlarda yaşanan dönüşümler (4.2.2), bu bağlamda ilgi çekici örnekler oluşturmaktadır.

hayatın karmaşası, çevremizde zengin olduğu kadar, hareketli ve belirsiz bir sınırlar matrisi oluşturmuştur.

Özellikle metropol örneklerinde sıkça rastlayacağımız gibi, somut elemanlarla oluşturulan sınırların yanında, özellikle etnik, kültürel ve ekonomik ayrımlar, bölücü mimari elemanlara ihtiyaç duymaksızın, basit levhalar, kent haritası üzerindeki bölgelendirmeler veya sadece zihinsel şartlandırmalar yoluyla sağlanabilmektedir.[2] Virilio'ya göre sınırlar, artan etkilerine karşın, hızla silinip, saydamlaşmaktadırlar. Günümüz metropollerinde bazen de sınırlar, geleneksel tekniklerle değil, yerleştirilen elektronik kameralar, gözetleme sistemleri, ve Fransız hapishanelerindeki gizli elektromanyetik kapılar gibi elemanlarla oluşturulmaktadırlar (Virilio, 1986).

Özellikle yarattıkları sosyal ve psikolojik baskılarla bu tip örnekler, bazı durumlarda en az fiziksel bariyerler, veya modern öncesi kentlerin somut, savunmacı sınırları kadar etkili olurken, sınırlamak istenen ve istenmeyen kimliklere karşı seçici bir geçirgenlik sağlayabilmeleriyle, daha aktif bir kontrol sağlayabilmektedirler.

Çoğunlukla bizim tarafımızdan yaratılmıyor olsalar bile bazı görüşlere göre hala özgürlüğümüzün ve güvenliğimizin koruyucuları olan sınırlar, dışarıda biryerlerde bize yönelik tehditlerin varlığının habercileri olmakla yarattıkları tedirginliğin ötesinde, her geçen gün daha da belirsizleşmeleriyle hangi tarafta olduğumuzu kestirmemizi de zorlaştırmaktadırlar. Kazandıkları yeni özelliklerle sınırlar, artık düz çizgiler değil, zıtlık ve paradoksların kaynağıdır.

Kolayca iddia edilebilecek olan, Max Weber'in ortaya attığı "Demir Kafes" modelinin, bir açıdan hala geçerliliğini sürdürmekte olduğudur. Yani bir yandan, içerideliği demir bir çerçeve ile güvenliğe alıp korunaklı organizasyonlar, yaşamlar sürülmesini sağlayan, öte yandan ise, rijitliği ve sağlamlığıyla reddedilemeyecek bir "hapsolma" durumu yaratan strüktür (Weiskopf, 2002), yaşanan sosyal dönüşümler ile birlikte evrilmiş ve kentte yaşanan atmosferi belki de en iyi yansıtan metaforlardan biri haline gelmiştir. Kimi kimlikler etrafındaki demir çerçeveler gittikçe güçlenmekte, ancak belirsizleşip görünmez hale gelmektedir.

[2] Özellikle 4.1.3 bölümünde, Kuzey İrlanda'da yaşanan parçalanmanın, kimi bölgelerde fiziksel bölücülere gerek kalmadan, sadece zihinsel şartlanma yoluyla belirginleştiği üzerinde durulacaktır. Aynı şekilde, metropolde bölücü olmayan mimari elemanların, sadece uyardıkları hisler ve belirli sosyal gruplara verdikleri mesajlarla, sınırları oluşturabildiğinden, ilerki bölümlerde bahsedilecektir.

Bu noktaya kadar bahsedilen, sınırların modern dönemle beraber kazandıkları ve onları kent atmosferi için tedirginlik veren güçlü birer etken haline getiren nitelikleri kısaca özetleyecek olursak, "güçlenen ayırıcılık", "sınırın iki tarafının ve dolayısıyla sınırın anlamlarındaki dönüşkenlik" ve "belirsizlik" kavramlarının öne çıktığını görebiliriz. Sınırların saydığımız bu özelliklerine eklenebilecek son bir nitelik de modern dönemle beraber kazandıkları dinamizm olabilir.

Sınırın sosyal dinamikler ile olan ilişkisi dahilinde genelde edilgen bir fonksiyonu olduğu görüşü, bir çok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir. Bahsedilen edilgenlikte vurgulanan nokta, sınırların iki tarafının yarattığı sosyal ilişkiler veya daha kapsamlı sosyal dinamikler ışığında anlam kazanması, vücut bulması durumudur. Örneğin Holding, iki taraf arasındaki sürtüşmenin sınıra dinamizm ve kimlik kazandırdığından bahseder (Holding, 2002).

Ancak özellikle dördüncü bölümde ele alınacak örnekler ışığında, belirli sosyal dinamikler nedeniyle belirginleşen sınırların, yarattıkları tedirginlikler ve harekete geçirdikleri yeni dinamiklerle, edilgenlikten, etken birer unsur haline gelebildiklerini gözlemleyebiliriz. Bu bağlamda, sosyal hareketlerle, mekan arasındaki diyalektik bir kez daha ön plana çıkmakta, sınır sadece bir değişken değil, güçlü bir uyarıcı olma niteliğini de kazanmaktadır.

Massumi, sınırların, sanılanın aksine rijit veya sabit olmadıklarını, sınır aracılığı ile birbirinden enfeksiyon kapmış tarafların hızlı bir dönüşüm yaşadığına değinir. Bu dönüşüme duyulan tepkiler, sınırları daha da güçlendirmektedir (Massumi, 1992). Massumi bu ifadesiyle sınırın etken rolüne değinirken, bu rolün altını en belirgin şekilde Simmel çizer. Simmel, iç ve dış arasındaki diyalektiğin başrolünü sınırın oynadığını belirtir:

"Bireysel ilişkilerin, hatta toplulukların ilişkilerinin tümünde sınır kavramı önem kazanmaktadır. Özellikle de iki farklı oluşumun kazanım veya kayıpları aynı noktada beliriyorsa, ikilinin birlikte varolabilmesinin tek yolu, varoluş alanlarını ayıran bir sınırla mümkün olabilir. Bu sınırın, sürtüşmeyi engelleyen veya sürtüşmeyi bizzat başlatan unsur olma ihtimali vardır" (Simmel, 1903).

Tüm bu tartışmaların ortasında belirginleşen gerçek, sınır kavramının bireysel, toplumsal ve kentsel yaşamın içinde gün geçtikçe daha çok önem kazandığı ve yarattığı tedirginlikleri öz doğasının karmaşıklığının yanı sıra, moderniteyle beraber

edindiği yeni anlamlar, esneklikler ve dinamizme borçlu olduğudur. Modern dönem sınırlarının belki de en kapsamlı ve doğru tanımını yapan Deleuze'ün ifade ettiği gibi sınır, stratejik bir bölgedir. Çekişmelerin bölgesidir. Burada mücadeleler gerçekleşir, iç-dış dönüşür, ne belirgin ne de belirsizdir. Dolayısıyla dinamik ve akışkandır (Hardt, 1993).

Elimizdeki veriler ışığında, sınırların kimi zaman belirgin ve somut, kimi zaman ise belirsiz ve soyut halde varlığını sürdürebileceği, ve iki durumda da sosyal dinamiklerle çok yakından ilişkili olduğu sonucuna varmak mümkündür. Temelinde soyut bir kavram, kalınlığı olmayan bir çizgi olan ve farklı kimliklere ait olup, farklı kimlikleri temsil eden iki varlık alanını birbirinden ayıran sınır (Yerasimos, 1998), potansiyel, ancak dışarı vurulmayan gerginlik hallerinde soyut varlığını sürdürebilirken, çatışma ve doğrudan temas hallerinde ise duvar olarak fizikselleşme eğilimindedir.

"İçerisi dışarıdan farklı olduğu için, sınır-duvar, yani farklılaşmanın başladığı yer, mimari bir olguya dönüşür. Mimarlık, kullanım ve mekanın iç ve dış güçlerinin kesiştiği yerde belirir. Dışarıyı içeriden ayıran duvar olarak mimarlık, bu çözümün mekansal anlatımına, hem de bu çatışmanın sahnelenmesine dönüşür" (Venturi, 1991). Sınır-duvar kavramı, sınırların önceki bölümlerde bahsedilen tüm nitelikleri ve duvar arketipinin geleneksel özelliklerinin birleşemini içeriğinde barındırarak, metropol mekanı ve kimlik çatışmaları için vazgeçilmez bir araç haline gelecektir.

3.4. Sınır - Duvar Kavramı

"Tüm duvarlar sınırları belirliyor olsalar da, tüm sınırlar duvarlarla belirlenemez" (Marcuse, 1997)

Mimarlık bilgisi dahilinde duvar, geleneksel olarak, bütünsel bir mimari bir yapının, temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilme eğiliminde olmuştur. Bu geleneksel bakış açısıyla duvar, bir yapı dahilinde kullanıldığında anlam kazanmakta ve somut işlevleriyle, öngörülen bütünselliğe hizmet etmektedir. Bu somut işlevleri, mekanın sınırlarını belirleyip bir örtü oluşturmak ve yapıyı taşıyıcılığıyla ayakta tutmak olarak özetleyebiliriz.

Thiis-Evensen, temel mimari arketiplerden biri olarak gördüğü duvar kavramını incelerken, yine kavramın iki ana işlevi üzerinde durur. Duvarın mimari bir yapı

dahilinde temel amaçları, mekanı sınırlandırmak ve diğer bir temel arketip olan çatıyı ayakta tutmaktır. Ancak bugün, gerek mimari bir yapı dahilinde, gerekse bağımsız birer mimari eleman olarak, duvarın taşıyıcı özelliğinden çok, mekansal sınırlar üzerindeki belirleyiciliğinin ön plana çıktığı söylenebilir. Bu gerçeğin ışığında, Thiis-Evensen de, daha çok strüktürel ve tektonik bir unsur olan taşıyıcılık problemi bir yana ayırıldığında, bağımsız bir eleman olan duvarın, sadece mimari değil, sosyal açıdan da büyük önemi olan sınırlayıcılık ve ayırıcılık özellikleriyle, farklı içerikleri olan iki mekanı birbirinden ayırmakta ve bölgeler tanımlamakta olduğundan bahseder. Duvar, iki farklı alanın buluştuğu noktada iç-dış ilişkisini kurmakta, "saldırgan" dış ile "güvenli" iç arasındaki varoluşsal çekişme üzerinde, taşıdığı mesajlar yoluyla etkili olmaktadır (Thiis-Evensen, 1985).

Ancak Thiis-Evensen'e göre, duvarın bu ilişki dahilinde önem kazanması durumu, modern sınır kavramının, özellikle eşitsizlikler ve kimlik çatışmalarıyla bağlantılı sosyal dinamikler nedeniyle yaşadığı anlamsal değişiklerden farklı olarak, biçimsel özelliklerinden ileri gelir. Duvar, sadece genişlik, yükseklik ve derinlik gibi niceliksel değerleriyle ve yüzeyinde kullanılan malzemesiyle bile derin psikolojik etkiler yaratacak kadar güçlü olabilmektedir. Örneğin yatayda çok yer kaplayan, uzun duvarlar, büyük oranda kapatıcı, kapsayıcı bir etki yaratırken, düşeyde yükselen duvarlar, daha hafif ancak büyüleyici bir etkiye sahiptirler (Thiis-Evensen, 1985).

Aynı şekilde Juan Pablo Bonta da, duvarın, kendine özgü formu, değişen biçimsel değerleri ve güçlü fiziksel etkisi sayesinde farklı anlamlar yaratabileceğinin altını çizer. Örneğin yüksek, opak bir duvar, görsel algılama yoluyla güçlü bir hapsolmuşluk ve ezilme hissi verebilirken, şeffaf veya bölüntülü bir duvar, çok daha özgür ve hafif hissetmemizi sağlayabilir (Bonta, 1980).

Gerçekten de duvarlar, bu temsili anlamları, belki de insan bilinçaltına işlemiş etkileri ve zaten doğalarının bir parçası olan sınırlandırma ve ayırma işlevleri ile, kişide algısal anlamlandırma süreçleri uyandırabilmekte, güçlü içgüdüleri harekete geçirebilmektedir. Kafka'nın "Şato" romanında bu türden tepkisel içgüdülerin bir ipucunu yakalayabiliriz:

"Doğup büyüdüğü kentin de ana meydanında bir kilise vardı ve kısmen bir mezarlıkla çevriliydi; mezarlığı ise yüksek bir duvar kuşatıyordu. İçlerinden ancak üç beş çocuk tırmanıp çıkabilmişti duvara. K. da henüz bunu yapamayanlar arasındaydı.

Onları böyle bir şeye iteleyen merak değildi; mezarlığın, kendilerinden saklı bir tarafı kalmamıştı artık, küçük parmaklıklı kapısından kaç kez içeri girmişlerdi. Onların istediği, o kaygan, yüce duvarı fethetmekti, o kadar" (Kafka, 1926).

Bir önceki bölümde, sınırların, sadece iki tarafın ilişkisi veya sosyal dinamikler çevresinde anlam kazanan edilgen bir kavram olmaktan çok, sosyal dinamikler üzerinde etkin olabilecek aktif unsurlar haline gelebileceğinden bahsedilmişti. İşte bu noktada, doğaları gereği birer sınır olma özelliği taşıyan ve toplum psikolojisi üzerinde, sadece fiziksel nitelikleriyle bile güçlü etkiler uyandırabilen duvarlar, modern dönem sınırlarının fizikselleşmesi için kusursuz birer araç olarak devreye girmişlerdir. Modern öncesi dönemlerde kent mekanının etrafını çevirip sınırlayan, dışarıdaki yabancılara karşı güvenliği sağlayan, veya geleneksel anlamda yapıları sınırlandırmış olan duvarlar, bugün modern kent yaşamı ve sosyal atmosferinin etkisiyle dönüşen kent mekanının önemli bir parçası haline gelmekte ve modern sınır-duvar'ları oluşturmaktadırlar.

Marcuse de, modern öncesinde kentlerin çevresini saran duvarların, bugün kentin içini çevirdiklerinden bahseder. Özellikle metropol alanları, yani ekonomik bütünleşme hayaliyle içten parçalanan kentler, duvarların kompleks kullanım yöntemleri ve çeşitliliğiyle, önceki örneklerinden büyük oranda farklılaşmışlardır (Marcuse, 1997).

Bugün, farklı kimliklerin mücadelesinde bir arayüz, bazen ise bir araç olarak kullanılan sınırlar, sınır-duvar olarak belirdikleri andan itibaren, kimlik çatışmalarının görsel ve mekansal dışavurumları haline gelirler. Bu özellikleriyle başlangıç ve bitiş noktalarını oluşturan, engel koyan, varlık alanlarını oluşturup, varlık alanlarını sınırlandıran duvarların, kent yaşamının örgütlenmesinde olduğu kadar, modern politikaların araçları olarak da önemli roller üstlenmekte olduğu iddia edilebilir. Örneğin, İsrail ile Filistin arasında yaşanan toprak kavgası ve sürtüşmelerin, mimari-stratejik bir eleman olan "Filistin Duvarı" aracılığı ile dışavurulmakla kalmayıp, bu duvarın inşasıyla farklı bir boyuta taşınması, soğuk savaşın belki de en önemli fiziksel dışavurumu olan "Berlin Duvarı"nın sosyal

dengeler üzerinde büyük rol oynamış olması, bu iddiayı güçlendiren açık örneklerdir[3].

Bu gibi örnekler ve metropol yaşamında sıkça karşılaştığımız kullanımlarıyla sınır-duvarların bugün, bireyler ve toplumlar tarafından yorumlanışında, modern dünyaya özgü anlamsal farklılıkların oluştuğuna ve duvar kavramının artık önceki dönemlerden farklı psikolojik etkiler ve simgesel değerlere sahip olduğundan bahsedebiliriz.

3.4.1. Sınır-Duvarın Ayırdıkları:

Marcuse, kent içindeki sınır-duvarların sembolize ettiği değer ve durumların, önceki bölümlerde bahsedilen sosyal paradigmalarla yakından ilişkili olduğunu ve günümüz sosyal düzeninin beraberinde geitridği ciddi toplumsal kutuplaşmaların, sınır-duvarların başını çektiği mekansal organizasyonları teşvik ettiğini vurgular. Bu kutuplaşmaların artması, mimarinin de bilinçsizce çarkın içine sokulmasını beraberinde getirmiştir. Yabancıdan, farklı olandan korunmak için inşa edilmiş duvarlar, varolan tedirginlikleri azaltmaktan çok, yansıtmaktadırlar (Marcuse, 1997).

Korku ve tedirginlik duyguları, sınır-duvarları oluştururken, yükselen duvarlar tedirginlikleri ve toplumsal kopuşları daha uç boyutlara taşımaktadırlar. Böylece, sınırların, farklılıkların ortasında duran pasif çizgiler değil, toplum dinamiklerini bizzat tetikleyebilen unsurlar haline dönüştüğü de net olarak ortaya çıkmaktadır. Batı ülkelerinde ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygınlaşmış kontrollü site yerleşimleri, bu diyalektiği açık bir şekilde sergileyen en iyi örneklerdendir[4] (Marcuse, 1997).

Öte yandan Marcuse, sınır-duvarların kullanımları çerçevesinde, birkaç kategori altında incelenebileceğinden bahseder:

a) Ortaçağ şehirlerini çevreleyen surların devamı gibidirler. Bugün, domine eden, mutlak gücü simgeleyen duvarlar, ekonomik odakların gökdelenlerinde veya resmi binalarda vücut bulurlar. Bazen elektronik güvenlik elemanlarıyla desteklenirler. Gücün ve nüfuzun mimarlığını temsil ederler. Gerçekte olduklarından daha mütevazi (demokratik görünümlü) veya daha abartılı (faşist hükümetlerin resmi binalarında olduğu gibi) görünebilirler.

[3] Filistin ve Berlin Duvarlarının yapımına önayak olan sosyal dinamikler ve yapımları sonrasında yarattıkları etkiler, dördüncü bölümde ele alınacaktır.
[4] Kontrollü site yerleşimleri, 4.2.3'te ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Hiyerarşinin en üstünde, alttakilere kaybedecek çok şeyi olanların etrafındadırlar.

b) Saldırgan kullanımlarıyla ilk kategoriden farklılaşırlar. Zaten sahip olunanları savunmak yerine, alan genişletmek için kullanılırlar. Eski Roma yerleşimleri gibi, -diğer- alanlara kurulurlar.

c) Genellikle kapılı, bazen şeffaf malzemeden üretilmiş duvarlardır. Sosyal, ekonomik ve politik olarak aktif olan, önemli kişilerin içinde yer aldığı kitleleri korurlar. En üsttekilerin değil, ayrıcalıklı olanların duvarlarıdır.

d) Bazen tabelalar, işaretler yardımıyla, bazen insanların ten renkleri, lisanları, yaşlarıyla desteklenirler. İçeridekini güvende hissettirirken, aynı zamanda dışarıda bırakabilecek kadar politiktirler. Ne tepki doğuracak kadar belirgin, ne de ihlal edilebilecek kadar belirsizdirler.

e) İstenmeyenleri, uzakta olması istenenleri kapatmaya, hapsetmeye yararlar. İçeride olanların kesinlikle istemediği, dışarısı tarafından dayatılan duvarlardır.

Marcuse, sınır-duvarları kullanımlarına göre sınıflama çabasına girerken, özellikle ilk ve son kategori dışındaki duvarların, farklı insanlar için farklı anlamlar içerebileceği ve etkilerinin çift taraflı olabileceği uyarısını da yapar (Marcuse, 1997).

Bu gözle incelendiğinde, oldukça net bir şekilde ortada olduğu hissedilen bu büyük kentsel problem, yine toplumsal kopukluklar nedeniyle tam olarak algılanamamaktadır. Duvarın içi ve dışı arasındaki ilişkiyi kurmak, veya diğer bir deyişle, duvarın başkası için neler ifade ettiğini anlamak, diğer tarafta olanlar için her geçen gün daha da imkansız hale gelmektedir. Parçalanmış kentlerde, farklı sosyal tabakalarda, farklı mekansal bölüntüler içerisinde yaşayan insanların bazıları duvarların arkasına sığınma ihtiyacı hissederken, bazıları duvarların arkasında yaşamaya zorlanmakta, bazıları da yükselttiği duvarların gücü sayesinde diğer kimlikleri kontrol altına almak veya zayıflatmak amacını gütmektedir. Bazen de toplumun tamamen kontrolü dışında gelişen sosyal süreçler sonucunda, başkalarını bastırmaya çalışanlar bu tercihleriyle kendilerini de sınırlandırmış, başkalarını tecrit etme yoluna girenler ise, kendilerini hapsolmuş bulabilmektedirler.

Bu kadar büyük farklılıklar gösteren anlamlandırma süreçleri ile toplum birbirinden daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir hızla uzaklaşmaktadır. Marcuse bu anlamsal farklılıkları basit bir benzetmeyle açıklar:

"Bir konsantrasyon kampını bugün ziyaret edenlerin hissettikleri, hiçbir koşulda, yarım yüzyıl önce o duvarların içinde olanların hissettiklerine benzemez. Tıpkı hapishanedeki birini ziyarete gidenlerin, parmaklıkların arkasında olanların hissettiklerini hissedemeyeceği gibi. Hayalgücümüz, böylesine uç ayrımları kavramaya yetmemektedir" (Marcuse, 1997).

Bir sonraki bölümde, eşitsizlikler, kimlik çatışmaları ve yabancılıkların, sınır kavramı ve kullanımlarının da yadsınamaz etkisiyle, dünyayı, kent mekanını nasıl şekillendirdiği, varoluşsal alanlar arasında gün geçtikçe şiddetlenen mekansal çekişmelerin nasıl sonuçlar doğurduğu, detaylı şekilde ele alınacaktır.

4.KİMLİKLERİN OLUŞTURDUĞU MEKANLAR

"Bütün gezegende bir ölçüde birarada yaşadığımız doğrudur, ancak bir kimlik çevresinde toplanan kümelerin, ortak bir aidiyete dayanan toplulukların, mezheplerin, tapınışların, ulusçulukların her yer günden güne güçlendiği ve çoğaldığı da doğrudur" (Touraine, 1997).

Önceki bölümlerde ele alınan veriler ışığında, mekansal yansımalar yaratan sosyal tedirginliklerin önemli bir bölümünün, farklılıkların uzlaşmacı olmaktan çok uzak karşılıklı ilişkilerine dayandığını söyleyebiliriz. Modern insanın varlığını sorgulamasına yol açan, değer yargılarının erozyonunu kolaylaştıran etkilerin doğrusal ve indirgemeci bir tavırla incelenemeyeceği çok açıktır. Küresel ekonominin yönlendirdiği politik, sosyal, psikolojik değişimlerin tüm etkilerini gözlemleyebildiğimizi de iddia edemeyiz. Kuşkusuz değişimler hızlanarak devam edecek, bugünden kestirilmesi belki de imkansız sonuçlarının değerlendirilmesi, bir kat daha zorlaşacaktır.

Ancak bu noktada yapılması mümkün olan tespit, bahsedilen farklılıkların çokyönlü diyaloğu veya diyalog eksikliğinden kaynaklanan ciddi kimlik problemlerinin günümüzde özellikle bölünme ve parçalanma doğrultusunda şekillenen mekansal sonuçlar yaratıyor olduğudur. Birçok parametreyle değişimi körükleyen modern hayatın ve küreselleşmenin etkisiyle, zayıflama hatta yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan kimlikler ve değişen sosyal etkiler nedeniyle dengesi sarsılan sosyal mozaik, başta kentsel çevre olmak üzere, farklı ölçeklerdeki varlık alanlarında kaçınılmaz kimlik çatışmalarını beraberinde getirmiştir.

Bu tip çatışmaların çoktan başladığını, gelecekte daha da şiddetlenebileceğine Alain Touraine de değinir. Küreselleşme ve hızlı modernleşmenin getirdiği kimliksizleşmeye karşı duyulan tepki, başta ideolojik, dini, etnik kimlikler olmak üzere, tüm sosyal kimliklere yeniden sarılışın ana nedenleri arasındadır. Touraine bu geri dönüşün bağdaşıklığa, arılığa, birliğe başvuruyu da beraberinde getirdiğini,

iletişimin ise yerini farklı tanrılara kurban verenler, birbirine yabancı ya da karşıt geleneklere bağlananlar arasında bir savaşa bıraktığını söyler (Touraine, 1997).

Çevremizde yaşanan değişik ölçekli mekansal parçalanmaların ve kalınlaşan sınırların daha yakından incelemesi, Touraine'in ufukta gözüken tehlikenin altını çizişini daha anlamlı hale getirecektir.

"Birlikte yaşıyoruz ama aynı zamanda hem iç içeyiz, hem de birbirimizden ayrı. Her geçen gün iletişim kurma yeteneğini biraz daha kaybeden "yalnız kalabalık"lara dönüşüyoruz" (Touraine, 1997).

Yaşanan parçalanmayı ve bütünsellikten uzak çevresel oluşumları anlamak, kimliksel stratejiler etrafında şekillenen mekanların ortak noktalarını yakalayabilmek için, kökenleri farklı gözükse de, benzer sonuçlara götüren çatışmaları, kimliklerin birbirlerine karşı takındığı farklı duruşları ve yine kimlik çerçevesinde oluşan daha uç örnekleri dikkate almak gerekir. Çünkü, kimliğin mekansal sonuçlar yaratmaktaki rolü, bu anlamda çatışma mekanlarını ortak bir paydada buluşturuyor olsa da, farklı kullanımlar ve stratejiler, alışageldiğimiz mekansal ayrımlardan, hayalgücünün bile idrak etmekte zorlanacağı uç örneklere varan çeşitli sonuçların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Takip eden üç bölümde, kimlik-yer ilişkisi dahilinde şekillenmiş ve gelecek kuşakların fiziki çevrelerinin oluşumunda şimdiden önemli rol oynamış veya hala oynamakta olduğunu düşünülen çatışma mekanları incelenecektir.

4.1. İki Kimlik Karşı Karşıya

Kimlik çatışmaları nedeniyle ortaya çıkan mekansal parçalanmaların birçoğumuz tarafından tanınan, kanıksanmış örnekleri, yakın tarihimiz içerisinde birer "çatışma anıtı" olarak yerlerini almıştır. Kent içerisinde yaşanan daha küçük ölçekli, ancak simgesel anlamda ve etkileri açısından bu anıtsal parçalanmaların hiç de gerisinde kalmayan örnekleri anlamak, hatta belki de onların farkına varabilmek için, yirminci yüzyılın bu belki de en önemli üç örneğini dikkate almak gerekmektedir.

Bugün, sembolik anlamları ve simgeledikleri çatışmalar nedeniyle anıtsal değerleri tartışılamayacak olan Berlin Duvarı, Filistin Duvarı ve Belfast Duvarı'nın oluşumundaki sosyal nedenler ve takibinde, fiziki varlıklarının yarattığı dinamikler, kimlik çatışmalarının doğasını daha iyi anlamayı mümkün kılacaktır. Mekan – sosyal

içerik arasındaki ilişki ve karşılıklı diyalektiğin tırmandırdığı ayrımların bedenleşmiş anıtları olan bu üç örnek de, birbirinden farklı sadece iki kimliğin karşı karşıya, bir anlamda burun buruna geldiği durumda, ne gibi sosyo-mekansal sonuçların ortaya çıktığının, ve aynı zamanda, doğası birbirinden apayrı gözüken kimlik çatışmalarının, nasıl benzer mekansal sonuçları tetiklediğinin önemli birer kanıtıdır.

Öyle gözüküyor ki, kimlik savaşının tarihsel gelişimi ve doğası, iki tarafın etnik, kültürel ve sosyal içerikleri, konuştukları diller veya ahlaki değerleri ne olursa olsun, çatışma, her zaman sınırların kalınlaşmasını, iletişimin kopmasını, duvarların yükselmesini beraberinde getirmektedir.

4.1.1. Ulusal – Dinsel Kimlik Çatışması / Filistin Duvarı

Ortadoğu'nun potansiyel geriliminin zirve noktasını oluşturan İsrail - Filistin karşılaşmasının siyasi nedenlerini incelemek, tabi ki bu tezin odak noktası değildir. Ancak sosyal dinamiklerin mekanı anlamlandırma ve dolayısıyla şekillendirme gücünün dikkate alındığı bu çalışmanın çerçevesinde temel olarak tespit edilmesi gereken nokta, bahsedilen coğrafyada varolan büyük kimlik savaşının zaman içerisinde tırmanarak, zaten hassas dengeler üzerinde duran gergin ilişkileri tamamen altüst eden mekansal bir parçalanmayı getirmiş olduğudur. Yaşanan gerek siyasi gerek askeri çatışmalar sonucunda iki tarafın da derinden hissettiği kimliğini kaybetme korkusu, kimileri tarafından bir mühendislik harikası, kimileri tarafından da bir utanç duvarı olarak görülen Filistin Duvarı'nın inşasının tek çözüm olduğu inancını yaratmıştır. Bu noktada, şimdilerde İsrail'in dayattığı ve tek taraflı bir girişimi olarak görülen duvarın, fikir ortaya atıldığı zaman Filistin tarafından da olumlu karşılandığını belirtmek gerekir (Weizman, 2003).

Eylül 2000'deki İkinci İntifada sonrası İsrail, Batı Şeria'yı kısmen içine alan bir duvarın inşaatına başladığında, saldırgan politikasıyla aslında bizzat oluşturduğu dengesizlik ve çatışma nedeniyle gittikçe artan terörden korunmayı ana sebep olarak göstermiştir. Filistin lideri Arafat ise aynı dönemde, kendi ulusal kimliğini sağlamlaştırmak, bağımsızlığını elde etmek, en azından güçlendirmek amacıyla, duvarın yapımını olumlu bulmuştur. Bölücü, ayırıcı bir elemandan bu denli yapıcı sonuçlar beklemenin doğruluğu tabi ki tartışmaya açıktır. Ancak bugün gelinen son durum, duvarların sorunları çözmekten çok kuvvetlendirdiğini göstermektedir.

Bu tarihten sonra, günümüze kadar olan süre içerisinde İsrail, bir kısmı tamamlanan yapının, savunma amaçlı bir "güvenlik duvarı" olduğunu iddia etmeye devam etse de, bölgede yaşanan gelişimler, bu iddianın doğruluğunun sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Konu hakkında ciddi bir otorite olarak görülen ve aynı zamanda kendisi de İsrailli olan araştırmacı Eyal Weizman, duvarın bahsedilen savunmacı kimliğinin değil, saldırgan ve stratejik bir araç olma özelliğinin daha ağır bastığını ifade ederken, İsrail'in duvarın yapımıyla elde etmeye çalıştığı avantajları gözönüne sermektedir. Tıpkı Weizman gibi, Amerikalı yazar Noam Chomsky de aynı noktaya değinir: "Eğer bu güvenlik duvarı yeşil hattın birkaç kilometre içine yapılsaydı, kimse itiraz etmezdi. Ama böyle yapılmadı. Konu bir güvenlik duvarı değil, işgal edilmiş topraklara doğru genişlemedir" (Karabat, 2004).

Weizman'a göre duvarın başlıca amacı, olabildiğince çok Filistinli'yi İsrail tarafına hapsederek mülteci durumuna düşürmektir (Weizman, 2003). İnşaatın rotasının birkaç kez değiştirilmiş olması ve duvarın her değişiklikten sonra yeşil hattın biraz daha içine, Birleşmiş Milletler tarafından belirlenmiş Filistin Bölgesi'nin derinliklerine sokulmuş olması, bu iddianın çok da yersiz olmadığınının işareti olabilir (Şekil 4.1.).

Şekil 4.1. *Atlas*, 2004/7, pp. 148

Bu mekansal manipülasyonun arkasında yatan temel etken, problemin özünü oluşturan kimlik çatışmasının, duvarın varolmasıyla çözülmek bir yana dursun, daha da ateşlendiğidir. Duvarın tasarımı ve izlediği rota sayesinde yaratılan cepler aracılığıyla daha fazla Filistinli İsrail tarafında yaşamaya zorlanacak, İsrail kanun ve kuralları altında sindirilirken, Filistin ulusal kimliğinin daha da zayıflaması sağlanacaktır. Karşı tarafın otonomisini kırmanın yanı sıra, kendi zenginliği ile Filistin toprakları arasındaki fakirlikten kaynaklanan büyük uçurum da fizikselleşecek, hayatta kalmak, normal yaşamını sürdürebilmek isteyen Filistin halkı, ancak İsrail hegemonyasını kabul ettiği, kendi ulusal kimliğinden uzaklaşıp İsrail tarafında mülteci konumunda yaşayarak ikinci sınıf işlerde çalışabildiği ölçüde yaşamını devam ettirebilecektir (Weizman, 2003).

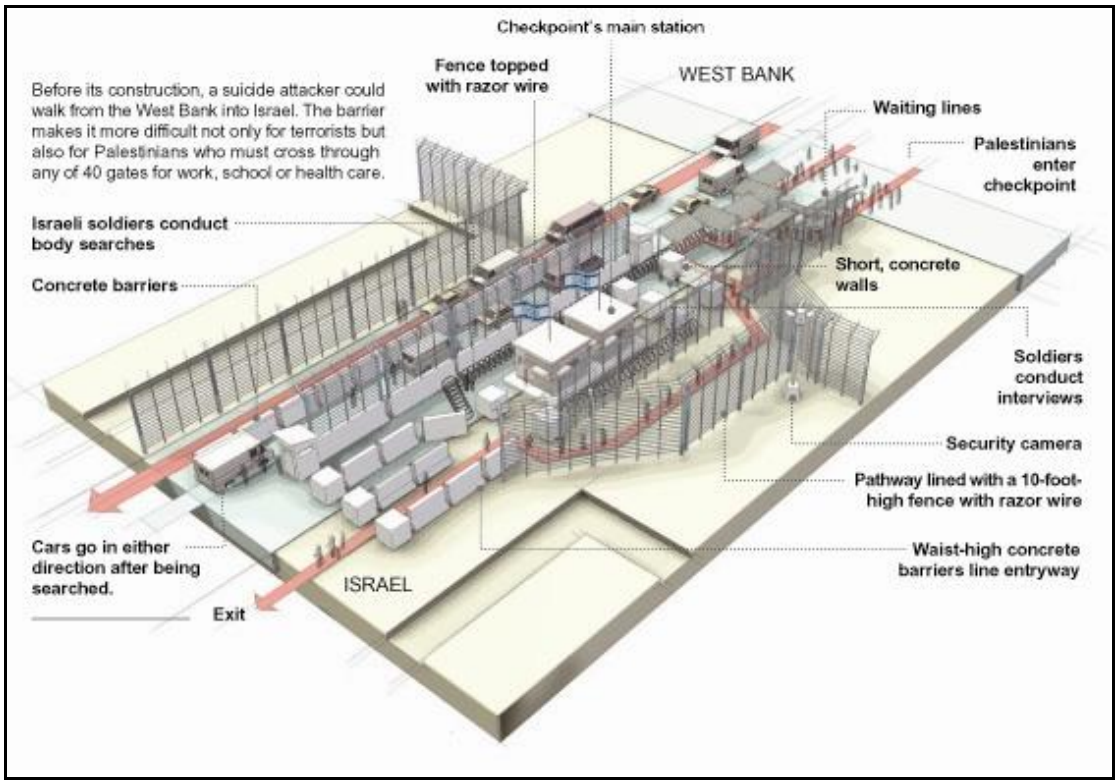
Bu strateji ile daha da ileri gidilmekte, bölgede hayatta kalabilmek için çok büyük önemi olan yeraltı suları, doğal kaynaklar ve ticaret yolları da duvar sayesinde tamamen İsrail sınırları içerisinde bırakılmaktadır. Görüldüğü gibi, sivil görünümlü bu dev proje, İsrail'in kontrol sağlama mücadelesinde en az silahlı kuvvetleri kadar önemli, sosyal psikoloji ve dinamikler açısından ise, çok daha etkili bir yöntem olarak belirmektedir

Amaçlanan 750 km'lik uzunluğu, 35-100 metre arasında değişen genişliği ile bir yandan 1967 sonrası İsrail sınırlarını güvenlik altına alan, bir yandan da Filistin bölgesini bütünlükten yoksun, oraya buraya dağılmış adacıklar haline getiren duvar, Filistin'i parçaladığı gibi, dışarıyla olan ilişkisinin kesilmesini de, tüm Filistin topraklarının etrafını kendi bölgeleriyle çevirmekle sağlamaktadır. Ulusal kimliği hedef alınan Filistin halkı, bir yandan içeri kapatılarak bağımlı kılınırken, bir yandan da dışarıda bırakılmaktadır.

Aslında bölgede yaşanan uzun süreli çatışmanın duvar inşası boyutuna, yani belki de zirveye ulaşma aşamasından önce de, mekan üzerinde uygulanan özellikle İsrail politikaları, varolma savaşının mekan ile olan sıkı ilişkisini gözler önüne sermiştir. İsrail başbakanı Ariel Şaron'un 15 Kasım 1998'de, duvarın yapımına henüz başlanmadan önce sarfettiği tarihi sözler, çatışmanın ilerleyen günlerde ulaşacağı noktayla ilgili ipuçlarını veriyor: "Herkes koşup mümkün olduğunca çok tepeyi kapmalı ve yahudi yerleşimlerini genişletmeli, çünkü şimdi aldığımız her şey bizim olacak, bizim almadıklarımız da onlarda kalacak" .

İşte sadece bu bakış bile, inşa edilen "sınır"ın, masum bir güvenlik duvarı olmaktan çok uzak olduğunu anlamamızı sağlayabilir. 2000 yılı öncesinde çizilmeye çalışılan tüm rijit sınırları reddetmesine tamamen ters bir şekilde, artık akışkan sınırlarını katılaştırma çabasıyla gündeme gelen İsrail tarafı, duvar yoluyla edindiği mekansal avantajla, varolma alanını garantiye alırken, Filistin tarafı buna tamamen zıt bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Son derece kompleks bir yapıya sahip olan duvar, konumu dışında, teknik ve fiziksel özellikleri ile de, ortadaki kimlik savaşının ulaştığı zirveyi simgelerken, yarattığı psikolojik ve sosyal etkiyle bölgedeki hakim tek gücün "korku" olduğunu da kanıtlamaktadır. "Diğeri"nin yarattığı korku ve tedirginliğin ipuçları, duvarın niceliklerinde gizlidir.

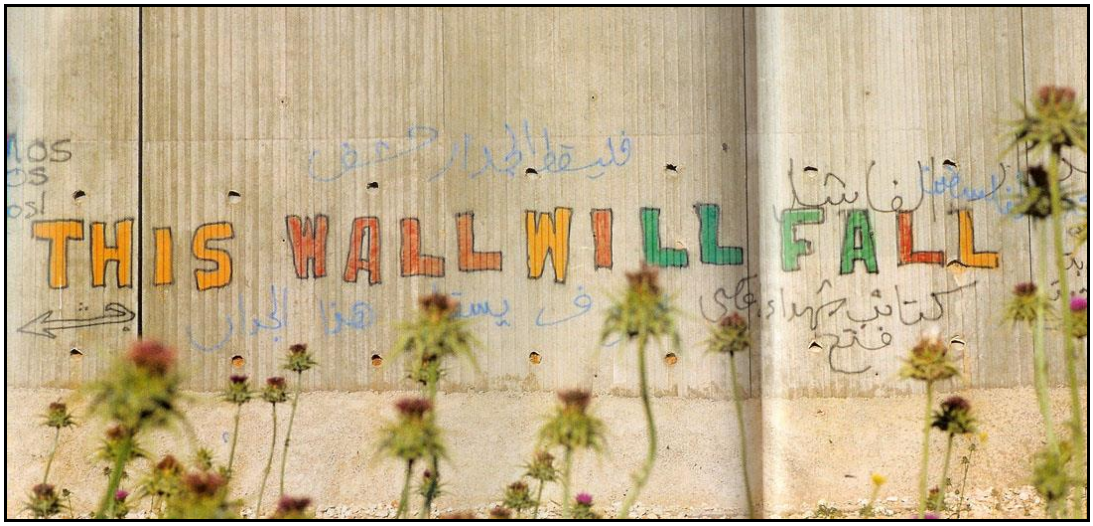
Yapının ana bölümü üç metre yüksekliğinde elektronik bir çitle tamamlanmaktadır. Varolan dikenli teller, yerin birkaç metre altına kadar inerek altından kazılmasını da imkansız hale getirir. Kamera sistemleri, radarlar ve hatta geçiş yapanların ayak izlerini kaydeden bölümlerine ek olarak duvar, Filistin yerleşimlerine yaklaştığı noktalarda sekiz metre yüksekliğine ulaşmakta ve kurşun geçirmez malzeme ile kaplanmaktadır. Birkaç yüz metrede bir yerleştirilmiş gözcü kuleleri ile donatılan duvarın bir kilometresinin maliyeti yaklaşık olarak 1.5 milyon doları bulmaktadır (Weizman, 2003).

Şekil 4.2. Filistin Duvarı Detayı

Sadece bu değerler bile, farklılıkların birarada yaşamasının önünde duran etkenlerin ne kadar büyük olduğunu hissettirmektedir. İki ulusal kimliğin karşılaştığı noktada yükselen duvarın dini temelleri de gözardı edilemez. Temelde İbrani kimliğinin güvence altına alınması amacıyla inşa edilen duvarın dinsel kökenlerine dikkat çeken Ayşe Karabat, Kuran'da Yecüc ve Mecüc, Tevrat'ta Gog ve Magog isimleriyle anılan devlere karşı İbrani kimliğinin savunulmasının tek yolu olarak bakır ve demirden bir duvarın inşa edilmesi olarak anlatıldığını belirtir (Karabat, 2004).

Filistin Duvarı, bahsi geçen tüm yönleriyle, günümüzde kimlik savaşlarının en belirgin mekansal dışavurumlarından biri olma özelliğini taşırken, varolma nedeni olan çatışmaların daha da şiddetlenmesine yol açtığı da ortadadır (Şekil 4.3.).

Şekil 4.3. Duvarın şiddetlendirdiği sosyal çatışmaların bir yansıması. (*Atlas*, 2004/7, pp. 144)

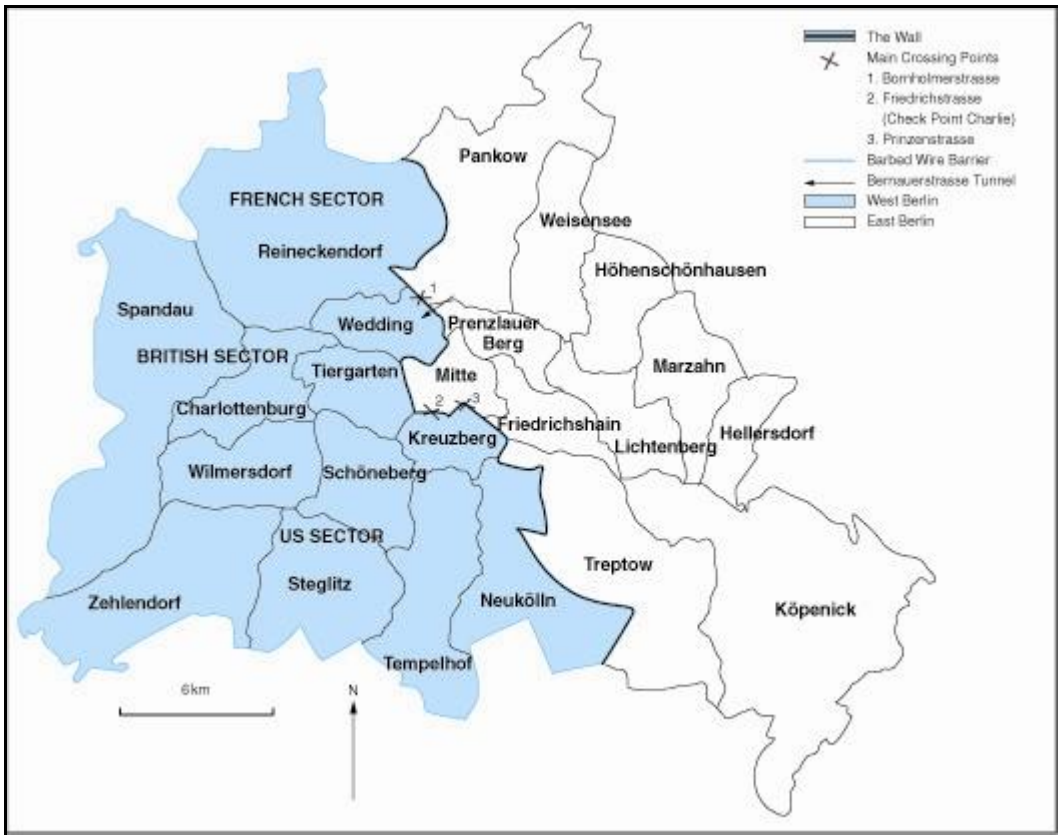
4.1.2. İdeolojik-Politik Kimlik Çatışması / Berlin Duvarı

Tıpkı Filistin Duvarı gibi Berlin Duvarı da, hem de yaklaşık kırk yıl boyunca, dünya siyasi tarihinin en önemli çatışmalarından birinin merkezinde yer almıştır. Avrupa'nın komünist doğusu ile kapitalist batısı arasındaki ideolojik çekişmenin simgesi olmakla beraber, belki de Avrupa tarihinin en göze çarpan sınırını belirlemesinden dolayı Berlin Duvarı, kimlik-mekan arasındaki dinamiklerin belki de en açık olarak sergilendiği örnek olarak önem kazanır. Yapımıyla, ayakta durduğu süre boyunca ve yıkıldığı dönemde, sosyal atmosfer üzerinde oynadığı rolle de, sosyo-mekansal diyalektiğin varlığının en çarpıcı kanıtlarından biri olmuştur.

Filistin Duvarı ile Berlin Duvarı arasında siyasi önemleri çerçevesinde kurulan bağlantı, bir başka açıdan da irdelemeye değer bulunabilir. Kuşkusuz, Berlin Duvarı'nın inşa edilme amacı da tıpkı Filistin Duvarı gibi, yaşanan kimlik çatışması beraberinde şekillenmiştir. Ancak aradaki ince nüans, farklı kimliksel stratejilerin aynı mekansal sonuçları doğurmasının tespit edilmesi açısından çarpıcıdır. Filistin örneğinde duvarın, İsrail savunmacı bir önlem olduğunu iddia ettiği halde, esasında saldırgan bir strateji çerçevesinde şekillendiğini gözlemlemiştik. Berlin uygulamasında ise, belki de bu örneğe tamamen ters bir duruşu görüyoruz. Almanya Demokratik Cumhuriyeti, bütün ihtişamıyla Batı Berlin'i çerçeveleyen ve gücünü tüm batı dünyasına ilan eder görünümlü uygulamasıyla, temelde kendi ideolojik kimliğinin zayıflamasına çare aramaktadır (Harrison, 2003).

Almanya'nın Almanya Federal Cumhuriyeti ve Almanya Demokrat Cumhuriyeti olarak ikiye bölündüğü tarihten itibaren büyük bir ideolojik çekişmenin meydanı konumunu alan Berlin kentinin batısı, batılı müttefiklerin gözetiminde bırakılırken, doğusu ise Sovyet Rusya'nın güdümü altında demir perdenin arkasına hapsedilen ADC'nin komunist ideolojisinin kapitalist ideolojiyle burun buruna geldiği nokta olma özelliğini kazanır. "Özgür batı"nın cazibesine kapılan Doğu Alman toplumunda yaşanan çözülmenin odak noktası da dolayısıyla Doğu Berlin'dir. Duvarın yapımına kadar geçen sürede, yani 1949-1961 yılları arasında, ADC'nin nüfusunun 18 milyondan 16 milyona düşmüş olması (Harrison, 2003), kendisine empoze edilmeye çalışılan ideolojik kimlik ve onun dayattığı sosyal şartlar altında yaşamaktan kaçan çoğunluğu genç nüfusun ADC'de yarattığı endişeyi anlamamızı sağlayabilir.

İşte bu dinamikler nedeniyle kimliğini kendi halkına karşı savunmayı amaçlayan ADC Halk Meclisi 12 Ağustos 1961'de aldığı kararla, doğu ile batıyı kesin bir şekilde ayıracak duvarın yapımına onay vermiştir (Şekil 4.4.). Hemen aynı gece, önce dikenli tellerden oluşan bir barikat biçiminde inşa edilmeye başlanan duvar, kısa süre sonra iki metre yüksekliğinde, üzeri dikenli tellerle kaplı beton bir duvara dönüşmüştür. Böylesine stratejik bir mekansal organizasyonu zorunlu kılanın kendi ideolojik kimliğindeki çözülme olduğunu reddeden ve tehlikenin batıdan geldiği tezini işleyen doğu tarafına göre inşa edilen duvar "antifaşist güvenlik duvarı"ydı (Christova, 2004). Hala güçlü ve diğer kimliğin karşısında dimdik ayakta olduğunu iddia eden ADC yönetimi, kısa süre sonra, resmi geçiş noktalarına yerleştirilen nöbetçilere kaçmaya kalkanı vurma emri vermesi ve bu amaçla duvar boyunca

Şekil 4.4. Berlin'in parçalanması

Şekil 4.5. Berlin Duvarı'na eklenmiş gözetleme kuleleri

gözetleme kuleleri inşa ettirmesiyle, toplumda yaşanan çözülmenin önüne geçmenin, gerçek hedef olduğunu açık seçik sergilemiştir (Şekil 4.5.). ADC, kendi halkı için açık bir çekim merkezi, bir ağırlık noktası haline gelen Batı Berlin'i, yani duvarın öte yanındaki kimliği duvar yoluyla fiziksel olarak ulaşılmaz hale getirmekle kalmaz. Doğu Alman halkının batı kimliğini zihninden çıkarması için farklı stratejiler de uygular. Örneğin, belediye haritalarında duvarın diğer tarafı sadece beyaz bir boşluk olarak ifade edilir.

Yaşanan bu gelişmeler sonrasında, belki de duvarın inşa edilme nedeninin kendi varlığı için bir tehdit olmaktan çok, ADC'nin ideolojik ve toplumsal kimliğinin zayıflaması olduğunun farkına varmasından dolayı, batı dünyası da durumu kabullenme yolunu seçmiştir. Macar sosyolog Elemer Hankis, Berlin Duvarı'nın doğudakiler için bir hapishane, batıdakiler için ise bir ayna görevi üstlendiğini ifade eder (Harrison, 2003). Bu ayna sayesinde batı, kendi kimliğini güçlendirmenin baskı yoluyla değil, özgürlükler yoluyla mümkün olacağını daha da iyi anlamıştır. Çünkü kendi kendini tecrit eden doğu tarafının mekansal çözümü, toplumunda varolan tedirginlikleri azaltmak bir yana, daha da arttırmıştır (Şekil 4.6.).

Şekil 4.6. Berlin Duvarı'nı protesto gösterileri

Bu bağlamda, 1970'de Doğu Berlin'den kaçışların tam olarak engellenememesi nedeniyle duvarın yüksekliğinin üç metreye çıkarılması gibi daha da belirginleşen

mekansal sonuçlar ile toplumsal tedirginliklerin birbirini tetikleyerek güçlendiklerini söylemek yanlış olmaz. Bu karşılıklı tırmanış sonucunda 1980 yılına gelindiğinde toplumun içinde bulunduğu psikolojinin boyutunu, duvarın ulaştığı boyutlara bakarak tahmin edebiliriz. 155 kilometre uzunluğunda, elektrikli çitler ve tahkimatla güçlendirilmiş bir duvarın içerisine hapsedilmiş, izole Doğu Alman halkı, duvarın yapımından yirmisekiz yıl sonra, ADC'nin kuruluşunun kırkıncı yıl kutlamalarında başkaldırmış ve bu patlamayla harekete geçen yeni sosyal dinamikler Berlin Duvarı'nın yıkılışını da beraberinde getirmiştir.

4.1.3. Sosyal – Dinsel Kimlik Çatışması / Belfast Duvarı

Kimlik problemi ekseninde ortaya çıkan sosyal tedirginliklerin çarpıcı örneklerinden biri de Kuzey İrlanda'nın başkenti Belfast'ta sergilenmektedir. Tıpkı Filistin - İsrail örneğinde olduğu gibi, iki çok farklı kimliğin karşı karşıya geldiği bir "cephe" haline gelen Belfast, çatışmanın mekansal sonuçlarının incelenmesi açısından mükemmel bir örnek teşkil etmektedir. Filistin topraklarında yaşanan ulusal, dinsel kimlik çatışmasından farklı olarak, Belfast'ta meydana gelen çatışmanın kökenlerini dinsel, sosyal kimliklerin karşılaşması oluşturur.

Özellikle Batı Belfast'ta yoğunlaşmış gerginliğin oluşum sürecini ve mekansal sonuçların oluşumuna yol açan sosyal dinamikleri inceleyen Frederick Boal, 17.yy Belfast'ında bölgede yaşayan toplumun büyük çoğunluğunu İngiliz ve İskoç Protestanların oluşturduğuna dikkat çekerken, problemin temellerini 19.yy'da kentte yaşanan hızlı endüstrileşme sonucu büyüyen keten ve gemi endüstrilerinin gelişmesine bağlar (Boal, 1982). Yaşanan ani büyüme ve dönüşüm sonrası fabrikalarda artan işçi ihtiyacı, bölgeye yönelen Katolik göçüne önayak olur.

Demografideki bu hızlı ve şiddetli değişimi takiben, Protestan halkın, farklı bir kimlikle beraber, hatta yanyana yaşamanın sıkıntılarını hissetmeye başlaması da uzun sürmemiştir. Kuşkusuz, kendi kültürü, gelenekleri ve sosyal yapılarıyla Katoliklerin, sadece farklı bir mezhebi değil, farklı bir sosyal sınıfı da temsil ediyor olmaları, kimlik çatışmasının şiddetini etkileyen nedenlerden biridir. Toplumsal gerginliğin mekansal sonuçlar vermeye başlaması da çok gecikmemiş, kendi gündelik yaşam alanlarını ve kimliğini korumak isteyen toplum alt grupları mekansal gelişmelere önayak olmuşlardır (Boddington ve Cruz, 2002).

Kısa süre içerisinde, endüstri sektörünün yerleştiği Farset Nehri yakınlarında aidiyet alanları, yani kimlik bölgeleri şekillenmeye başlamış, birbirine paralel iki ana cadde olan Shankill ve Falls caddeleri, meydana gelen mekansal parçalanmanın odak noktalarını oluşturmuşlardır. Protestan sınıf Shankill'e, Katolik sınıf ise Falls Caddesi'ne yerleşirken, iki cadde arasında kalan Cupar Sokağı, bir çeşit tampon bölge olarak biçimlenmiştir (Boal, 1982). Bu mekansal tercihlerin temel dayanağı, diğer kimlik karşısında zayıf duruma düşmek istemeyen kitlelerin, hem bir "içindelik" duygusu yaratma, dolayısıyla sosyo-kültürel kimliğine sahip çıkma, hem de diğer kimlik ile arasına belli bir mesafe koyabilme arayışıdır. Görüldüğü gibi, farklı olanla beraber yaşamak, iletişim yoluyla entegrasyona ulaşabilmek değil, kimliğini kaybetme korkusu, mekansal yönelimlerin de eksenini belirlemiştir.

İlk dönemlerde, iki bölge arasında kalan Cupar Sokağı'nın barındırdığı "karma" toplum, yaşanan kutuplaşmanın etkisini biraz zayıflatır gibi gözükmüş olsa da, sürekli yükselen sosyal tedirginliklerin, şiddet olayları ile patlak verdiği 1969 Ağustos'undan itibaren kimliksel, buna bağlı olarak da mekansal kutuplaşmalar Belfast'ı öncesinden çok daha güçlü bir şekilde şekillendirmeye başlar (Boal, 1982).

Patlak veren olaylar sonrasında, bir nevi sınır hattı oluşturan Cupar Sokağı'nın karma yapıdaki yerleşimcilerinin büyük bir hızla kendi kimlik bölgelerine çekilmesi, farklılıklar arasındaki uyumu sağlama yolundaki en önemli araç olan diyaloğun da kaybedilmesine de yol açmıştır. Bu bağlamda, aradaki diyaloğu sağlayan, kültürel ve iletişimsel geçirgenliği mümkün kılan arayüzün kaybolması, iki kimlik arasındaki artık çok belirgin kopuşu kanıtlar gibidir. Belfast örneğinde tanık olduğumuz bu kopuşu anlamak, ilerki bölümlerde ele alınacak metropol çatışmalarının doğasını kavramak açısından önemlidir. [5] Yaşanan şiddetli kopuşun somut değerlerini Boal ortaya koymaktadır: "1969-76 yılları arasında farklı çalışmalara göre 35-60 bin arasında nüfus Cupar Sokağı'nı terkedip Shankill ve Falls bölgelerine yerleşmiştir" (Boal, 1982). Bu sayı birçok araştırmacıya göre Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük nüfus hareketidir (Boddington ve Cruz, 2002).

Tıpkı Filistin örneğinde olduğu gibi, bölgeye hakim olan atmosferi korku duygusunun belirlemeye başlamış olması bir tesadüf değildir. Kimlik çatışmalarının

[5] Metropol yaşamında karşı karşıya gelen çok sayıda kimliğin, kentsel uyum ve birliktelik için büyük öneme sahip karşılıklı diyalog tercihini bir yana bırakıp, parçalanma yoluna gitmesinin kent mekanına yansımaları 4.2'de incelenecektir.

fiziksel sonuçlarının ortaya çıkışından önce de, diğerine karşı hissedilen korkunun, görünmeyen sınırlarla kenti bölmeye başladığından bahsetmek mümkündür. Bu iki topluma da yabancı olan kişilerin hissetmesi belki de imkansız olan, Katolik ve Protestan lisanlarında var olan küçük nüansların bile, muğlak mekansal sonuçlar yarattığına "Tanrı Belfast'ı Bağışlasın" kitabında Tony Parker da değinir. Parker'a göre, henüz belirgin sınır yapıları ve duvarlar ortada olmasa bile, farklı kimliklerin varolma alanlarını belirleyen akli bir haritanın varlığı kesindir. Bu sanal harita, hangi bölgeye girilebileceğini, hangi bölgeye girmenin tehlikeli olabileceğini bilinçaltı bir düzeyde işaretlemiştir (Boddington ve Cruz, 2002). Bu görünmez çizgiler, bir noktadan sonra bireysel ve toplumsal algılamaları da manipüle eder duruma gelmiştir. Ortada kesin ve yadsınamaz bir ayrım, bir duvar yokken bile, kimliksel çatışmanın doğal sonucu sayılan iki farklı varlık alanı, birbirlerini hem büyük bir tehdit olarak algılamakta, hem de birbirlerini yoksayma yoluna gitmektedir. Öyle ki, duvarın belli bir bölgede inşasından sonra hala ayrılmamış gibi gözüken Drumlin Caddesi üzerindeki Katolik parseller Protestan bölgesinin belediye haritalarında sadece bembeyaz boşluklarla ifade edilmiştir[6] (Boal, 1982).

1969 sonrası tırmanan gerginliklerin mekansal olarak somutlaşmaya başlaması da uzun sürmez. Kimliklerine, dolayısıyla mekanlarına büyük bir ısrarla sarılan Katolik ve Protestan kitlelerin kent mekanını ayrım yoluyla şekillendirmeye başlamasının belki de ilk örnekleri, kaldırım taşları yoluyla netleştirilen sınırlarla olmuştur. Katolikler kaldırımları portakal rengine, Protestanlar ise kırmızı-beyaz-mavi renklerine boyamaya başladığı andan itibaren iki toplumu ayıran Belfast Duvarı'nın da yükselmeye başladığına şahit oluruz. Önceleri "barış çizgisi" adıyla adlandırılan soyut sınır, demit çitlerle ve tuğlalarla yükselmeye başladığında, boyanan kaldırımlar, çekilen bayraklar ve evlerin kalkan duvarlarına çizilen paramiliter temalı resimlerle güçlenen parçalanma, tarafsız olan halkı bile tedirgin edecek bir atmosfer yaratmıştır (Boal, 1982) (Şekiller 4.7., 4.8.). Bu şekilde kendi içine kapanan iki farklı kimlik, mekansal bölünmenin de etkisiyle daha da uzaklaşma, daha da tedirginleşme yolunu seçmiş, iki mezhebin, iki sosyal sınıfın amansız çatışmasının merkezindeki fiziksel duvar, hakim olan sosyal yapıyı temsil eden bir anıt gibi vücut bulmuştur.

[6] Bu türden bir uygulamanın Berlin örneğinde de yaşanmış olması, kimlik çatışmalarında karşı tarafı yoksayma içgüdüsünün de önemli rol oynadığının bir kanıtı gibidir.

Şekil 4.7. Cupar Sokağı'nda yükselen Belfast Duvarı

Şekil 4.8. Belfast'ta duvarları süsleyen paramiliter temalı resimler

Boal (1982), Belfast'taki kent mekanının organizasyonunda iki tarafın da gözettiği dört ana hedeften bahsederken kimlik savaşının mekansal uzantılarının önemini

gözler önüne serer. Ana prensipler savunma, öz kimliğin korunması, diğerleri ile temasın engellenmesi ve karşı saldırı için uygun mekanlar oluşturulması üzerine kurulmuştur.

1994 ve 1997'deki ateşkesler ve barış sürecinin getirdiği en azından psikolojik olumlu değişikliklerden bahsedilebilse de, yaşanan kimlik çatışmasının halen gündelik yaşamın bir parçası olduğunu, mekandaki bölünme ve parçalanmanın da devam ettiğini görebiliriz. Korku, tıpkı Filistin'de olduğu gibi, Belfast'ta da büyük bir oranda mekansallaşmış durumdadır.

4.2. Metropollerde Kimlik Çatışmaları

"Kentin şekli ne yazık ki insanın kalbinden daha hızlı değişiyor" (Baudelaire)

Her yaştan, etnik kökenden, dinden ve sosyal gruptan milyonlarca kişinin birarada yaşadığı modern metropoller, küreselleşme ve sonu gelmeyen toplumsal değişimlerin belki de en açık seçik sergilendiği mekanlar olma özelliğini bugün de, kuvvetlendirerek korumaktadır.

Daha yirminci yüzyıl başında, bugünkü modern metropollerin ilk örneklerinin oluşumu aşamasında birçok disiplin, ama özellikle sosyoloji ve mimarlık, kentin beraberinde getirdiği büyük problemleri irdelerken, bugün geldiğimiz noktaya ışık tutacak öngörülerde bulunmuşlar, bu yepyeni fenomenleri açıklama, tartışma çabasında olmuşlardı. Ancak bugün gelinen nokta ve bugünden öteye yapılan öngörüler, geçen yüzyıl başında dikkat çekilmeye çalışılan noktaların beklenenden çok daha vahim sonuçları doğurmuş olduğu ve doğurmaya da devam edeceği endişelerini taşımaktadır.

Ekonomik, sosyal ve toplumsal dinamiklerin etkisiyle sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olan metropoller, hem bu etkilerin mekansal sonuçlarını yansıtmakta, hem de tıpkı geçen yüzyıl başında olduğu gibi, dinamikleri kontrol etmeyi amaçlayan sosyal mühendislik müdaheleleriyle şekillenmektedirler. Etki tepkiyi doğurmakta, toplumsal dengelerin önayak olduğu bölünmeler belirginleşmektedir. Metropol ve yerleşimcileri, daha da ileri bir aşamaya doğru evrilmektedir.

4.2.1. Gündelik Yaşam Stratejileri

Kent fikrinin temelinde yatan en büyük etkenlerden birinin, çok boyutluluk ve çeşitlilik olduğu düşüncesi bugün hemen herkesin hemfikir olduğu bir noktadır. Yine de, "kent"in sembolize ettikleri hakkında bir fikir edinmek için, kelimenin kökenlerine kısa bir bakış atmak yararlı olabilir. İngilizce'de kent kelimesinin karşılığı olan "city"nin etimolojik kökleri, civil (sivil), citizen (vatandaş), civilized (medeni) kelimeleri ile ortaktır. Kentin Yunanca'daki karşılığı "polis" ise İngilizce'deki polite (kibar), politics (politika) kelimeleri ile aynı kökten gelmektedir. "Kentsel" anlamına gelen "urban" kelimesi ise Latince görgülü manasına gelen "urbanus"tan türemiştir. İşte sadece bu basit bakışla bile kent fikrinin, içinde medeniyet, görgü ve saygıyı barındıran bir mekanı öngördüğünü söylemek mümkündür. Tüm bu kavramlar ışığında, başkalarına saygı, sınıfsal, ırksal ve politik farklılıkların uyum içerisinde yaşaması fikrinin, kentli olmanın temel şartı olduğunu söyleyebiliriz (Dovey, 1998). Ancak özellikle günümüz metropollerinin bu temel şartlar etrafında şekillendiğini iddia etmek zordur. Belki de buna tamamen zıt olarak, farklılıkların biraradalığını engellemek, temel prensip haline gelmektedir.

Kuşkusuz modern kentlerin barındırdığı nüfus sayıları da, nüfusların barındırdığı çeşitlilikler ve yönelimler de eski kentlerle kıyaslanamayacak derecede çoğalmıştır. Bu gerçeğe paralel olarak, çevredeki "yabancı" oranının da, birarada yaşaması gereken farklı kimliklerin de artıyor olduğu bir gerçektir. Bu niceliksel gerçekler, reddedilemeyecek şekilde kentsel uyumu zorlaştırıcı faktörlerdir. Ancak günümüz metropollerinde yaşanan bölünmenin esas nedeni, ne yazık ki, değişen niceliksel değerlerden kaynaklanmıyor. Modern insanın, dolayısıyla modern kentlerin karşı karşıya kaldığı problem, kent insanının, modernleşme ve küreselleşmenin hızı ile değişen çevreye, sosyal değerlere, ahlaki dönüşümlere ve temelde kimliğini kaybetme tehlikesine karşı verdiği tepkilerin eskisine oranla güçlenmiş olmasıdır. Bu tepkiler, çeşitli sınırların artması ve belirginleşmesiyle mekansal olarak, yabancılara ve yabancılıklara karşı sergilenen tavırların yükselmesiyle de sosyal olarak somutlaşmaktadır.

Bu sosyal tavırların arasında başı çeken ve mekansal yansımaları gittikçe yaygınlaşan etken "korku"dur. Özellikle büyük kentlerde, suç oranlarının hızla artıyor olması ve kamu alanlarının etnik veya ideolojik farklılıkların çatışma alanları

haline dönüşmesi ile iyice hissedilmeye başlayan ahlaki dönüşüm, diğerlerine karşı duyulan korkuyu körüklemiştir. Mike Davis, ayırıcı mekansal organizasyonların belirginleşmesinin kente hakim olan psikolojik ve sosyolojik atmosfer ile yakından ilgili olduğunu iddia eder. Davis'e göre "korku ekolojisi", günümüzde metropollerin içinde bulunduğu ortamı doğru ifade eden kelimedir (Davis, 1990). Aynı yönde düşüncelere sahip bir diğer isim olan Putnam'a göre ise, suç ve şiddet korkusuna eklenen güven eksikliği, kent insanının davranış ve yönelimleri üzerinde büyük etki sahibidir (Putnam, 2000).

Glassner de metropol insanının tedirginliğini büyük oranda varolan "korku kültürü"ne bağlayanlardan biridir. Özellikle medyanın yaşam ve toplum üzerindeki olağanüstü tesirine ek olarak, suç ve şiddet içeren haber ve görüntülerin medyada çok fazla yer bulmasının, savunmacı ve ayırıcı mekansal sonuçların ortaya çıkmasının sosyal nedenlerini güçlendirdiğini iddia etmektedir (Glassner, 1999).

Bu noktada, diğerine karşı duyulan korkunun temellerine inmek, ardından da, korku ekolojisinin doğal sonucu, hatta sözde panzehiri olarak ortaya çıkan mekansal parçalanmaya dayalı yönelimlerin geçerliliğini ve etkisini tartışmak yerinde olacaktır.

Önceki bölümde ele alınan üç ana örnekte, sosyal dinamikler ve toplum psikolojisi ile mekansal parçalanmaların birbirlerini tetikleyen, güçlendiren etkenler olduğu açık bir şekilde gözlemlenmiştir. Örneğin, Filistin Duvarı'nın inşasını gündeme getiren etkenlerin, duvarın inşasından sonra daha da güçlendiğini, çözüm olarak ortaya çıkan mekansal sonuçların, bölgedeki korku atmosferini daha da tırmandırdığını söyleyebiliriz. Duvar, bölgede yaşanan kimlik çatışmasını yatıştırmak bir yana, alevlendirmiştir. Diğerine karşı hissedilen korku ve mekan arasında benzer bir diyalektiğin varlığından bahsetmek, modern kentler için de mümkün müdür?

Cevap, metropollerde yaşanan ahlaki paniğin mekansal tercihler ve yönelimler üzerinde etkili olduğu varsayımının yanlış bir yaklaşım olmasa bile, eksik olduğudur. Medyada yaygınlaşan "korku kültürü" ve benzeri yaklaşımların varolan ahlaki krizi daha da güçlendirdiği doğrudur, ki ülkemizde de böyle bir etkinin güçlü bir şekilde hissedildiği ortadadır. Fakat kaçırılmaması gereken esas nokta, suç oranlarındaki yükselişin ve kenti her geçen gün daha da tekinsiz kılarak mekansal parçalanmanın bir çözüm yolu olarak sunulmasını hızlandıran sürecin, yani sosyal parçalanma

dolayısıyla oluşan kimlik çatışmalarının, korku atmosferini oluşturan temel etken olduğudur.

Modern kentteki yabancılaşma ve yalnızlaşma, sosyal sınıfların birbirlerinden büyük bir hızla kopuşu ile birleşince, özellikle alt sınıf kent insanında ciddi psikolojik dönüşümler yaşanmaktadır. Metropol insanı, kültürünü birbirini hiçe saymak üzerine kurmakla, bu gibi gelişmelerin de önünü açmıştır. Artık birliktelik değil, kaçınma ve ayrışma günümüz metropollerinde hakim olan, ana hayatta kalma stratejileri haline gelmiştir. Aslında "diğerlerini" sevmek veya onlardan nefret etmek tercihleri bile gereksiz hale gelmiştir çünkü insanlar ana davranış şekli olarak birbirlerinden uzak durmayı seçmiştir (Bauman, 1998).

Metropolde, özellikle sosyo-ekonomik farklılıklardan dolayı oluşan üst sınıflar, alt sınıfları görmezden gelme tercihlerini çok net bir şekilde sergilemektedirler. Bu açıdan bakıldığında, yaşanan mekansal parçalanmalar da aynı yönelimin bir yansımasıdır. Öte yandan, kentlere doluşmuş ve aslında kentin bütün nüfusunu oluşturan yabancılar, metropolde paylaşılan ortak hiçbir değer kalmadıkça birbirlerini tanımamaya, uzaklaşmaya ve birbirlerinin gözünde adeta birer nesneye dönüşmektedir. Bu açıdan, özellikle varoşlarda yaşayan, dar gelirli, kentin tüm sözde medeniyetinden ve olanaklarından yalıtılmış bireyler için suç işlemek kolaylaşmakta, suçu işleyen kişi kendisinden çok farklı bir "diğeri"ni hedef almış olmaktan dolayı vicdani bir rahatsızlık duymamaya başlamaktadır. Görüldüğü gibi, bahsedilen ahlaki çöküntünün en temel nedenlerinden biri, belki de en büyüğü, metropolün ta kendisidir.

Kentin mekanındaki bütünlüğün kaybolması, irili ufaklı mekanların bu parçalanmanın sembolleri olarak karşımıza giderek daha sık şekilde çıkıyor olmasının altında yatan gerçek, modernleşme yolunda dikkate alınan ve gözetilen paradigmaların belirli bir eksenin dışına çıkmamış olmasıdır. Bu paralelde oluşan sosyal hareketler kenti parçalamakta, parçalanan kentler tedirginlikleri arttırmaktadır. Bahsettiğim paradigma, hiç de şaşırtıcı olmayacak şekilde, ekonomidir. Metropoller, yerleşim merkezleri olmalarının yanı sıra, kapitalist ekonominin odak noktalarıdır. Modern dünyada kentlerin ekonomik rolü o kadar ön plana çıkmıştır ki, sosyal, çevresel, kültürel ve psikolojik boyutlar belki de tamamen ihmal edilmiştir. Harvey de bu noktaya parmak basar: "Özellikle yüzyıl sonuna doğru yaşanan ekonomik

temelli sosyal ve toplumsal "eşitsiz gelişim"ler, yeni mekansal stratejilerin yaygınlaşmasının en önemli nedenleri arasındadır" (Harvey, 1990).

Kent mekanı bile ekonomik dengesizlikler ve eşitsizlikler bağlamında dönüşürken, hesaba katılmayan ve belki de çok fazla ciddiye alınmayan sosyal, kültürel ve psikolojik dinamikler, daha marjinal mekansal sonuçları da beraberinde getirmektedir (Sachs, 1994).

Modern metropolde amaçlanan ekonomik yoğunlaşma belki sağlanma noktasına gelmiştir, ancak sosyo-kültürel parçalanma da büyük bir hızla devam etmektedir. Değerlerin bu derece hızla tüketildiği, kutuplaşmaların korkutucu boyutlara geldiği kentlerde, yaşanan mekansal parçalanmayı engelleyebilmenin tek yolu, farklılıkları eşitsizlik olma boyutundan çıkarabilmektir. Bu amaç, bir ütopya gibi gözüküyor olsa bile, sosyal duyarlılıklar ve toplumsal çatışmalara karşı alınacak tedbirleri çok geç olmadan formüle etmek, kent mekanı için olduğu kadar, toplum dinamiklerini rayına oturtmak için de önemlidir. Korku kültürünü altedecek ait olma ve sorumluluk hisleri ancak sosyal entegrasyon ve diğer dönüşümlerin ciddiye alınmasıyla sağlanabilir.

Bu türden bir sosyal entegrasyonu mümkün kılmanın tek yolu olarak, farklılıklardan korkmak ve reddetmek yerine, farklılıklar ile yüzleşmek ve diyaloğa girmek gibi gözükmektedir. Bu bağlamda, mekansal organizasyonlar da farklı kimliklerin, farklı sosyal sınıfların, etnik kökenlerin, kısacası bugünün metropol yaşamında tedirginlik kaynağı olarak gözüken "diğerleri"nin biraraya gelmesi, gelebilmesi yönünde olmalıdır.

Farklılıkların birlikteliğinden doğan sosyal gerginliklerin tespit edilmesi ve bu veriyi esas alan mekansal organizasyonlara ihtiyaç duyulduğunun farkına varılması aslında çok yeni bir olgu değildir. 1972'de yayınlanan "Savunulabilir Mekan" adlı kitabında Oscar Newman kent korkularının, özellikle de suç korkusunun engellenebilmesi için, mekanlar üzerinde kontrol sağlayan tasarımlara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Bu öneride temel prensip, belli kentsel bölgeler oluşturarak, özellikle yabancılar üzerinde kontrol ve takip sağlayabilmek üzerine kuruludur (Newman, 1972). Oluşturulan kapalı bölgelerdeki samimi sosyal çevre ve bölge sakinleri sayesinde, yabancılar üzerinde bir tür "gözetleme" mekanizması sağlanacak, "sıradışı" davranışlar bu yolla engellenecektir.

Bu öneri, modernist mimarlığın, mekanlar aracılığıyla daha iyi ve modern bir toplum yaratılabileceği düşüncesine oldukça yakın bir anlayışla dile getirilmişti. Aslında prensip olarak aynı fonksiyonu görse de, daha organik yollarla elde edilen, örneğin Türkiye'deki hızlı metropolleşme öncesi geleneksel mahalleler gibi örneklerin, Newman'ın amaçladığı kontrolü sağladığı iddia edilebilir. Çıkmaz sokaklar oluşturarak sirkülasyonun kontrol altına alındığı benzer Avrupa örnekleri de oldukça fazladır (Şekil 4.9.).

Şekil 4.9. Avrupa'dan bir çıkmaz sokak örneği

Korku ekolojisine karşı bir diğer dikkat çekici öneri de Jane Jacobs'tan gelmiştir. Newman'ın önerisinin temelini oluşturan modernist bakış açısını ve benzer müdahelelerle amaçlanan antidemokratik mekansal manipülasyonu eleştiren Jacobs, daha pasif mekansal organizasyonlara yönelmenin doğruluğunu savunur. Örneğin, işyerleri ile konut bölgelerini birbirinden radikal şekilde ayıran modernist kent planlamasının, günün belli zamanlarında "terkedilmiş", dolayısıyla her türlü tehlike ve suça uygun mekanlar yarattığını iddia eden Jacobs, fonksiyonların, dolayısıyla fonksiyonlardan türeyen mekansal parçaların biraraya getirilmesi yoluyla, sürekli yaşayan alanlar üretileceğini, bunun sonucunda da, amaçlanan pasif kontrolün mekansal bölünmelere ihtiyaç duymadan elde edilebileceğini öne sürmüştür (Jacobs, 1961).

Temelde birbirinden oldukça farklı gözüken bu iki önerinin oldukça olumlu bir ortak paydasının olduğu gözden kaçmamalıdır. Bu iki örnekte de, çok dikkat çekmemesine rağmen, bugünün kent mekanını şekillendiren stratejilerin belki de en hatalı olduğu nokta, yani "ayrım" politikasının yerine, "karşılaşma" üzerine oturmuş bir düzenleme sözkonusudur. Daha açık olmak gerekirse, yabancılarla iletişimin "henüz" koparılmamış olduğu, bugün açık tehdit unsuru olarak görülen (gösterilen) farklılıkların reddedilmeyerek, beraber yaşama idealinin hala korunmakta olduğu ortadadır. Kent fikrinin temel taşlarından biri olan "farklılıkların birarada bulunabilmesi" prensibi, bu iki önerinin de temel çıkış noktalarını oluşturmaktadır. Oysa ki günümüzde, tedirginliğin temel nedenlerini oluşturan ekonomik ve sosyal parçalanmanın önüne geçme çabalarının zaten hayal olduğu bir ortamda, en azından farklılıklara karşı toleransı güçlendirebilecek bu gibi karşılaşma stratejilerinin yerini, bölme ve kaçış stratejileri almıştır. Bugün, farklı kimliklerin entegrasyonunun ve ortak değerler yaratmasının kent bütünlüğü, kültürel zenginliği ve sosyal huzuru açısından vazgeçilemez olduğu gerçeği gözardı edilmekte, parçalayıcı mekansal organizasyonlar sayesinde farklılıklar arasındaki ilişkinin minimuma indirilmesi amaçlanmaktadır. Modern kentlerde gözlemlenen yönetimsel şehircilik uygulamaları, sosyal parçalanmaları dengeleyebilecek mekansal çözümler yaratmak yerine, parçalanmış sosyal kimlikleri birbirinden daha da uzaklaştırma yolunu seçmiştir.

4.2.2. Kamusal Alanın Çöküşü

Mike Davis, kentlerdeki bölünmeler ve sınıfsal kimlik çatışmalarına karşı demokratik çözüm arayışlarının iflas ettiği ve yeni "kale şehir"lerin, daha militer ruhlu bir kent çözümünün araçları olarak belirmeye başladığı iddiasını ortaya atar (Davis, 1990). Davis'e göre, özellikle belediyeler ve özel şirketler tarafından "yeniden" şekillendirilmeye başlanan kentsel mekanlar, demokratik ilkeleri tamamen bir kenara bırakmış, tamamen güçlü ve üst sosyal sınıfların hizmetine sunulmuş coğrafyalar haline getirilmektedir. Farklı kimliklerin karşı karşıya gelmesi en olası alanlar olan kamusal alanlar da, bu tavır çerçevesinde işgal edilmekte, yok edilmektedir. Bauman da aynı noktaya parmak basar: "Dünya kentlerindeki dönüşümleri biraz da olsa incelediğimizde, özel ve kamusal alanları belirleyen

sınırların yeniden belirlendiğini ve ortaya dramatik sayılabilecek sonuçlar çıktığını görebiliriz" (Bauman, 2003).

Bauman'ın kentte yaşanan dönüşümleri "dramatik" olarak yorumlamasının arkasında yatan temel neden, kamusal alanların endişe verici bir hızla kaybolmaya yüz tutmasıdır. Daha önce de bahsettiğim gibi, kamusal alanın önemi, kent içindeki farklı kimliklerin yüzyüze geldiği, birbirine alıştığı ve diyaloğa girdiği mekan olmasından kaynaklanır. Central Park'ın düzenleyicisi Frederick Law Olmsted, parklar, meydanlar gibi kamusal alanları metropollerin güvenlik vanaları olarak gördüğünü ifade eder. Toplumsal gerginliklerin sürekli yükselme eğiliminde olduğu modern kentte kamusal alanlar, bu gerginliklerin yerlerini "kabullenme" ve "uzlaşma" duygularına bıraktığı yegane mekanlardır. Olmsted, bu konunun üzerinde önemle durur: "Parkı ziyaret edenleri dikkatli bir gözle inceleyen biri, mekanın farklı sınıflar, farklı sosyal gruplar arasında uyumu sağlayan, etkileşime yol açan olumlu etkisini görmezlikten gelemez" (Davis, 1990) (Şekil 4.10.).

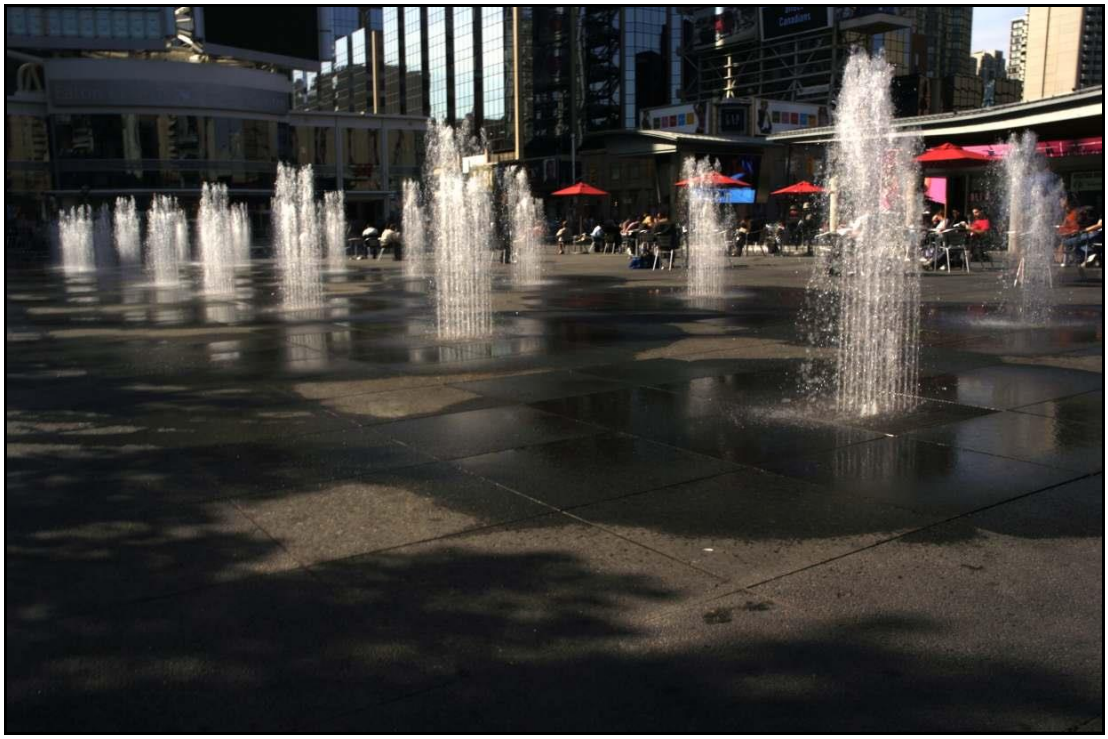
Şekil 4.10. Central Park

Kamusal alanların bu önemli ve öncelikli sosyal fonksiyonuna en çok ihtiyaç duyulan günümüz metropollerinde mekansal organizasyonların bu gerçeği hiçe sayan yönelimleri akademik çevrede de endişeyle takip edilmektedir. 2005 yılı Mayıs ayı sonlarında modern metropollerde yaşanan problemleri tartışmak amacıyla toplanacak

EAAE (European Association Of Architectural Education) Kongresi'nin duyurusunda da kamusal alanların içinde bulundukları tehlikeden bahsedilmektedir. Aynı duyuruda, eski Yunan kentlerinde (polis) de gözetilen oikos (özel alan) ve agora (kamusal alan) eşgüdümünün ve bu iki bileşen arasındaki uyumdan kaynaklanan dengenin, modern metropollerde bozulmaya başladığına dikkat çekilmektedir (EAAE, 2005).

Kuşkusuz birçok otoritenin aynı endişeleri taşımasının arkasında, yönetimsel stratejiler çerçevesinde antidemokratik şekilde, güçlü kimliklerin, varlıklı kesimlerin istekleri doğrultusunda şekillendiği açık seçik ortada olan önemli kentsel örnekler yatmaktadır.

Kamusal alanların işgaline gösterilebilecek en çarpıcı örneklerden biri, Toronto'da Yonge-Dundas Meydanı'nın dönüşümü ve bunun toplumda doğurduğu tepkilerdir. Aslında kamusal alan olarak gösterilen, gözüken meydan, yakın zamanda, özel bir şirket ile belediyenin ortak girişimiyle düzenlenmiştir (Şekil 4.11.). Düzenlemedeki temel amaç, bir yandan çeşitli mekansal manipülasyonlarla kontrollü bir denetim yaratırken, bir yandan da meydanda yoğunlaştıran ticari işletmeler aracılığıyla tüketimi arttırmak olarak gözükmektedir.

4.11. Yonge-Dundas Meydanı / Toronto

Neredeyse panoptikonizmin bir uzantısı gibi görünen bu müdahele ile, meydana gelen insanlardan beklenen ve aslında istenen tek şey alışveriş yapmaları olarak belirlenmiştir. Harcama yapamayacak durumda olan veya kamusal alanı sadece sosyal toplanma alanı olarak kullanmak isteyenlerin ise meydanda uzun süre bulunmasına izin verilmemektedir. Dolayısıyla Olmsted'in aklındaki kamusal alan fikriyle hiçbir ilgisi olmayan bu mekan, 24 saat boyunca kameralarla gözetlenmekte, tüketim amaçlı olmayan en masumane hareketler bile yasaklanmaktadır. Bu ilginç yasaklamalar arasında bisiklete binmek, balon uçurmak, çevredeki ağaçlara veya çiçeklere yaklaşmak, hatta sadece toplu bir şekilde uzun zaman geçirmek de dahildir (Smith, 2004).

Önceki tüm örnekleri de doğrular şekilde, sosyal düzenlemeler uğruna yapılan bu mekansal manipülasyonlar da farklı sosyal dinamikleri harekete geçirmiştir. Kamusal alanlarının elinden alındığını gören toplum, özellikle de RTS (Reclaiming The Streets / Sokakları Geri Talep Etme) aktivistleri, evsizlerin geceleri meydandan kovulmasına tepki olarak meydanda çok kalabalık gruplar halinde kamp yaparak, meydanı bisikletlerle işgal ederek, tepkilerini dile getirmişlerdir (Smith, 2004). Tabi ki bu girişimlerin olumlu bir sonuç vermediğini tahmin etmek zor olmaz. Daha güçlü olan, tıpkı Filistin – İsrail örneğinde olduğu gibi, mekana da hakim olmuştur.

Tıpkı Toronto gibi, Johannesburg da yaşanan parçalanmalar ve uygulanan mekansal stratejiler açısından çok çarpıcı örnekler ile doludur. Hem ırksal olarak hem de ekonomik olarak ikiye ayrılmış kentte alt sınıftaki siyah halk ile zengin beyazlar arasındaki kimlik savaşı çerçevesinde şekillenen yönetimsel tablo, mekansal manipülasyonları saklama gereği bile duymamaktadır. Varolan büyük karşıtlık, tüm kentsel hizmetlerin zengin doğu kesime verilmesi ve kentin geri kalanının adeta yok sayılması ile daha da uçlaşmıştır. Tüm bunlara ek olarak, kentin doğu bölgesinde, zenginlerin yaşadığı mahallelerde 2000 yılında tam 360 sokak barikatlarla kapalı durumdayken bu kanun dışılığa hiç ses çıkarmayan otoritenin, gerekli yasal düzenlemeleri yapmak yerine büyük çoğunluğu doğal olarak zengin mahalllerde olmak üzere, ikiyüzbin özel güvenlik görevlisini hizmete sokmuş olması, kimlik-mekan savaşlarında gelinen noktayı özetlemektedir (Murray, 2004).

Ancak konu metropollerin "kale şehir"ler haline gelmesi olduğunda üzerinde özellikle durulması gereken kent hiç kuşkusuz Los Angeles'tır. Kent fikrinin temellerine ve bir kentin ne olması gerektiğe dair öne sürülen hemen her fikre taban

tabana zıt hale gelmekte olan bu büyük metropol, Alain Touraine'e göre artık ne bir kenttir, ne de bir toplum. "Los Angeles, olsa olsa herkesin birbirine yabancı olduğu bir gettolar ya da topluluklar bütünü, otoyollar geçididir" (Touraine, 1997).

Los Angeles'ta yaşanan sosyal parçalanma ve kamusal alanlara karşı girişilen "işgal" politikası büyük bir şiddetle hissedilmektedir. Mike Davis, özellikle 1990'lı yıllarda inşa edilen yapılarda ve kent mekanında büyük bir savunma/ayırma içgüdüsü hissedildiğini, özellikle o yıllarda sonra, güvenli kenti yaratmak için uygulanmaya başlanan ana stratejinin "gerçek" demokratik kamu alanlarının yok edilmesinden geçtiğini ifade eder (Davis, 1990).

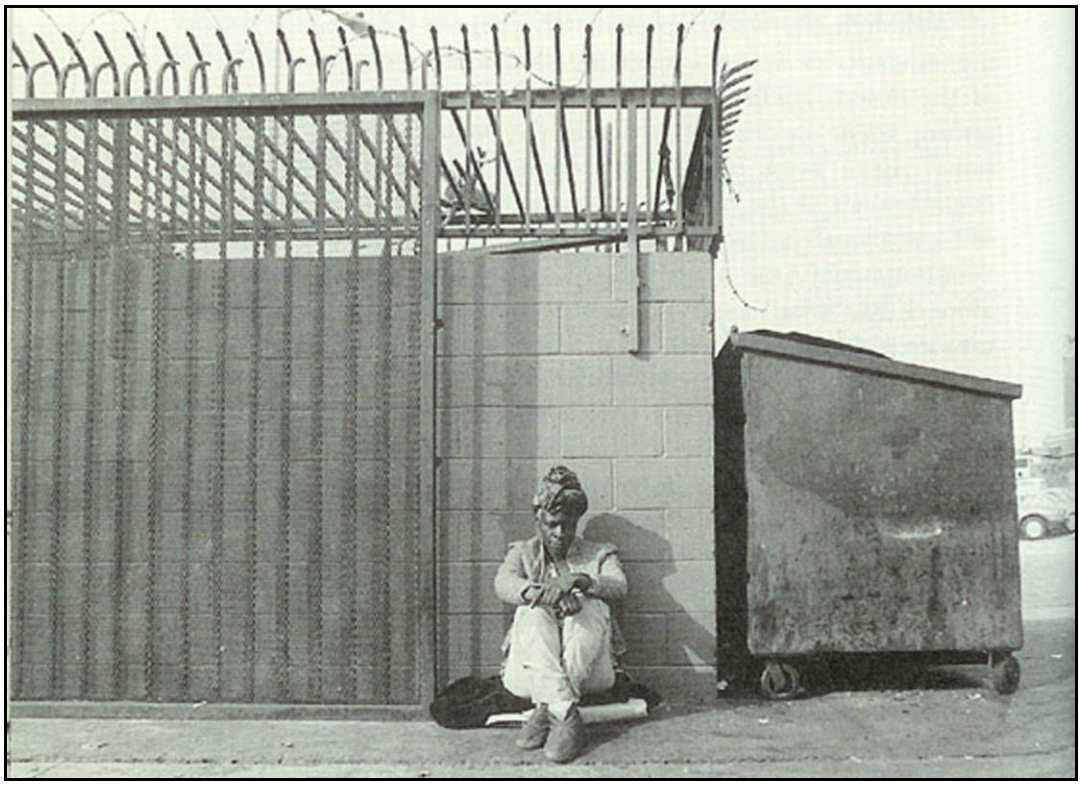
"Şehir merkezinde 1940'larda çekilmiş bir fotoğrafta, beyaz, siyah Amerikalıları veya farklı etnik grupları aynı kare içerisinde görebiliyorken şimdilerde o heterojeniteden eser kalmamıştır. Eskinin surları ve siperleri gibi, bugünün reflektör camları ve yükseltilmiş kaldırımları mimari lisanın mecazları olarak "öteki"ni uyarmaktadır. Mimarlık kritikleri her ne kadar bu militer dili görmezden geliyor olsalar da, "alt tabaka"dan insanlar -genç siyah adam, fakir latin göçmen veya yaşlı beyaz evsiz kadın- bu işaretleri hemen okuyabilmektedir." (Davis, 1990). Aşırı sosyal parçalanma sonucu birbirinden uzaklaşmış ve birbirinin gözünde "nesne"leşmiş farklı kimlik gruplarının mümkün olduğunca az karşı karşıya gelmesi, hakim kimliğin saltanatının bozulma veya farklı kimlikler arasındaki çatışma riskinin azaltılmasının yolu olarak yine mekansal ayrımlar seçilmiştir.

Kentte, farklılıklardan kaynaklanan tedirginlik ve özellikle eşitsiz ekonomik dağılımdan kaynaklanan suç korkusu ile baş etmek için seçilen antidemokratik uygulamalar o kadar keskindir ki, birbirinden kopan ve koparılan kimliklerin mekansal yansımaları sonucu oluşan kent parçalarının aynı bütüne ait olduğuna inanmak mümkün olmamaktadır. Kim Dovey, Los Angeles'ı bu özelliklerinden dolayı "ırksal ve sınıfsal bölünmelerle dolu tehlikeli bir denizde kutuplaşmış küçük güvenlik adacıklarından oluşmuş bir şehir" olarak tanımlar (Dovey, 1998).

Zengin bölgeler olan Bunker Hill ve South Park arasında yayaların oturabileceği, toplanabileceği ve sosyalleşebileceği kent mobilyaları, havuzcuklar, fıskiyeler varken, birkaç blok ötede, uygulanan kentsel stratejinin tamamen tersine dönmekte olduğu rahatlıkla hissedilmektedir. Fakirlerin, farklı etnik kökenlilerin, yaşlıların, evsizlerin yaşadığı bölgelerde sokaklar mümkün olduğunca daha az "yaşanabilir"

hale getirilmekte, başta metrodakiler olmak üzere, tüm umumi tuvaletler suçu azaltmak, evsizleri kovalamak için yıkılmaktadır (Davis, 1990).

Bütün bunlara ek olarak, kent genelindeki tüm evsizlerin toplanarak, Beşinci Cadde civarındaki "Skid Row" bölgesine gönderilmesi, kenti yakın zamanda patlayacak bir saatli bomba haline getirmektedir. Mike Davis, Skid Row'un zaman içerisinde nasıl bir tehdit haline geldiğini şu sözlerle açıklar: "Skid Row'da her gece 13. Cuma gibi ve oranın sakinleri olan evsizler bile geceyi geçirmek için başka bölgelere kaçıyorlar."[7] (Davis, 1990) (Şekil 4.12.).

Şekil 4.12. Los Angeles Skid Row (Sorkin, M., 1992. *Variations On a Theme Park*, pp. 162, Hill and Wang, New York)

Tıpkı Los Angeles'ta olduğu gibi, İstanbul da dahil olmak üzere bütün büyük metropollerde bilinen anlamdaki kamusal alanlar, yerlerini "yapay" kamusal alanlara bırakmaktadır. Özellikle büyük alışveriş merkezleri, kontrolsüz ortamda biraraya gelmesi sakıncalı bulunan farklı kimliklerin, adeta bir laboratuvar ortamında, güvenlik kameraları, personeli ve sıkı denetim altında birbirine yaklaştığı ender mekanlar konumunu almaktadır. Bazen de, kamusal olduğu varsayılan diğer

[7] Mike Davis'in Skid Row bölgesi ve Los Angeles genelinde uygulanan "militer tavırlı" yönetimsel uygulamalarının farklı bir açıdan değerlendirilmesi, ilerki bölümlerde ele alınacaktır.

alanlarda yapılan çeşitli mekansal düzenlemeler, aşılmaması arzu edilen çizgilerin korunmasını üstlenmektedir.

Steven Flusty, bu tip mekansal düzenlemeleri "engelleyici mekanlar" ismi altında incelemiştir. Kent içerisinde, amaçları bölmek, ayırmak ve dışlamak olarak belirlenmiş bu mekanlar, Flusty'ye göre, henüz tam anlamıyla yok edilememiş kamusal alanlarda kontrolü sağlayabilmek amacıyla kullanılmaktadır:

- Kaygan Mekanlar: Çarpıtılmış, uzatılmış veya hiç olmayan ulaşım yolları nedeniyle ulaşılamayan mekanlardır.
- Dikenli Mekanlar: İçinde rahat hissedilemeyen, dolayısıyla içinde uzun süre bulunulması engellenen mekanlardır. Örneğin, bankaların önlerinde, duvarlara monte edilmiş sprinkler başları, oraya dayanmayı, oturmayı, dolayısıyla uzun zaman geçirmeyi imkansız kılmaktadır.
- Tedirgin Mekanlar: Çeşitli gözetleme araçları, kameralar veya devriyeler nedeniyle içinde göz önünde olmadan, farkedilmeden bulunulamayan mekanlardır.
- Gizli-Sinsi Mekanlar: Çeşitli görsel engeller ve mimari elemanlarla gizlenen, yanlış yönlendiren mekanlardır.
- Sert Mekanlar: Duvarlar, çitler, kontrol noktaları ile denetlenen, dışarı kapalı, korunaklı mekanlardır (Flusty, 1997).

Flusty, kategorize ettiği mekan türleri ve bunların kombinasyonlarıyla oluşturulmuş katmanlı stratejik bölgelerin amaçlarının, kentin içerisinde küçük güvenli bölgeler oluşturarak belli sosyal , ekonomik kimlikleri koruma altına almak olduğunu iddia etmektedir. Flusty'nin stratejik amaçlar güden mekansal bölüntülerine benzer başka yaklaşımlar da ortaya konmuştur. Blakely ve Snyder, bu türden mekansal organizasyonların oluşumunda üç tip duvarın kullanıldığını iddia eder:

- Yaşamsal standartlar için etkinlikleri, özel yaşamı ayıran,
- Prestij ve sosyal statü açısından güvene alan, homojenliği savunan,
- Suça, saldırıya ve tecavüze karşı duran duvarlar (Blakely ve Snyder, 1997).

Tüm bu örnekler ışığında, hızlı modernleşme ve küresel kapitalist ekonomi başta olmak üzere, birçok dış etken nedeniyle tırmanan sosyal tedirginliklerin yarattığı

kutuplaşmaların, metropollerde uygulanan mekansal "tedaviler"in de yardımıyla daha da güçlendiğinin farkında olmalıyız. Farklılıkları hem mekansal, hem de sosyal açıdan tecrit etme veya dışlama yoluyla her geçen gün daha da fazla zorlanan sosyal dengelerin bu derece kökünden sarsılmasının, beraberinde daha da kapsamlı mekansal sonuçlar vermekte gecikmeyeceğini tahmin etmek, önceki bölümde ele alınan belirli örneklerin de ışığında çok zor olmamalıdır. Diğerlerine karşı hissedilen paranoyakça şüphe ve farklılıklara karşı toleransın kaybedilmesi, "yabancı"ya karşı hissedilen gerginlikle birleştiğinde, toplumdan ayrılma, uzaklaşma ve mekansal bağları koparma yönelimlerinin artıyor olması sürpriz değildir (Sennett, 1970).

Zygmunt Bauman, parçalanma yolunda ilerleyen modern kentleri şekillendiren kaçış dürtüsünün "mixophobia", yani Türkçe karşılığıyla "karışma fobisi"nin bir sonucu olduğunu belirtirken, kent içerisinde beraber yaşamanın "zahmetlerine", farklılıkların uzlaşabilmesi için gerekli olan iletişim çabasına katlanmak istemeyen farklı kimliklerin, artık birbirleriyle ilişkilerini tümden koparmak istediği sonucuna varmaktadır (Bauman, 2003). İronik bir şekilde, bireyler ve kitleler arasındaki iletişimin kopma raddesine geldiği bu tarihi dönemece bazıları "iletişim çağı" adını koymaktadır. Oysa ki, kentteki sosyal ilişkilerin ve sınıfların kontörlerinin çok net çizgilerle birbirlerinden koparılmaya başlaması, farklı kimliklerin varolma alanlarının da şiddetle ayrışmasını beraberinde getirmektedir. Ekonomik sınıflar, etnik farklılıklar ve sosyal statülerin kendi mekansal kimliklerini yaratmakta, bunu takiben yaşanan sosyal rekabet ve hoşgörüsüzlük, bölgesel rekabeti, sınırların savunulma içgüdüsünü ve mesafelerin artmasını da beraberinde getirmektedir (Fainstein, 1994).

Sennet, Bauman ve Fainstein'ın üzerinde hemfikir olduğu konu, varolan sosyal tedirginliklere eklenen ve "bölme-ayırma" prensipleri üzerine kurulu olan yönetimsel stratejilerin çok daha ileri sosyal sonuçları tetiklemiş olduğudur. Sosyo-mekansal diyalektiğin bir diğer aşaması olarak gözüken bireysel veya kitlesel "kaçış" tercihleri, kentin içerisinde bulunduğu tehlikeyi bir kat daha arttırmaktadır. Bunun nedeni, farklılıklarından dolayı, karşılaşması potansiyel çatışma riski barındıran kimlikleri birbirinden ayırmak amacıyla kullanılan "geçici" yöntemlerin, çok daha kalıcı ve kutuplaştırıcı kopuşları beraberinde getirmiş olması ihtimalidir.

4.2.3. Kontrollü Site Yerleşimleri

Temelleri oldukça derinlerde yatan ve uzun süre boyunca gözardı edilmeleriyle zirveye ulaşan toplumsal huzursuzluklardan kaynaklanan mekansal parçalanmanın en dikkat çekici örnekleri, ülkemizde olduğu kadar tüm dünyada da sayıları hızla artan "kontrollü site yerleşimleri"dir. Yapılan birçok akademik çalışmada, kent yerleşiminin geleceği hakkında çokyönlü tartışmalar sürerken, artan "kontrollü site" yaşamlarına dikkat çekilmektedir. Bu mekansal yönelimin, sosyal bölünmedeki artışın, zengin ve fakir arasındaki kutuplaşmanın baş göstergesi olduğu birçok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir (Caldeira, 2000). Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa gibi gelişmiş bölgelerde başlayan bu fenomen, son yıllarda gelişmekte olan ülkelerin metropollerinde de yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu noktada, kontrollü site yerleşimlerinin bir tanımını yapmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Blakely ve Snyder, bu yerleşimleri şöyle tanımlar:

"Kontrollü site yerleşimleri, girişleri ve çıkışları sıkı kontrol altında olan ve içerisindeki tüm kullanım alanları sadece kendi sakinlerinin hizmetine ayrılmış, belli noktalarında yoğunlaşmış olmak üzere, tamamı özel güvenlik birimleri, duvarlar, çitlerle koruma altına alınmış özelleşmiş yerleşim bölgeleridir" (Blakely ve Snyder, 1997).

İlk örneklerine, kent merkezinin oldukça dışında, "uydu kent" kimliğiyle rastladığımız bu siteler, artık hızla kent merkezine doğru kaymaktadır. Ancak kentle aradaki fiziksel mesafenin azalması, bu sitelerin merkeze ve kent insanına olan uzaklığını azaltmamış, belki de arttırmıştır. Kamu alanlarının yerini alan bu yerleşimler, yükselttikleri duvarlar, arkasına saklandıkları çitlerle hem sosyal tedirginlik ve eşitsizliklerin bir aynası, hem de yükselticisi rolünü oynamaktadırlar. Bunlara bağlı olarak kentsel mekan, korunmalı, kapalı mekanlar ve yerleşimlerden oluşan yamalı bir görüntüye sahip olmaya başlamaktadır. Birbirinden bağımsız bu bölgeler, fiziksel olarak birbirlerine ve merkeze yakın olabilirler ancak kurumsal olarak kentten kopukturlar (Harvey, 2000).

Neredeyse Orta Çağ feodal yerleşimlerini hatırlatan bu görüntü sayesinde, daha önceleri kamuya, yani tüm kent halkına ait olan alanlar, özelleşmiş bölgeler haline gelmekte, metropol alanında mekan, dolayısıyla kimlik savaşları, yönetimsel uygulamalardan bir adım daha ileri giderek, kent insanının tercihleri bağlamında

şiddetlenmektedir. Park, bu durumu geçen yüzyılın başında öngörmüş ve Darwinist bir bakışaçısıyla özetlemiştir. Dominant sosyal gruplar, avantajlı mekansal konumlara hakim gelecek ve bu mekansal manipülasyonlar sosyal sonuçlar doğuracaktır (Park, 1925). Bu, neredeyse bir bilim-kurgu filmi senaryosu gibi gözüken öngörünün, aslında bugünün gerçeklikleriyle hiç de uzak olmadığı, bazı kontrollü site yerleşimleri örnekleri incelendiğinde daha net farkedilmektedir.

Brezilya Sao Paulo'da bulunan "Alphaville" isimli kontrollü site yerleşimi, ismini aldığı Jean-Luc Godard filminde, diktatör bir bilgisayarın yönettiği kenti aratmayacak kadar distopik bir oluşumu içinde barındırmaktadır. İçinde tam 32000 kişinin yaşadığı Alphaville, dört metre yüksekliğinde, dikenli tellerle kaplı bir duvarla çevrilidir. Sitenin güvenliğini, 1100 kişilik özel güvenlik ordusu ve 24 saat gözetim sağlayan elektronik sistemler sağlamaktadır. Sadece konutları değil, ofisleri, ticari işyerleri, üniversitesi, oteli ve özel okulları ile tamamen içine kapalı bir kent konumundaki yerleşimde, dışarıya karşı hissedilen tedirginlik duygularını anlamamız için, Alphaville özel televizyonunun akşam saatlerinde, gün içinde siteye çalışmaya gelen "yabancıların" siteyi terkedişlerini yayınladığını söylemek yeterli olabilir (Murray, 2004).

Bu tip örnekler incelendiğinde, Park'ın yaklaşımı birçok açıdan aydınlatıcı gözüküyor. Önceki dönemlerde, toplumsal bütünlüğü, dışarıya karşı birliği sembolize eden kentlerin, şimdilerde kendi içlerinde parçalanmakta olduklarını gözönünde bulundurursak, kent mekanının, artık paylaşılan bir mekan değil, paylaşılamayan bir mekan haline geldiği yorumunu yapabiliriz.

"Günümüzün korkuları, tipik kent tedirginlikleri, öncelerin "kent" fikrinin ortaya çıkmasına önayak olan dış tehditlerin tersine, bütünsel bir kent oluşumundan çok, izolasyon ve parçalı güvenlikli iç bölüntülerin oluşmasını sağlamıştır. Bir zamanlar kentin etrafında olan duvarlar artık kentin kendisini parçalamaktadır" (Bauman, 1998).

Bugün gelinen noktada kontrollü sitelerin alışılagelmiş yanlarından biri, kent ve toplum için büyük bir tehlike olmayı sürdürmektedir. Normal kent mekanında kurulan yerleşim bölgelerinden farklı olarak, bu tip yerleşimlerin yabancılara "tamamen" kapalı olması ve dışarıya karşı adeta düşmanca bir tavır sergilemesi, endişe verici bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Genellikle duvar, çit gibi ayırıcı

elemanlarla oluşturulan bu güvenli alan, kontrollü giriş-çıkış noktaları ve kendine özel güvenlik birimleriyle "oradan olmayanları" dışarıda tutmayı amaçlar. Organize ve bütünsel toplumsal yaşam bu yolla parçalara ayrılmaktadır (Blakely ve Snyder, 1997) (Şekil 4.13.).

Şekil 4.13. Bir kontrollü site girişi

Bazı çalışmalarda, özel mülkün mahremiyeti temelinde, kontrollü sitelerin öngördükleri yalıtımın haklılığı tartışma konusu olmuştur. Bu noktada küçük bir ayrımın farkına varmak, kontrollü sitelerin doğasını kavramak açısından önemlidir. Konut, her birey veya her aile için özelleşmiş alandır. Dolayısıyla, yabancıların kişisel konutlara girmemesi, özel hayatın mahremiyeti gibi kavramlar hep varolmuştur ve belli kriterler dahilinde herkes kendi konutunu başkalarına kapatabilir, güvenliğini savunabilir. Her ne kadar yine modern dünyanın ahlaki çöküntüsünün ve paranoyasının bir sonucu olsa da, herkes evine, dükkanına veya arabasına alarm taktırabilir, yalıtıp, güvenliğini arttırabilir. Ancak bu tip site yerleşimlerinin tehlikeli tarafı, varolan sosyal tedirginlikleri arttırma potansiyelleridir. Çünkü bu yerleşimleri, güvenlik sistemleri, özel korumaları olan apartmanlardan ayıran bir yön vardır. Konut ölçeğindeki örneklerde korunmaya alınan ve erişimi zorlaşan mekanlar sadece bireysel alanlarken, kontrollü site

yaşamlarında sokaklar, parklar, kaldırımlar, bahçeler, yani doğası gereği kamuya ait olması öngörülen mekanlar da kontrol altına alınmıştır. Duvarların içerisinde yer alanlar, bu zenginliği ve imkanları paylaşırken, dışarıdakilerin yarattığı tehdidin en aza indirilmeye çalışıldığı açık şekilde sergilenmektedir (Blakely ve Snyder, 1997).

Ellin de hemen hemen aynı noktaya parmak basar: "Modern hayatın karmaşası ve kimliksizliği ile desteklenen korkular bazı kitlesel ve bireysel kaçışları da beraberinde getirdi. Genel toplumdan özelleşmiş, küçük, gerçek dışı komüniteler oluştu. Kamu alanları ve özel alanların çekişmesi, anlamlı kamu alanlarının yokolması sonucunu beraberinde getirdi. Kaçınılmaz olarak kent yaşamı ve yerleşimi parçalanmaya başladı" (Ellin, 1997).

Dünya kentlerinde yaşanan bu dönüşümün boyutları hafife alınamayacak kadar büyüktür. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde, kontrollü sitelerde yaşayan insan sayısı sekiz milyona ulaşmıştır. Buna ek olarak, son yıllarda inşa edilen yeni konutların üçte biri bu tip yerleşimlerin içerisindedir (Blakely ve Snyder, 1997). Türkiye'de de bu tip yerleşimler çeşitli araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Ankara'daki "Park Rennaissance" yerleşimi üzerinde yapılan bir çalışmada, ODTÜ arazisi yakınında kurulan, 56 daireli iki apartman bloğu ve 16 villadan oluşan bu sitenin, tıpkı diğer büyük metropollerdeki örnekleri gibi, tüm yaşam alanı ile beraber, kentin geri kalanından koptuğunun üzerinde durulmuştur. Aynı çalışmada, önceki bölümlerde bahsettiğim yönde, 1980 sonrası liberal ekonomiye entegrasyon hamleleri ve güçlenen kapitalizmin yarattığı aşırı sınıf farklılıklarının bu tip yerleşimlerin ortaya çıkması üzerindeki etkisine değinilirken, Park Rennaissance'nin hemen yanı başında yoğunlaşan gecekondu mahallelerinin, varolan sosyal çatışmayı güçlendirdiği dile getirilmiştir (Dündar ve Özcan, 2003).

Park Rennaissance örneğinden hareketle tespit edebileceğimiz gibi, kutuplaşmanın üst tarafının mekansal adalarını oluşturan kontrollü siteler, kent merkezine kayan tek unsur değildirler. Aynı şekilde, varoşlar da, kent çevresinden merkeze doğru hareketini sürdürmektedirler. Metropolün daha büyük tedirginliklere sahne olacağı öngörüsü belki de kutupların birbirine her geçen gün daha da yakınlaşmasıyla ilintilidir. Low da, olası sosyal-mekansal dönüşümlerin nedenleri arasında göç, suç, varoşların merkeze doğru taşması, sosyo-ekonomik dengelerin iyiden iyiye kaybolması ve kutuplaşmaların artmasını gösterir. "Çekilen sınırlar, arkasına saklanılan duvarlar ve bu tip sosyal içerikli manipülasyonlar, çok daha derin ve

kapsamlı bölünmelerin, uçlara kayan tedirginliklerin yaşandığı bir ortam yaratmaktadırlar" (Low, 1997).

Metropollerin, özellikle son yıllarda yaşadığı hızlı dönüşümleri incelediğimizde, yaşanan sosyal çatışmaların kent mekanını daha fazla bölünme yönünde değiştirdiğini gözlemlemekteyiz. Gönüllü ve ya gönülsüz olarak içeride veya dışarıda konumlanan kimliklerin birbirleriyle olan iletişimi tümden kaybetmesinin daha da sarsıcı sonuçlar doğurması potansiyelini Richard Sennett vurgulamaktadır: "İnsanlar farklılıklardan kaçtıkça, "benzerleri" ile sosyal lunaparklara kapanınca, farklılıklar veya diğerleri ile diyalog kurma, sosyalleşme ve müzakere yapabilme yeteneklerini iyiden iyiye kaybetmektedirler" (Sennett, 1970).

Modern metropollerde kimlik çatışmaları çerçevesinde yaşanan evrim devam etmektedir.

4.2.4. Postmetropol

Zygmunt Bauman, metropollerde yaşanan değişimin şaşırtıcı derecede derin ve hızlı olduğunu dile getirirken, kent insanının kendini ait hissettiği mekanlarda yaşanan dönüşümü hayretle izlediğinden bahseder. Bauman'a göre bu durum, metropolün geleceği hakkında kehanetlerde bulunmayı bir yandan çekici kılarken, bir yandan da zorlaştırmaktadır (Bauman, 2003). Örneğin, yirminci yüzyılın son çeyreğinde bazı otoriteler, bilgi ve teknoloji çağının büyüsüne kapılıp, bildiğimiz anlamdaki mekansal organizasyonların kaybolacağı öngörüsünde bulunmuştur. Hatta Georg Gilder gibileri, kentin artık öldüğünü, endüstri döneminin işe yaramaz bir kalıntısı olduğunu iddia etmişlerdir (Bauman, 2003). Ancak bu yorumlar, Bauman'ın kent hakkında kehanetlerde bulunmanın zorluğu hakkındaki sözlerini kanıtlayacak şekilde, yanılmıştır. Kent, önceki bölümlerde değinildiği gibi, modern insanın hayatında oynadığı rolü, hem de arttırarak oynamaya devam etmektedir.

Modern metropolün geleceği hakkında yapılabilecek belki de en yerinde tespit, hızı sürekli artan sosyal değişimler ve kent mekanı arasındaki diyalektiğin devam edecek olduğudur. Bauman'a göre, önceki dönemlerde "normal dışı" tarihi devrimlerle sarsılan ve kökünden değişen toplum dinamikleri, sürekli devrimin "normal" durum haline geldiği modern çağda aralıksız bir devinim halindedir (Bauman, 2003).

Modern kentler de bu devinimden payını alırken, sosyal dinamikleri derinden etkileyen faktörlerden biri olmayı sürdürecektir.

Bu diyalektiğin dinamiğini esas alarak kentin geleceği hakkında daha temkinli öngörülerde bulunanlar da vardır. Örneğin Sachs, kentlerin geçirdiği derin metamorfozun sonuçlarının henüz tam olarak ortaya çıkmadığını, ancak kendimize şu soruyu sormamızın zamanının geldiğini söyler: "Kentsel gelişimin yaşadığı kriz, kentlerin yeni dünya düzenine ayak uyduramaması durumunu mu yansıtıyor, yoksa kent çerçevesi ve paramparça bölgeler arasındaki ilişkiye dayanan yeni bir kentsel düzene mi evriliyoruz?" (Sachs, 1994).

Bu soruya verilecek cevap, kimlik çatışmalarının kent bütünlüğünde yarattığı tahribatın sorgulanmasıyla biraz olsun şekillenmektedir. Edward Soja, modern metropolün geleceği, hatta bugünkü bazı örneklerinin, kentsel evrimin ileri bir halkası olduğunu ifade eder. "Postmetropol", öncellerinden farklılaşmış, apayrı bir yerleşim türüdür (Soja, 2000). Tek merkez etrafında şekillenen modern öncesi kentler, çok merkezli ancak bütünsel modern metropollerden sonra ortaya çıkmakta olan postmetropol, birbirinden tamamen kopuk, dağınık coğrafyalardan oluşan bir yapıdır. Bir çok korunmalı ve izole mekanla dolu, modern hayatın dayattığı kimlik çatışmaları ve tehlikelere karşı güvenli kılınmak istenen kapalı adacıkların ve geride kalan tehlikeli "hipergetto"ların[8] oluşturduğu bu yapı, bugün farklı araştırmacılar tarafından, "kale şehirler", "garnizon şehirler" veya "duvarlı şehirler" olarak da nitelendirilen modern metropollerin bir sonraki adımlarını oluşturabilir (Boyer, 1995).

Mini ütopyalar ve distopyalarla şekillenecek böylesi bir coğrafyanın gerçekleşebilirliği Bauman'a göre, tamamen modern insanın tercihlerine ve sosyal problemleri çözme konusunda göstereceği çabaya bağlıdır. Daha da büyüyüp kalabalıklaşacağı kesin olan metropollerde[9] artacak sosyal parçalanmalara daha fazla mekansal bölünme ile cevap verilme yolu seçilecekse, ulaşılacak tablo Soja'nın postmetropolünden çok farklı olmayacaktır.

Önceki bölümlerde ele alınan yönetimsel stratejiler ve bunları takip eden kaçış eğilimlerinin de büyük katkısıyla daha da şiddetlenen korku atmosferi, modern

[8] Loic Wacquant, zengin ve güçlü üst sınıfların duvarlar ardına çekilmesinden sonra gönülsüz olarak dışarıda bırakılan büyük çoğunluğa bu adı verir.
[9] Bauman bu gerçeğe "kentin laneti" der ve kapitalist ekonominin baş aktörleri olan metropollerdeki nüfus ve yabancılık oranının artacağına kesin gözüyle bakar.

metropollerin psikolojik ve mekansal haritasını daha bugünden, net bir şekilde değiştirmeye başlamıştır. Örneğin İstanbul'da, yaşanan ahlaki çöküntü ve sosyo-kimliksel uçurumlar nedeniyle, kentin bazı bölümleri kimi sosyal gruplar için "girilmez" hale gelmiştir bile. Üst sınıfların fiziksel olarak ayırdığı kent mekanına ek olarak, alt sosyal sınıfların psikolojik sınırlarıyla da küçülmeye devam eden "normal" kent mekanı, bir çok yönden cendereye alınmış gibi, daralmaktadır. İstanbul'da Tarlabaşı Caddedi'nin ayırdığı iki bölge, bu açıdan incelenmeye değer bir örnek oluşturmaktadır.

Sadece bir aksla ayrılan bu iki kimlik alanı, fiziksel olarak çok yakın olsalar da, psikolojik olarak gündüz ve gece kadar ayrışmıştır. Caddenin üst bölümünde konumlanan Beyoğlu bölgesi, kültür, eğlence ve sosyal mekanların oluşturduğu kamusal bir alan halindeyken, caddenin alt tarafı, güvenlik duygusunun tamamen kaybolduğu, neredeyse polisin bile girmekten çekindiği gözönünde bulundurulduğunda, güven duygusunu sağlayacak bir organizasyondan bile mahrum bırakılmış hale gelmiştir. İstanbul'un geleceği ile ilgili fikir yürütmek gerektiğinde, Bauman'ın değinmiş olduğu yol ayrımının önemi, bu basit örnekte bile net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kent mekanına tartışmasız şekilde yansımış bu sosyal parçalanma karşısında, varolan kutuplaşmayı ortadan kaldıracak, en azından hafifletecek mekansal ve sosyal girişimler mi, yoksa tıpkı Los Angeles örneğinde değinildiği gibi, daha fazla parçalanma mı teşvik edilecektir? Yapılan açıklamalar ışığında görünen odur ki, gelecekte planlanan kentsel projeler çerçevesinde öngörülen çözüm, bu bölgede konumlanmış evsizleri, tinercileri ve suç üreten ortamı dışarı iterek, mekanı kente "kazandırmaktır". Dışarı itilen bu gönülsüz çoğunluk, bir başka kentsel mekana doğru itilecek, tecrit edilecektir. Soja'nın, öngördüğü hipergetto'ların temellerinin bu yöntemlerle oluşacağı iddiasını hatırlayacak olursak, kısa vadede, kimi sosyal grupların lehine gözükecek bu türden bir uygulamanın gelecekte daha büyük problemleri tetiklemelerini beklemek mümkündür. Bugün net bir şekilde gözlemleyebildiğimiz gerçek, kentin artık hepimize ait olmadığıdır.

Kimlikler arasında devam eden amansız mekan savaşlarının daha şimdiden ciddi kamplaşmalar yarattığını Lofland da yaptığı saha araştırmalarıyla tespit etmiştir.Kent sakinlerine yönelttiği "metropolde bulunmaktan korkuyor musunuz?" sorusuna verilen cevabın büyük bir ağırlıkla "kentin neresinde bulunduğuma bağlı" olması,

postmetropol sakinlerine dönüşme yolunda hızla ilerlediğimiz fikrini daha da inandırıcı kılmaktadır (Lofland, 1985).

Ancak tüm bu gelişmeler arasında belki de en rahatsızlık verici olanı, 2001 yılında İngiliz polisi Scotland Yard'ın yapmış olduğu resmi açıklamadır. Kurumun resmi ağızlarından yapılan açıklamada, güvenlik uygulamalarının kısa süre içerisinde zengin ve fakir bölgelere göre ayrılabileceği ihtimali üzerinde durulur. Açıklama, kentte yaşanan parçalanmanın belki de en ciddi sonuçlarından birinin yaklaşmakta olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu tavırla, farklı kimlikler, farklı adalet mekanizmalarına göre değerlendirilecek, ekonomik ve mekansal eşitsizliklere ek olarak, demokrasinin prensiplerine taban tabana zıt, kurumsal eşitsizlikler de meşru hale gelecektir. Gordon Macleod, yaşanabilecek böyle bir dönüşümün toplumu geri dönülmez bir yola sokacağını ifade ederken, "coğrafyaya göre adalet" kavramını kullanır (Macleod, 2003). Şu an sadece spekülasyon niteliği taşıyan bu açıklamalar, postmetropolün çağrıştırdıkları ile bir yandan örtüşürken, bir yandan daha farklı bir yönelimin ipuçlarını barındırıyor olabilirler.

4.3. Bir Sonraki Adım? Kimliksizleştiren Mekanlar

Macleod'un değindiği "coğrafyaya göre adalet" kavramı ve İngiliz polisinin yaptığı açıklamalar, ilk bakışta çok ciddi problemleri çağrıştırmıyor olsalar bile, konu biraz daha irdelendiğinde, yönetimsel stratejilerin kimlik, dolayısıyla mekan çatışmalarının çözümü yolunda bir açıdan yepyeni, ancak aslında korkutucu şekilde tanıdık uygulamalar yönünde adımlar atmakta olduğunu farkedebiliriz.

Mike Davis'in, kent mekanının düzenlenmesi yolunda, demokratik çözüm yollarının tükendiği ve daha militer tavırlı uygulamaların arttığı yönündeki tespiti de, gelecekteki kentsel uygulamaların, Edward Soja'nın öngördüğü "kaçış" üzerine kurulu "postmetropol"den daha öte mekansal sonuçları doğurabileceği endişesini arttırmaktadır.

Demokrasi temelli kent biçimlenmesinin artan sosyal eşitsizlikler ve kimlik çatışmaları dahilinde dönüştüğü ve özellikle "ayrı tutma" amacı güden mekansal organizasyonların kamusal alanı tehdit ettiğine, önceki bölümlerde değinilmişti. Bu uygulamaların, eşitsizlikleri ve sosyal dengedeki çarpıklığı şiddetlendirme potansiyelleri görmezden gelinemeyecek kadar önemli olsa bile, varolan kimi

uygulamalar, Macleod'un değindiği "coğrafyaya göre adalet" kavramı ışığında tekrar gözden geçirilecek olduğunda, muhtemel tehlikenin çok daha karanlık bir tabloya dönüştüğünü farkedebiliriz.

Normal durumda, kimliklere eşit mesafede durması gereken yönetim ve otoritenin, toplumu birarada tutacak bu temel prensibi artık sadece eşitsizliklere göz yumarak değil[10], bizzat kendi ihlal ederek çiğnemesi ve endişe verici "istisna"lar yaratmasının üzerinde durulmalıdır. Giorgio Agamben'e göre istisnalar "normal" durumlarda değil, "olağanüstü hal" durumlarında devreye girer (Agamben, 2000). Dolayısıyla, İngiliz Polis Teşkilatı'nın resmi ağızlar yoluyla dile getirilen, farklı kimlik bölgelerine farklı güvenlik, adalet uygulamaları getirmeye yönelik girişimleri, varolan bir olağanüstü hal durumuna işaret etmektedir. Çünkü ancak olağanüstü halde varolan istisna çerçevesinde, kanun ve kuralların çarpıtılması, yorumlanması veya hiçe sayılması mümkün olabilir (Agamben, 2000).

Böylesi bir olağanüstü halin, kent mekanının bir bölümünde uygulanır hale gelmesi ise şaşırtıcıdır. Çünkü olağanüstü hal, temelde geçici ve mekansız bir durumdur. Ancak sıradışı zorunluluklar ortaya çıktığında (örneğin büyük tehlike durumları, felaketler vs) geçici olarak uygulamaya alınır ve acil durum geçtiğinde "normal" koşullara dönülür. Fakat bir kent uygulamasında temel alınacak böyle bir istisna, doğasına aykırı şekilde, olağanüstü hale, bir mekan ve süreklilik kazandıracaktır. Bu noktada kent mekanının bambaşka bir nitelik kazandığı ortadadır.

4.3.1. Kamp - Kent

Agamben bu noktada "kamp" kavramını ön plana çıkarır. Ona göre kamp kavramı, tarihin iki önemli dönemecinde kent kavramı ile iç içe geçmiştir. Polis, yani kent fikrine doğru giden yolda, birlikte yaşamanın ilk adımlarından biri olarak kabul edilen kamp, modern kentin oluşumundan sonra bir kez daha, ancak çok daha farklı bir anlamla karşımıza çıkar. Bugün kamp, sivil toplumun, kent bütünlüğünün ve aslında Carl Schmitt'in "dünyanın temel prensibi" (nomos) olarak gördüğü zoe (doğa), bios (sosyo-politik kültür) birlikteliğinin askıya alındığı, çözüldüğü anları, alanları temsil etmektedir (EAAE, 2005).

[10] Önceki bölümlerde bahsedilen, Johannesburg'da zengin mahallelerine kurulan barikatlara, otoritenin ses çıkarmaması durumu, bu tavırlara gösterilebilecek en iyi örneklerdendir.

Schmitt'e göre zoe ve bios birarada, modern insanı ve kültür kentini yaratır. Biyolojik beden olan zoe, sosyo-politik ve kültürel kimliğini bios ile olan bağlantısı yoluyla sağlar. İşte kamp oluşumu, bu bağlantıyı koparan, kimliksiz, çıplak beden, yani "Homo Sacer"in oluşturulduğu ve tutulduğu mekandır (Agamben, 1998). Ancak olağanüstü hallerde vatandaşının tüm kimliksel, kültürel haklarını askıya alma yetkisi olan yönetim, kamp sayesinde sürekli olarak olağanüstü hal durumunda yaşayan, istisnanın "normal" hale geldiği bir mekana kavuşmuştur (Agamben, 2000). Kimliği oluşturan tüm etkenler, yani sosyal statü, etnik köken, kanuni veya politik statüler kamplarda kaybolur, birey veya kitleler kimliksiz bedenler haline gelir. Sınırları son derece keskin, ancak içinde olup bitenler, varolan istisnai durum çerçevesinde aynı oranda muğlak olan kamplar, sınırlarının ardında "kara delik"ler gibi şekillenir (Diken, 2004). Işığın kara deliklerden kaçabileceği son nokta olan "event horizon" çizgisi gibi, kamp sınırlarını oluşturan duvarlar da, insan kimliğine dair her türlü üstyapının (bios), varolabileceği son noktalardır. Eugene Minkowski de, kimliksizleştiren ve yutulma koşulları yaratan bu mekanları "karanlık mekan"lar olarak adlandırmıştır (Vidler, 1992).

Egemen kimlik ile diğer kimliğin karşı karşıya gelmesiyle, Foucault'un özellikle üzerinde durduğu "öteki mekanlar", yani heterotopyalara mekanlarına benziyor olsalar da, kamplar ile heterotopyalar arasında çok ayırt edici bir farklılık vardır. Foucault, heterotopyaların, hakim otoritenin araçları olarak, varolan sisteme entegre olmuş mekanlar olduğunu belirtir. Heterotopya kavramı altında incelenen cezaevi ve akıl hastanesi gibi karşı-yerler, egemen kimlik için düzeneğin kollandığı, dışlanmış, dışarıda bırakılmış, sürgüne gönderilmiş sapkın diğer kimlik için ise egemen kimlik ile çatışılan yer anlamına gelir (Foucault, 1967). Ancak hakim sistemin mekansal araçları olan bu karşı-yerler'de "istenmeyenler", en azından meşru gözüken yollarla toplumdan uzaklaştırılmıştır. Ancak kamplar, olağanüstü durumlarından dolayı meşruiyet dahi aramayan, doğaları gereği kanunsuz, konum olarak da heterotopyaların içerideliklerine karşın, hem içeride hem dışarıda mekanlardır. İçeridelikleri mekansal, ancak dışarıdalıkları kurumsaldır (Agamben, 1998).

Bu noktada durduğumuzda, postmetropol manzarası ile, kamp fikri arasında en azından şekilsel benzerlikler olduğunu tespit edebiliriz. İki örnekte de duvarlar kapalı bölgeler oluşturmakta, farklı kimlikler birbirlerinden ayrılmaktadır.

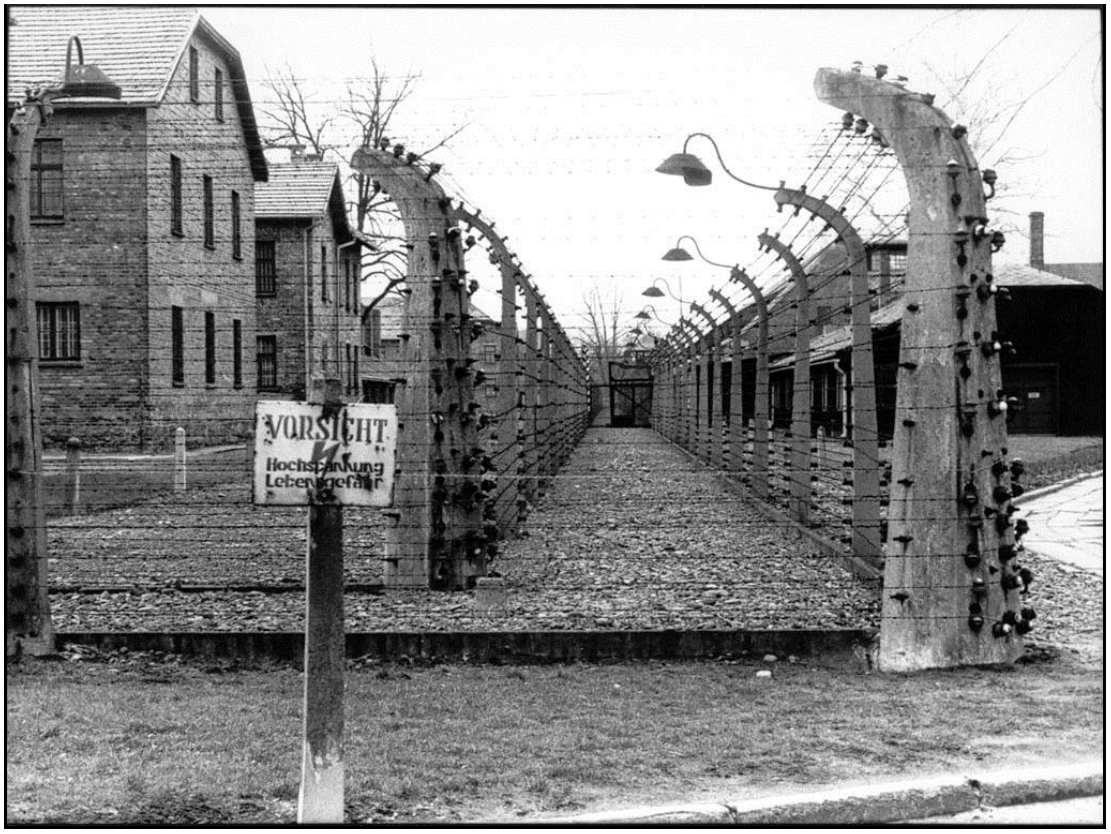
Daha önce bahsedilen örneklerde, yani Soja'nın postmetropol öngörüsünün esasını oluşturan kent şekillenmesinde, duvarların güçlü kimlikler etrafına örüldüğü, varlık ve zenginlikler bu yolla güvenlik altına alınırken, özellikle kamusal alanlarda uygulanan stratejilerin de yardımıyla, diğer kimliklerin uzaklaştırılmaya, dışlanmaya çalışıldığı görülmüştü. Kontrollü site yerleşimleri ve korunaklı zengin bölgelerin dışında bırakılan gönülsüz kimlikler, yani yabancılar, Newman ve Jacobs gibi araştırmacıların önermiş olduğu "karşılaşma"ya dayalı mekansal stratejiler ile değil, "ayrışma", "bölme" stratejileri ile karşı karşıya bırakılmış, işgal edilen kamusal alanlardan dışarı atılmıştı.

Seri, yepyeni bir yönetimsel stratejinin, yani sürekli olağanüstü hal uygulamasına tabi tutulan "kamp"laşmanın mantığını bir de coğrafi açıdan ele alır. Ona göre, tarih boyunca ve tanık olduğumuz kent uygulamaları dahilinde istenmeyen ve farklı olanlar hep dışarıda bırakılmıştır. Ancak bugünün kapitalist modern dünyasında, küreselleşmenin de etkisiyle, artık "coğrafi dışarılıklar"dan bahsetmemiz çok da mümkün gözükmemektedir. Dışarıya itilen diğer kimlikler, itildikçe başka hakim kimliklerin varlık alanlarına girdiği ve başka içerideliklere dahil olduğundan, dışarıda olması istenenler artık içeri alınmakta, içeride "dışarılıklar" yaratılmaktadır (Seri, 2003). Belki de Soja'nın öngördüğü kontrolsüz hipergettoların coğrafi dominasyonuna karşı, kimlikleri dışlamak ve yoksaymak yerine, doğrudan hedef alan stratejiler doğmaya başlamaktadır. Mike Davis'in militer tavırlı kentselleşme olarak değerlendirdiği gelişmeleri Agamben, bir adım daha ileri götürerek, "post-sivil" yerleşimler olarak adlandırmaktadır (Agamben, 1998).

Bu tip kentsel yönelimleri daha iyi kavramak için, bazı "kamp" uygulamalarını gözden geçirebiliriz. Kentlerde güçlü kimliklerin diğer kimlikleri doğrudan hedef alması girişimlerini Agamben, Nazi dönemi ve propagandasının başlıca amaçlarından biri olan "Lebensraum" (yaşama alanı) yaratma arayışına benzetir. Güçlü kimlikler, duvarların arkasına kapanmak yerine, diğerlerini duvarların içine hapsetmeyi tercih etmiştir (Agamben, 2000).

1933 yılında Nazi yönetimi, Heinrich Himmler'in ortaya attığı fikir doğrultusunda, politik mahkumların (politik kimliklerinden dolayı cezalandırılması gerekenlerin) tutulması için Dachau'da bir konsantrasyon kampı kurulması planını hayata geçirmeye başladığında, uygulama Alman suç-ceza kanunları, hatta hapishane kanunlarına bile değil, "Schutzhaft", yani olağanüstü şartlarda hiçbir kanuni

prosedüre gerek kalmadan gözaltına alma yetkileri veren özel statü altında yürütülmüştür (Agamben, 2000). Bu girişimin, takip eden yıllarda Auschwitz-Birkenau kampında başta olmak üzere, çeşitli farklı kimliklerin yok edilmek üzere hedef alınması ile sonuçlandığını biliyoruz. Ülkenin çeşitli bölgelerinde sürekli olağanüstü hal durumunu devam ettiren mekanlar olan bu konsantrasyon kampları, kimlik savaşlarının en uç örnekleri olarak karşımıza çıkmıştır (Şekil 4.14.).

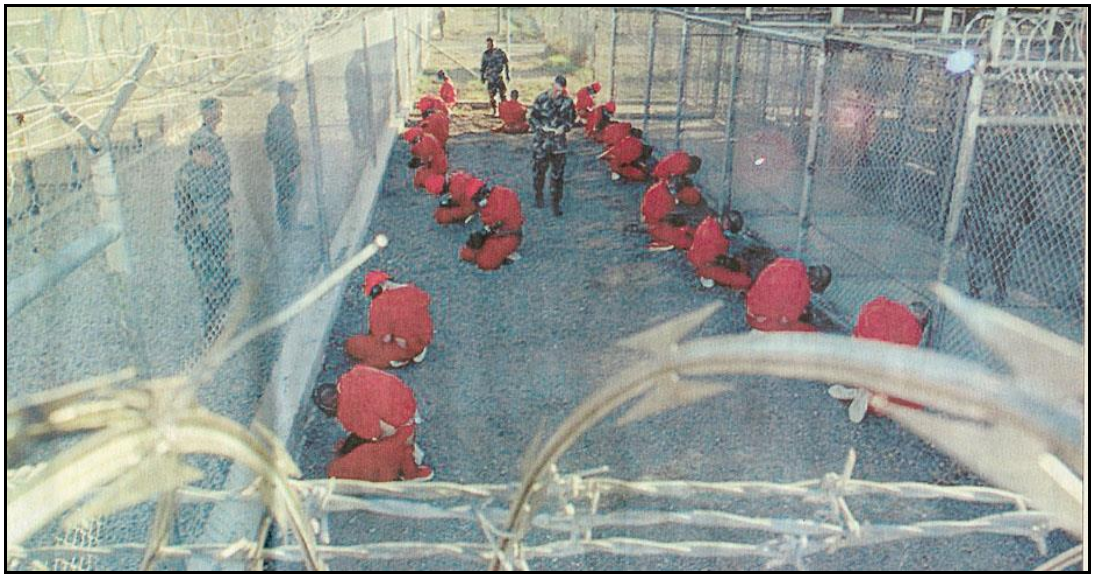
Şekil 4.14. Auschwitz-Birkenau konsantrasyon kampı

Agamben, kamp kavramının bir diğer çarpıcı örneği olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin Küba'daki Guantanamo üssünü gösterir. Tıpkı Nazi konsantrasyon kampları gibi, istisnai kural(sızlık)lar çerçevesinde gelişmiş bir üs olan Guantanamo, sürekli olağanüstü hal durumunu fizikselleştiren bu karanlık mekanlardan biridir. Üs, yirminci yüzyılın başlarından beri ABD'nin uluslararası stratejilerinin bir parçası olurken, özellikle soğuk savaş döneminde, tıpkı Berlin gibi, iki farklı ideolojik kimliğin karşı karşıya geldiği bir mekan olmuştur. Ancak özellikle de soğuk savaştan sonra, Guantanamo'nun statüsü hakkında büyük tartışmalar yaşanmıştır.

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, ABD'nin terör şüphelisi olarak tutukladığı ve aslında birçoğunun tek suçu Ortadoğu kökenli olmak olan mahkumları, büyük

insan hakları ihlalleri eşliğinde üste tutan ABD yönetimi, Nazi kamplarının dayandığı olağanüstü hal durumunu, mekanın kendi kimliksizliği yoluyla sağlamıştır (An Architektur, 2003).

1903 yılında Küba'dan kiraladığı toprağın üzerine kurduğu bu "kamp"ın statüsü, 1976 yılında Küba yönetiminin varolan kira kontratını yırtıp atmasından sonra büyük bir belirsizlik içine girmiştir. Bugün, Küba egemenlik alanı içinde gözüküyor olsa bile, de facto olarak Amerikan iktidarı altında olan Guantanamo, Agamben'in istisnai durumunu, muğlak statüsü sayesinde kazanır. Bu olağanüstü durum çerçevesinde, kamp dahilinde ne Amerikan ne de Küba yasaları geçerlidir. Özellikle yakın zamanda üsse ek olarak inşa edilen "kamp delta"da tutulan mahkumlar, herhangi bir yasa çerçevesinde tutuklanmış, bildiğimiz anlamda mahkumlar olmadıkları için, herhangi bir kanuni hakka da sahip değildirler. Fiziksel olarak en fazla 180 metre yakınına girilebilen Guantanamo, Kamp kavramının doğasına uygun olarak, farklı kimliklerin doğrudan hedef alındığı bir başka önemli mekansal organizasyon olarak karşımızda durmaktadır (An Architektur, 2003) (Şekil 4.15.).

Şekil 4.15. Guantanamo'daki Kamp Delta (*Radikal İki*, pp. 5, 23/01/2005)

Radikal gazetesindeki makalesinde konuya değinen Ayşe Kadıoğlu, terihte insanlık dışı eylemlerin hep hukusal boşlukların olduğu alanlarda ortaya çıktığına değinir (Kadıoğlu, 2005). Zoe ve bios Guantanamo'da, yaratılmış olağanüstü hal durumunda birbirlerinden ayrılmaktadır. "İnsanlık dışı" deyimi, sadece biyolojik bedenler haline getirilen homo sacer'ler için uygun bir benzetme olabilir.

Bahsedilen bu uç kamplaşma durumlarının ışığında, sivil kent mekanına ve dolayısıyla kent yaşamına küçük ölçekte de olsa nüfuz etmiş olan mekansal kamp örnekleri, yakın tarihimize göz attığımızda belirginleşmektedir. Örneğin İtalya'nın Bari kentinde, 1991 yılında, İtalyan polisinin Arnavut mültecileri geçici olarak içinde tuttuğu stadyum veya 1940'larda Fransız Vichy otoritesinin Almanya'ya teslim etmek üzere topladığı Yahudileri yerleştirdiği bisiklet pisti, kent mekanında oluşturulmuş kampların basit örnekleridir. Aynı şekilde, hala devam eden bir düzenleme dahilinde, Fransız havaalanlarında , göçmen statüsü almak için başvuranların tutulduğu odalar da, kamp kavramı dahilinde incelenebilir (Agamben, 2000).

Küçük ölçekli böylesi kentsel örneklerde farkedilmesi kolay olan nokta, kamp mekanının, varolan olağanüstü durumlar çerçevesinde bedenleşmiş olduğudur. Tedirgin edici varlıklarına rağmen yaşanan bu örnekler, yine de gündelik yaşamımızdan çok uzak bir tabloyu yansıtıyor gibi gözüküyor. Gündelik yaşam içerisinde, bu tip tablolarla asla karşılaşmayacağımızı umut etmeye devam ederken, bir noktayı gözden kaçırmamakta fayda olduğu ortadadır. Bahsedilen her örnekte, mutlak bir otorite dahilinde, kültürel, politik ve sosyal kimliklerin, kampta bulunmanın temel ve aslında tek gerekçesi olduğu gerçeği, kimlik çatışmalarının en yaygın olarak hissedildiği mekanlar olan metropollerin, böylesi kamplaşmalardan çok da uzakta durmadığını farketmek açısından çarpıcıdır. Bu bağlamda, Agamben'in fikirleri doğrultusunda görüş belirten Diken'e göre, bios'tan kopmuş kimliksiz bedenler haline getirme stratejilerinin kent yaşamına girmesi, kentin olağanüstü bir mekan haline gelmesi, ihtimal dahilindedir (Diken, 2004).

Bu iddiayı mümkün kılacak örnekler olan Los Angeles'taki Skid Row bölgesi uygulamaları ve İngiliz Polis Teşkilatı'nın açıklamaları dışında, bu yöndeki belki de en çarpıcı mekansal sonuç, Brezilya Rio De Janeiro'daki Cidade De Deus (Tanrının Şehri) bölgesinde ortaya çıkmıştır. 1960'larda bir toplu konut projesi olarak ortaya çıkan yerleşim, özellikle 1980'lerde toplumun en fakir, en alt sınıflarının yaşadığı, ve bu etkenlere bağlı olarak kontrol edilemez şekilde artan suç oranıyla, hem içerisini, hem de dışarıyı tedirgin eden bir bölge haline gelmiştir. Kent yönetimi, problemin çözümünü çok yakın zamanda, kamplaşma ekseninde uygulamaya koymuştur (Diken, 2004).

2003 yılında, kent yönetiminin kararıyla, çevresi yüksek duvarlarla çevrilerek kapatılan bölge, hukuksuzluk, kontrolsüzlük ve olağanüstü hal durumu içerisinde toplumun geri kalanından ayrılmıştır. Bauman, Tanrının Şehri'nin bir atık boşaltma noktası olduğundan bahseder. Ona göre düzen kurucu ve ekonomik süreçlerin ürettiği insan atıkları bölgeye kapatılmış, homo sacer kaderiyle başbaşa bırakılmıştır (Diken, 2004). Tıpkı Agamben ve Schmitt'in bahsettiği kamplar gibi, Tanrının Şehri, kanun ile kanunsuzluk arasındaki çizginin kaybolduğu, adalet sisteminin çöktüğü, terkedilmiş kimliklerin içeride, ancak aynı zamanda dışarıda tutulduğu bir kamptır (Diken, 2004).

Ancak bilim-kurgu filmleri ve romanlarında karşılaşacağımızı düşündüğümüz böylesi tablolar, Skid Row ve Tanrının Şehri gibi, istisnai durumların fiziksellestiği ve her türlü kimliğinden arındırılmış, haklarından yalıtılmış bir hayatın varolduğu bu tip kentsel bölgelerde sergilenmektedir. Kuşkusuz bu mekanlar, kentteki kimlik çatışmalarının varabileceği uç noktaları görebilmek açısından sıradışı örneklerdir. Kimlik çatışmalarının, birbirini kabul etmek, diyalog kurmak noktasından, birbirini yoksaymak, ve hatta birbirini yok etmek noktasına varacak şekilde sertleşmekte olduğu, bu çatışmalardan doğan mekanların kent ve dünya yüzeyini şekillendirmeye başladığı gerçeği, ortadadır.

Bir çok araştırmacı, kentin geleceği hakkında sorular sormayı sürdürürken, Dora Epstein'ın sorduğu soru, problemin kökenlerinin altını yeniden çizebilmemiz açısından yararlıdır: "Bütün çevremizi etkileyerek, kendi özgürlük ve hareket kabiliyetimizi engelleyecek kadar ileri gitmemizi sağlayan korku neydi?" (Epstein, 1997).

Farklılıklara, diğer kimliklere ve bizim gibi olmayanlara karşı hissettiğimiz korkunun, yarattığı dinamikler ve tetiklediği mekansal sonuçlarla, biz metropol insanlarının içinde yaşadığı çevrenin, yani modern metropollerin şiddetli dönüşümünde büyük rol oynadığı ortadadır.

5.SONUÇ

Bu çalışmaya başlarken, günümüz sosyal tedirginlikleri ve geçicilik, değişim prensipleri üzerine kurulu hızlı modernleşmenin yarattığı sosyal atmosferin modern metropollerde nasıl mekansal sonuçlar doğurduğu veya doğurabileceği sorusuna cevaplar bulunması amaçlanıyordu. Tabi ki, bu ilk amaca paralel olarak, yaşanan mekansal dönüşümlerin kent insanının psikolojisi ve daha genel bir bakış açısıyla, metropole hakim olan sosyal dinamikler üzerinde ne türden bir etkisi olduğu soruları da, cevaplanmayı bekliyordu.

Gelinen noktada, tezin temellerini oluşturan bu soru işaretlerinin büyük bir oranda azaldığını ve modern metropole yönelik daha belirgin bir tablonun ortaya çıkmış olduğunu söyleyebiliriz.

Yapılan araştırmalar ışığında, belki de varılabilecek ilk sonuç, modern metropolün küreselleşme çağının ortasında, sosyal ve mekansal parçalanmalar yönünde yol almış olduğudur. Dünya metropollerinde, özellikle ekonomik eşitsizlikler, sosyal duyarsızlıklar ve kronik yabancılaşma problemi nedeniyle, birbirinden büyük bir hızla ayrışan sosyal, etnik, kültürel ve ekonomik grupların, bu yönelimlerini, mekansal tercihleriyle de dışavurduklarını; kültürel, sosyal ve çevresel önemleri tamamen gözardı edilmiş durumda olan ve sadece "ekonomik küreselleşmenin can damarları" olmaları özellikleriyle ön plana çıkan metropollerde, yönetimsel uygulamaların da aynı yönde, yani ayırma, uzaklaştırma ekseninde şekillendiğini görüyoruz. Bu bağlamda, sınır ve duvar kavramlarının da, çeşitli uygulamaları ve örnekleriyle modern dünyanın vazgeçilmez birer elemanı haline geldiğinden rahatlıkla bahsedebiliriz. Çalışma dahilinde, belirli politik, ideolojik çatışma noktalarında oluşmuş önemli örneklerine, yarattıkları etkilerin daha net irdelenebilmesi amacıyla değinilen sınırlar, kimlik çatışmalarıyla şekillenen modern metropollerde de hissettirdikleri varlıklarıyla, problemlerin önemli birer parçası haline gelmiş; çeşitlenmiş anlam ve etkileriyle yükselmiş durumdadırlar.

Bu esnada, kent kavramını oluşturan belki de en önemli bileşenlerden biri, yani çeşitliliklerin zenginliğini bir arada yaşatma unsurunun, aşırı homojenleşme ihtirasına kurban gitmekte olduğu da söylenebilir. Bu kuşkusuz kaygı verici bir gelişmedir. Özellikle son bölümde incelenen güncel metropol örnekleri de, bu yöndeki kaygıların hiç de yersiz olmadıklarının altını çizecek kadar çarpıcı sonuçları göz önüne sermiştir.

Ancak tez dahilinde, kent mekanının modern dünyadaki gelişimi oldukça dikkatli bir şekilde ele alınmış olsa da, gelinen bu noktada, akılları kaçınılmaz şekilde meşgul eden bir sonraki sorunun, yani "metropolün geçirmekte olduğu evrimin nereye varacağı" sorusunun cevaplanmasının kolaylaşmış olduğunu iddia etmek zordur. Bu noktada, böylesi bir sıkıntıyı, yapılmış araştırmaların veya bakış açısının yetersizliğinden ziyade, kent dinamiklerininin değişkenliği ve kestirilemezliğine bağlamanın daha doğrudur.

Zygmunt Bauman da, çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedildiği gibi, kentin geleceği hakkında akıl yürütmenin ve varsayımlarda bulunmanın reddedilemez çekiciliğinden, ancak aynı zamanda taşıdığı yüksek riskten bahsetmiştir (Bauman, 2003). Bu bağlamda, kent bilmecesini çözme isteğinin, sosyal bilimler ve özellikle mimarlık/şehircilik alanlarının içine işlediğinden bahsedebiliriz. Bu çalışma çerçevesinde değinilmiş gelecek varsayımları, örneğin Soja'nın olası gördüğü Postmetropol, veya Agamben'in fikirleri doğrultusunda kurgulanmış Kamp-Kent tabloları, günümüz metropol atmosferi ve sosyal dinamikleri temel alınarak değerlendirilmiş, ve olasılıklar dahilinde kabul edilmiştir. Ancak, geleceğin kentlerinin apayrı bir şekillenme içerisine girebileceği ihtimalini de gözden kaçırmamak gerektiği, ortadadır.

Beraberinde büyük bir yanılma riski getiriyor olsa da, kentin geleceğini kestirebilme arzusu, sadece sosyal bilimciler veya mimarlar/şehirciler için değil, özellikle sinema ve edebiyat alanları için de vazgeçilmez olagelmiştir. Örneğin, Terry Gilliam'ın "Brazil"i (1985), bürokrasi ve yönetimsel kontrolün zirveye çıktığı bir kenti, Ridley Scott'un "Blade Runner"ı (1982), herşeyin üstüste yığıldığı ve karmaşanın hakim olduğu bir varoş-metropol'ü, Jean-Luc Godard'ın "Alphaville"i (1965), diktatör bir bilgisayar tarafından yönetilen kapalı bir kenti veya Andrew Niccol'ün Gattaca'sı (1997), genetik özelliklere dayalı sınıfsal ayrılıklarla kurulmuş sosyal kurgunun, bölünme ve parçalanmalı fütüristik metropolünü hikayelerine konu etmiştir. Dikkatli

bir gözle incelendiğinde, bu kurgusal yaklaşımlarının hemen hepsinin çeşitli noktalardan bugünün sosyal atmosferine ve metropol gerçeklerine, hatta tez dahilinde olasılığı dile getirilen gelecek öngörülerine[11]bağlandığını görebilsek de, böylesi varsayımların herhangi birini ön plana çıkarabilmenin, kabul edebilmenin imkansız olduğu ortadadır. Ancak belki de altı çizilmesi gereken nokta, hemen hemen tüm örneklerin, pek de parlak olmayan gelecek tablolarını önümüze seriyor olduklarıdır. Böylesi bir yaklaşım ortaklığı, bugünün rahatsız edici kentsel tablosu göz önünde bulundurulduğunda, hiç de şaşırtıcı değildir.

Aynı şekilde edebiyat alanında da, Aldous Huxley'nin "Cesur Yeni Dünya", veya George Orwell'in "1984" romanlarıyla kalkıştığı gelecek tasavvurlarında, gelecek kentlerinin, tezin bugünkü tabloyu ele alan bölümlerinde benzerlerine sıkça değinilen, "kontrol", "parçalanma", "ayrımcılık" ve "tedirginlik" kavramları ile şekilleniyor olması, bir tesadüf değildir. Türk edebiyatının çarpıcı bir örneği olması ve de hikayesine konuk ettiği mekanın, ülkemizin modernleşmenin sıkıntılarını en derinden yaşayan metropolü İstanbul olmasından dolayı Gülayşe Koçak'ın "Topaç" romanı da, içerdiği sosyal ve mekansal gelecek öngörüleri açısından ilgi çekicidir.

Bu kurgusal romanda yazar, distopik bir İstanbul geleceğinden bahseder. İnsanlar, yabancılaşmanın zirveye çıktığı bir dönemde, fiziksel ve sosyal yakınlıklardan, günümüzde nispeten küçük örneklerini görebileceğimiz yöntemlerle kaçmaktadırlar. Karmaşa dönemi İstanbul'unda, apartmanların dışında, her daireye kendine özel merdivenler, mahalleler arasında dev dikenli teller kurulmuştur. Bu mekansal dönüşümlerin de sayesinde toplum toplum olmaktan çıkmış, bireyler arası iletişim sıfırlanmıştır. Hikayenin sonunda, içinde bulunulan karanlık tabloya karşı çözüm arayışları, kentteki mekansal bölünmeleri ortadan kaldırmakla başlar:

"Bir yandan mahallemizi diğerlerinden ayıran dikenli telleri söküyorlar, bir yandan apartmanların dışına inşa edilmiş, herkesin dairesine ayrı birer sokak kapısından girmesini mümkün kılan merdivenleri söküyorlar" (Koçak, 2004).

Öne sürülen fikirler ve yapılan çalışmaların sonrasında, ismini net olarak koyamıyor, parmağımızı üzerine tam olarak yerleştiremiyor olsak da, bugünün metropollerinin, hem de çok uzak olmayan bir gelecekte, daha da tedirginlik verici coğrafyalar haline dönüşme ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu düşünebiliriz. Bu noktada, daha önce

[11] Örneğin Soja'nın Postmetropol'ü ile Blade Runner veya bugünün kontrollü site yerleşimleri ile Alphaville arasında kurulabilecek paralellikler dikkat çekicidir.

de belirtilen nedenlerden dolayı, geleceğe dair çok net bir tablo, veya problemin çözümüne dair ikna edici çözüm yolları ortaya atmaksızın, metropolleri ve dolayısıyla biz metropol yerleşimcilerini, yakın gelecekte, ciddi sosyal ve mekansal sıkıntıların beklediğinin tespit edilmesi bile bizi bambaşka soru işaretlerine yönlendirecektir:

- Net sonuçlarını tam olarak tespit edemiyor olsak bile, daha karanlık bir kent tablosuna doğru ilerlediğimiz varsayımından yola çıkarak, bize bu tabloyu düşündürten bugünün kentsel yönelimlerine bambaşka bir bakış açısıyla yaklaşabilir miyiz?
- Bugünün kent içi bölünmelerinin apaçık mekansal sonuçları olarak beliren türlü sınır uygulamaları, stratejik amaçlarla kullanılan mekansal elemanlar ve de kentleri her doğrultuda parçalayan duvarların gözden kaçırdığımız bir anlamları olabilir mi?
- Bu iki soruyu toparlayacak olursak, Lewis Mumford'un iddiasıyla, "değerlerini, amaçlarını kaybetmiş ve artık ikna edici anıtlar üretemeyen çağımız"ın (Vidler, 1992) anıtları, sembolize ettikleri çözülmeler, ve temsil ettikleri atmosferle "yeni sınırlarımız" olabilirler mi?

Sanırım bu sorulara tatmin edici cevaplar verebilecek olanlar, metropolün evriminin ilerleyen halkalarında yaşayıp, bugün içinde bulunduğumuz dönemin önemini kavramış olan yeni kuşaklar olacaktır.

KAYNAKLAR

Agamben, G., 1998. Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life, Stanford University Press

Agamben, G., 2000. Means Without End: Notes on Politics, University of Minnesota Press, Minneapolis

Alova E, Karaağaç, S., 1994, Latince-Türkçe Sözlük, Sosyal Yayınları, İstanbul

An Architektur, 2003. Exterritories and Camps, (http://www.republicart.net/disc/empire/anarchitektur01_de.htm)

Bauman, Z., 1998. Globalization: The Human Consequences, Columbia University Press, New York

Bauman, Z., 1999. Thinking Sociologically, (Sosyolojik Düşünmek, çev. A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Bauman, Z., 2003. City of Fears, City of Hopes, Goldsmith College, London

Blakely, E., Snyder, M.G., 1997. Divided We Fall: Gated and Walled Communities in the United States, in *Architecture of Fear*, pp. 85-101, ed. N. Ellin, Princeton Architectural Press, New York

Boal, F., 1982. Segregating and Mixing: Space and Residence in Belfast, in *Integration and Division: Geographical Perspectives on the Northern Ireland Problem*, pp. 249-280, ed. F. Boal, D. Neville, Academic Press, London

Boddington, A., Cruz, T., 2002. Architecture of the Borderlands, John Wiley and Sons Inc., New York

Bonta, J.P., 1980. Notes for a Theory of Meaning in Design, in *Signs, Symbols and Architecture*, pp. 275-311, John Wiley and Sons, Chicester, NY, Toronto

Boyer, C., 1995. The Great Frame-Up: Fantastic Appearances in Contemporary Spatial Politics, in *Spatial Practices: Critical Explorations in Social/Spatial Theory*, ed. H. Ligett, D. Perry, Sage Publications, London

Brentano, F., 1976. Philosophische Untersuchungen zu Raum, Zeit und Kontinuum, Meiner, Hamburg

Caldeira, T., 2000. City of Walls, Berkeley: University of California Press

Casati, R., Varzi, A.C., 1999. Parts and Places: The Structures of Spatial Representation, The MIT Press, Cambridge-London

Christova, A., 2004. The Afterlife of the Berlin Wall, Transverse: A Comparative Studies Journal, (www.chass.utoronto.ca/complit/transverse2.pdf)

Davis, M., 1990. City of Quartz, Verso, London

Diken, B., 2004. City of God, (http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/papers/diken-city-of-god.pdf)

Dovey, K., 1998. Safety and Danger in Urban Design, *Conference for Safer Communities: Strategic Directions in Urban Planning*, (www.aic.gov.au/conferences/urban/dovey.pdf)

Dündar, Ö., Özcan, Z., 2003. An Example of a Gated Community from Ankara, Turkey, (www.bristol.ac.uk/sps/cnrpapersword/gated/dundar.pdf),

EAAE, 2005. The Rise of Heterotopia, *Announcement of the Conference of European Association of Architectural Education, May 2005*, (www.asro.kuleuven.ac.be/db/swift/asro/public/1034/CFP%20the%20rise%20of%20the%20heterotopia.pdf)

Eco, U., 1968. Function and Sign: The Semiotics of Architecture, in *Signs, Symbols and Architecture*, ed. G. Broadbent, R. Bunt, C. Jencks, 1980, Signs, Symbols and Architecture, John Wiley and Sons Inc., New York

Ellin, N., 1997. Shelter from the Storm or Form Follows Fear and Vice Versa, in *Architecture of Fear*, pp. 13-47, ed. N. Ellin, Princeton Architectural Press, New York

Epstein, D., 1997. Abject Terror: A Story of Fear, Sex and Architecture, in *Architecture of Fear*, pp. 132-143, ed. N. Ellin, Princeton Architectural Press, New York

Fainstein, S., 1994. City Builders, Blackwell Press, Oxford

Flusty, S., 1997. Building Paranoia, in *Architecture of Fear*, pp. 47-61, ed. N. Ellin, Princeton Architectural Press, New York

Foucault, M., 1967. Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias, in *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, pp. 350-356, ed. N. Leach, 1997, Routledge, London

Frisby, D., Featherstone, M., 1997. Simmel on Culture: Selected Essays, Sage Publications, London

Glassner, B., 1999 The Culture of Fear, Basic Books, New York

Grosz, E., 2001. Architecture from the Outside: Essays on Virtual and Real Space, The MIT Press, Massachusetts and London

Gür, Ş.Ö., 1996. Mekanın Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon

Hardt, M., 1993. Gilles Deleuze: An Apprenticeship in Philosophy, (Felsefede Bir Çıraklık, çev. İ. Öğretir, A. Utku, 2002), Birey Yayıncılık, İstanbul

Harrison, H.M., 2003. The Berlin Wall, Ostpolitik, And Detente, (www.ghi-dc.org/bulletinS04_supp/34s.5.pdf)

Harvey, D., 1990. The Condition of Postmodernism, (Postmodernliğin Durumu, çev. S. Savran, 1996), Metis Yayınları, İstanbul

Harvey, D., 2000. Spaces of Hope, Edinburgh University Press, Edinburgh

Heidegger, M., 1971. "Building, Dwelling, Thinking" in Poetry, Language, Thought, Harper and Row, New York

Hestevold, H.S., 1986. Boundaries, Surfaces and Continious Wholes, *Southern Journal of Philosophy* 24, pp. 235-245

Jacobs, J., 1961. The Death and Life of Great American Cities, Vintage Books (Reissue Edition, 1992), New York

Kadıoğlu, A., 2005. Sivil İtaat, *Radikal İki*, 23/01/2005

Kafka, F., 1926. The Castle, (Şato, çev. K. Şipal, 1966), De Yayınevi, İstanbul

Karabat, A., 2004. Filistin'e Duvar, *Atlas*, 2004/7, pp. 144-163

Karaman, O., 2004. Kent: Başka Mekansallıkların Olasılığı Olarak "Yer", *Arredamento Mimarlık*, 2004/10, pp. 57-60

Katznelson, I., 1992. Marxism and the City, Clarendon Press, Oxford

Keith, M., Pile, S., 1993. Place and the Politics of Identity, Routledge, London

Koçak, G., 2004. Topaç, Kanat Kitap, İstanbul

Krier, R., 1992. Elements of Architecture, ed. Andreas Papadakis, Architectural Design 53, London

Lofland, L.H., 1985. A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space, Waveland Press, Illinois

Low, S.M., 1997. Urban Fear: Building Fortress America, *Annual Review*, pp. 52-72

Macleod, G., 2003. Privatizing the City?, University of Durham

Madrazo, L., 1994. Durand and the Science of Architecture, *Journal of Architectural Education 48/1*, pp. 12-24

Marcus, C.C., 1995. House as a Mirror of Self: Exploring the deeper Meaning of Home, Conari Press

Marcuse, P., 1997. Walls of Fear and Walls of Support, in *Architecture of Fear*, pp. 101-115, ed. N. Ellin, Princeton Architectural Press, New York

Massumi, B., 1992. The Politics of Everyday Fear, University Of Minnesota Press, Minneapolis

McClung, W.A., 1983. The Architecture of Paradise: Survivals of Eden and Jerusalem, University of California Press, Berkeley-L.A-London

Moravia, A., 1987. The Terrorist Aesthetic, in *Harper's Magazine June 1987*, pp. 37

Murray, M.J., 2004. The Evolving Spatial From of Cities in a Globalising World Economy, (www.hsrcpress.ac.za/user_uploads/ tblPDF/1968_00_Evolving_Spatial_Form_of_Cities.pdf)

Newman, O., 1972. Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design, Macmillan Publications, New York

Norberg-Schulz, C., 1988. Architecture: Meaning and Place, Rizzoli International Publications, New York

Norberg-Schulz, C., 1993. The Concept of Dwelling, on the Way of Figurative Architecture, Rizzoli International Publications, New York

Pappenheim, F., 1968. The Alienation of Modern Man: An Interpretation Based on Marx and Tönnies, Monthly Review Press

Putnam, R., 2000. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon and Schuster, New York

Relph, E., 1976. Place and Placelessness, Pion Limited, London

Sachs, C.J., 1994. The Environmental Challenge, in *The Uncertain Quest: Science, Technology and Development*,pp. 302-339, ed. J. Salomon, F. Sagasti, C.J. Sachs, United Nations University Press

Sennett, R., 1970. The Uses of Disorder: Personal Identity and City Life, Vintage Books (Reissue Edition, 1992), New York

Seri, G.S., 2003. On Borders and Zoning, (136.142.158.105/Lasa2003/SeriGuillermina.pdf)

Shields, R., 1991. The Limits of Reflexive Modernization, (http://www.carleton.ca/kbe/beck2.pdf)

Simmel, G., 1903. The Metropolis and Mental Life, in *Georg Simmel: On Individuality and Social Forms,* pp. 324-340, ed. D.N. Levine, 1984, The University of Chicago Press, Chicago and London

Smith, C., 2004. Whose Streets? Notes on Urban Social Movements and the Politicization of Urban Public Space, (www.culturalstudies.ca/proceedings04/pdfs/smith.pdf)

Soja, E.W., 1989. Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory, Verso, London and New York

Soja, E.W., 2000. Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions, Blackwell Press, Oxford

Sorensen, R.A., 1986. Transitions, *Philosophical Studies* 50, pp. 187-193

Teymur, N., 1982. Environmental Discourse, Blackwell Press, London

Thiis-Evensen, T., 1991. Archetypes in Architecture, Oxford University Press, Oxford

Touraine, A., 1997. Pourrons-Nous Vivre Ensemble, (Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Beraber Yaşayabilecek Miyiz, çev. O. Kunal, 2000), YKY, İstanbul

Townsend, J., Cloud, H., 1996. Boundaries, (Sınırlar, çev. İ. Güpgüpoğlu), Sistem Yayıncılık, İstanbul

Tönnies, F., 1957. Community and Society, Harper and Row, New York

Venturi, R., 1991. Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki, çev. S. Merzi-Özaloğlu, Şevki Vanlı Yayınları, İstanbul

Vidler, A., 1992, The Architectural Uncanny, The MIT Press, Massachusetts and London

Vidler, A., 2000. Warped Space: Art, Architecture, and Anxiety in Modern Culture, The MIT Press, Massachusetts and London

Virilio, P., 1986. The Overexposed City, Verso, New York

Weiskopf, W., 2002. Deconstruction "The Iron Cage": Towards an Aesthetic Folding Consumption, *Markets and Culture*, 5/1, pp. 79-97

Weizman, E., 2003. Sharon's Wall: The Geometry of Occupation, (www.opendemocracy.net/content/articles/PDF/1474.pdf)

Westerhoof, C., 1997. The Fate of Room: A Philosophical History, University of California Press, Berkeley

Yerasimos, S., 1998. Sınır, Uç ve Duvar, FOL-7, MO Yayıncılık, İstanbul

Yu-Fi-Tuan, 1997. Space and Place: The Perspective of Experience, Edward Arnold, Minneapolis

ÖZGEÇMİŞ

16/12/1977'de Almanya/Herford'da doğdu. Ortaokul ve lise eğitimini 1988-1996 yılları arasında İstanbul Özel Alman Lisesi'nde, mimarlık lisans eğitimini ise 1997-2002 arasında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde tamamladı. Lisans eğitimi dahilinde, 1998-2000 döneminde Arkera Mimarlık'ta stajyer mimar olarak çalıştı. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde 2002-2005 yılları arasında mimarlık yüksek lisans eğitimi gördü. Aynı dönemde, Mim-Ar Limited Şti.'nde aralarında tasarımcı olarak çalıştı. Araştırma yazıları ve denemeleri 2004 yılında Forward dergisinde yayınlandı. Halen, Trendsetter ve editörlüğünü de üstlendiği Bant dergilerine düzenli olarak yazı yazmaktadır.